

**EDUNVALVONTAVALTUUTUS
JÄÄMISTÖSUUNNITTELUN KEINONA**

Essi Penttala

Asianajajan perhe- ja perintöoikeus

Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta

21.03.2020

PENTTALA ESSI: Edunvalvontavaltuutus jäämistösuunnittelun keinona

Pro gradu -tutkielma. 63 s.

Perhe- ja jäämistöoikeus

03/2020

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -järjestelmällä.

Tutkielman tarkoituksena on selvittää millä tavoin valtuuttaja voi hyödyntää edunvalvontavaltuutusta jäämistösuunnittelussa ja mitä tämän on silloin huomioitava. Laki edunvalvontavaltuutuksesta (25.5.2007/648) tuli Suomessa voimaan 1.11.2007 ja sen tarkoituksena oli tarjota keino, jolla henkilö voi varautua oman toimintakykynsä heikkenemiseen. Vaikka edunvalvontavaltuutus on osa edunvalvontaoikeutta, se perustuu aina henkilön yksityisoikeudelliseen tahdonilmaisuuksiin. Tämä mahdollistaa sen, että valtuutusta voidaan, valtuuttajan näin tahtoessa, hyödyntää myös tämän jäämistösuunnittelussa.

Tutkimuskysymykseen vastaamiseksi tutkielmassa perehdytään säännösten tarjoamien mahdollisuuksien tarkastelemiseen. Käytännön mahdollisuuksien selvittäminen edellyttää kuitenkin myös oikeuskirjallisuuden laajaa tutkimista sekä perehtymistä holhoustoimilain mukaiseen edunvalvontaan, sillä kaikkiin kysymyksiin vastausta ei edunvalvontavaltuutukseen liittyvistä lain säännöksistä tai sen esitöistä ole löydettävissä. Tutkimusmetodi on siis vahvasti lainopillinen. Metodia täydentää kuitenkin empiirinen tutkimus, joka on toteutettu sähköpostihaastattelulla holhousviranomaisena toimivalle Digi- ja väestötietovirastolle. Haastattelun tarkoituksena oli selvittää holhousviranomaisen käsityksiä aiheeseen liittyvien säännösten soveltamisesta.

Tutkielman keskeisimpinä johtopäätöksinä voidaan todeta, että edunvalvontavaltuutusta pystytään lähtökohtaisesti hyödyntämään jäämistösuunnittelussa erityisesti mahdollistamalla valtuuttajan omaisuuden lahjoittaminen sekä tämän puolesta perinnöstä tai tasingosta luopuminen. Nämä toimet voidaan ulottaa koskemaan myös valtuuttajan kiinteää omaisuutta. Tällaisten oikeustoimien toteuttamiseen liittyy kuitenkin muutamia epävarmuuksia, joista keskeisimpänä voidaan tässä mainita yksilöintivaatimus, joka edellyttää tiettyjen perusteiden yksilöintiä edunvalvontavaltakirjassa. Omat haasteensa ja toisaalta myös mahdollisuutensa tuo valtuuttajan kansainvälisyys, joka on myös syytä huomioida edunvalvontavaltuutuksessa, mikäli halutaan varmistaa valtuuttajan jäämistösuunnittelun toteutuminen.

Asiasanat: edunvalvontavaltuutus, edunvalvontavaltakirja, edunvalvonta, jäämistösuunnittelu, lahjoittaminen, perinnöstä luopuminen, kansainvälinen yksityisoikeus

SISÄLLYS

Sisällys.....	III
Lähteet	V
Lyhenteet	IX
1. JOHDANTO	1
1.1. Taustaa.....	1
1.2. Tutkimuskysymys ja rajaukset	3
1.3. Tutkimusmenetelmät	5
1.4. Tutkielman rakenne	7
2. EDUNVALVONTAVALTUUTUKSEN PÄÄPIIRTEET	8
2.1. Valtuutuksesta yleisesti	8
2.2. Edunvalvontavaltuutuksen laatiminen.....	11
2.3. Valtuutettu	14
2.4. Varavaltuutettu ja toissijainen valtuutettu	17
2.5. Valtuutuksen sisältö	18
2.5.1. Taloudelliset asiat.....	18
2.5.2. Henkilöä koskevat asiat	19
2.5.3. Korostetusti henkilökohtaiset asiat.....	20
2.5.4. Muut määräykset	22
3. EDUNVALVONTAVALTUUTUS JÄÄMISTÖSUUNNITTELUSSA.....	23
3.1. Omaisuuden lahjoittaminen.....	23
3.1.1. Lahjan käsite.....	23
3.1.2. Lahjoituskielto	24
3.1.3. Lahjoituskiellosta poikkeaminen	25
3.1.4. Valtuutetun velvollisuus lahjan antamiseen ja lahjansaajan oikeus vaatia lahjoituksen täyttämistä	28
3.1.5. Valtuuttajan tahdon vaikutus.....	30
3.2. Valtuuttajan jäämistöön vaikuttavista oikeuksista luopuminen	33
3.2.1. HolTL:n mukaiset luvanvaraiset oikeustoimet	33
3.2.2. Oikeuksista luopuminen edunvalvontavaltuutuksen nojalla.....	37

3.2.2.1.	<i>Valtuutetun kelpoisuus</i>	37
3.2.2.2.	<i>Määräyksen yksilöinnistä</i>	39
3.2.2.3.	<i>Valtuuttajan edun arviointi</i>	43
3.3.	Kiinteistöjä koskevat oikeustoimet	46
4.	KANSAINVÄLISYYDEN VAIKUTUS.....	50
4.1.	Haagin yleissopimus aikuisten kansainvälisestä suojelusta	50
4.2.	Kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvat säännökset EVVL:n mukaan	53
4.2.1.	<i>Toimivalta</i>	53
4.2.2.	<i>Sovellettava laki</i>	55
4.3.	Pohdintaa	56
5.	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	59

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo*: Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus. 6., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2016.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo*: Suomen jäämistöoikeus II. Testamenttioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2015.
- Antila, Tuomo*: Edunvalvontavaltuus. WSOYpro 2007.
- Gevers, Sjef – Dute, Joseph – Nys, Herman*: Surrogate Decision-making for Incompetent Elderly Patients: The Role of Informal Representatives. *European Journal of Health Law* 19 (2012), s. 61-68.
- Heikkinen, Ari – Heusala, Aila – Mäkelä, Soja – Nuotio Kari*: Holhoustili. WSOY Lakitieto 2003.
- Helin, Markku*: Edunvalvojan päätösvallan rajoista. *Lakimies* 6-7/2001, s. 1070-1088.
- Helin, Markku*: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus. 1. painos. Alma Talent Oy 2013.
- Hemmo, Mika – Hoppu, Kari*: Sopimusoikeus. Alma Talent Oy 2006. Päivittyvä julkaisu, viimeisin päivitys 18.12.2019.
- Hirvonen, Ari*: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 2011.
- Jokela, Marjut – Kartio, Leena – Ojanen, Ilmari*: Maakaari. 5., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2010.
- Kaisto, Janne – Tepora, Jarno*: Esineoikeus eurooppalaistuvassa Suomessa. Lakimiesliiton Kustannus Oy 2012.
- Kangas, Urpo*: Lahja. Lakimiesliiton kustannus 1993.
- Kangas, Urpo*: Perhevarallisuus oikeus. 3., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2018.
- Kangas, Urpo*: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. 2., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2019.
- Karjalainen Katja*: Eläkeläiset liikkeellä Euroopassa: Haagin yleissopimus aikuisten kansainvälisestä suojelusta. *Lakimies* 2/2012, s. 259-279.
- Keinänen, Anssi – Väättänen, Ulla*: Empiirinen oikeustutkimus – mitä ja milloin? *Edilex* 2015:7.
- Kolehmainen, Antti*: Edunvalvonta, lahja ja jäämistösuunnittelu. *Defensor Legis* N:o 3/2010, s. 264-279.
- Kolehmainen, Antti*: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema. *Defensor Legis* N:o 3/2010, s. 280-293.
- Kolehmainen, Antti*: Edunvalvojan edustusvalta ja päämiehen itsemääräämisoikeus. *Lakimies* 3-4/2019, s. 289-312.
- Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo*: Jäämistösuunnittelu. Alma Talent Oy 2012.
- Mikkola, Tuulikki*: Kansainvälinen avioliitto- ja jäämistöoikeus. 2., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2009.
- Mikkola, Tuulikki*: Perittävän tekemät lahjoitukset ja niihin liitetyt määräykset: määräämisvallan rajoista ja mahdollisuuksista. *Defensor Legis* N:o 3/2013, s. 312-325.

- Mikkola, Tuulikki:* Dynaaminen testamentti osana kansainvälisen perittävän jäämistösuunnittelua. Defensor Legis N:o 6/2014, s. 868-880.
- Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna:* Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2003.
- Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna:* Ikääntymisen ennakointi: vanhuuteen varautumisen keinot. 1. painos. Alma Talent Oy 2013.
- Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna:* Päämies rationaalisen toimijana – teoriaa ja käytäntöä edunvalvonnassa olevan ihmisen itsemääräämisoikeudesta. Lakimies 1/2018, s. 3-28.
- Niemi, Matti Ilmari:* Maakaaren järjestelmä I. Kiinteistönkauppa ja muut luovutukset. 2., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2016.
- Nuotio, Kari:* Havaintoja holhousviranomaisen lupa-asiassa. S. 169-188 teoksessa Syntymästä kuolemaan, oikeudesta informaatioon. Ahti Saarenpää 60 vuotta. Toim. Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo – Korhonen, Rauno – Mattila, Heikki E. S. – Mikkola, Tuulikki. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2006.
- Ossa, Jaakko:* Perinnöstä ja testamentista luopumisen verokohtelu. Defensor Legis N:o 1/2010, s. 37-45.
- Ossa, Jaakko:* Perintö- ja lahjaverotus. Alma Talent Oy 2015. Päivittyvä julkaisu, viimeisin päivitys 28.1.2020.
- Saarenpää, Ahti:* Edunvalvonta, jäämistö ja jäämistösuunnittelun mahdollisuudet. S. 305-328 teoksessa Juhlajulkaisu Juhani Wirilander 1935-30/11-2005. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2005.
- Saarnilehto, Ari – Annola, Vesa:* Sopimusoikeuden perusteet. 8., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2018.
- Saarnilehto, Ari – Annola, Vesa – Hemmo, Mika – Karhu, Juha – Kartio, Leena – Tammi-Salminen, Eva – Tolonen, Juha – Tuomisto, Jarmo – Viljanen, Mika:* Varallisuusoikeus. Alma Talent Oy 2004. Päivittyvä julkaisu.
- Sarja, Mikko:* Perusoikeudet edunvalvonnan laillisuusvalvonnassa. Lakimies 3/2007, s. 374-396.
- Sarja, Mikko:* Hyvä holhousoikeudellinen lupamenettely. Edilex 2012/22.
- Tepora, Jarno – Kartio, Leena – Koulu, Risto – Lindfors, Heidi:* Kiinteistön kauppa, muu luovutus ja kirjaus. 6., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2010.
- Tornberg, Johanna:* Edunvalvonta, itsemääräämisoikeus ja oikeudellinen laatu. Lapin yliopistokustannus 2012.
- Tornberg, Johanna – Kuuliala, Matti:* Suomen edunvalvontaoikeus. 1. painos. Alma Talent Oy 2015.
- Tuunainen, Pekka:* Kirja-arvostelu teoksesta Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo: Jäämistösuunnittelu. Defensor Legis N:o 4/2013, s. 682-684.
- Välimäki, Pertti:* Holhustoimen pääpiirteet. Talentum 2008.
- Välimäki, Pertti:* Edunvalvontaoikeus. Ensimmäinen painos. Sanoma Pro 2013.
- Westerhult, Bo:* Arvsavstående – gåva eller ej? SvJT (Svensk Juristtidning) 1998, s. 639-651.

Virallislähteet

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 120/1994 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle maakaareksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 146/1998 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle holhouslainsäädännön uudistamiseksi.

HE 52/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi edunvalvontavaltuutuksesta sekä holhoustoimesta annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.

HE 61/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle aikuisten kansainvälisestä suojelusta tehdyn yleissopimuksen hyväksymisestä ja laeiksi sopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja sopimuksen soveltamisesta sekä eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 146/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle sähköistä kiinteistön kauppaa, panttausta ja kirjaamisenmenettelyä koskevaksi lainsäädännöksi.

Holhoustoimen kehittämistyöryhmän kannanotot. Päivitetty 18.11.2015.

<https://oikeus.fi/edunvalvonta/fi/index/edunvalvonnantoimintatavat/holhoustoimentyoryhmankannanotot.html> (Luettu 16.3.2020)

KM 1974:117: Komiteamietintö 1974:117. Holhous, huolto ja uskottu mies. Holhoustoimikunnan mietintö.

Lagarde, Paul: Selitysmuistio – Yleissopimus aikuisten kansainvälisestä suojelusta, tehty 13 päivänä tammikuuta 2000. Suomennettu versio 2017.

LaVM 29/2006 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä laeiksi edunvalvontavaltuutuksesta sekä holhoustoimesta annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.

Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2004/13. Edunvalvontavaltuutus. Holhouslainsäädännön tarkistamistyöryhmän mietintö. 15.10.2004.

Recommendation No. R (99) 4 of the Committee of Ministers to Member States on Principles Concerning the Legal Protection of Incapable Adults.

SOU 2004:112. Frågor om Förmyndare och ställföreträdare för vuxna.

Internetlähteet

Tilastokeskus: Väestöennuste 2019-2070. Julkistuksessa ”Syntyvyyden lasku heijastuu alueiden tulevaan väestökehitykseen.” Julkaistu 30.9.2019.

https://www.stat.fi/til/vaenn/2019/vaenn_2019_2019-09-30_tie_001_fi.html (Luettu 9.1.2020)

Tilastokeskus: Väestörakenne. Päivitetty 1.4.2019.

https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html (Luettu 8.1.2020)

Muut lähteet

Janne Lehiston haastattelu: Digi- ja väestötietovirastossa työskentelevän ylitarkastaja Janne Lehiston sähköpostihaastattelu 5.2.2020 ja 18.2.2020.

Oikeustapaukset

KHO 2003:7

KHO 2006:1

KHO 2012:106

KKO 1949 II 21

KKO 1997:52

KKO 1997:107

KKO 1999:104

NJA 1983 s. 791

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut

AOA 17.6.2004 dnro 1736/4/02

AOA 17.6.2004 dnro 2253/4/02

AOA 8.10.2008 dnro 914/4/07

EOA 26.8.2011 dnro 973/2/10

LYHENTEET

AOA	Eduskunnan apulaisoikeusasiamies
DVV	Digi- ja väestötietovirasto
EOA	Eduskunnan oikeusasiamies
EVVL	Laki edunvalvontavaltuutuksesta (25.5.2007/648)
HAO	Hallinto-oikeus
HE	Hallituksen esitys
HoITL	Laki holhustoimesta (1.4.1999/442)
KHO	Korkein hallinto-oikeus
KKO	Korkein oikeus
KM	Komiteanmietintö
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
MK	Maakaari (12.4.1995/540)
OikTL	Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista (13.6.1929/228)
PerVL	Perintö- ja lahjaverolaki (12.7.1940/378)
PK	Perintökaari (40/1965)
PL	Perustuslaki (11.6.1999/731)
PotilasL	Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (17.8.1992/785)

1. JOHDANTO

1.1. Taustaa

Viimeisten vuosikymmenten aikana väestömme ikääntyminen on jatkanut nopeaa kasvuaan. Tilastokeskuksen mukaan vuonna 1950 väestöstämme 6,4 prosenttia oli 65-84 -vuotiaita. Vuonna 2000 tuo prosentti oli 13,5 ja vuonna 2018 jo 19,2.¹ Ennusteen mukaan yli 65-vuotiaiden osuus väestöstämme tulee nousemaan lähelle 35 prosenttia vuoteen 2070 mennessä.² Ikääntyvän väestön myötä myös edunvalvonnan tarve kasvaa. Yleensä jo pelkkä vanheneminen vähentää henkilön toimintakykyä: fyysiset voimat, henkinen tarmo ja keskittymiskyky alkavat hiljalleen heikentyä. Luonnollisen ikääntymisen lisäksi erityisesti vanhuuteen liittyvät sairaudet aiheuttavat sen, että yhä useampi vanhus tarvitsee apua varsinkin taloudellisten asioidensa hoitamisessa. Myös yleinen vaurastuminen kasvattaa edunvalvonnan tarvetta. Ikääntyvällä väestöllä on enemmän varallisuutta, joka vaatii huolenpitoa.³

Edunvalvontavaltuutus on yksi niistä keinoista, joilla henkilö voi varautua oman toimintakykynsä heikkenemiseen. Laki edunvalvontavaltuutuksesta (EVVL, 25.5.2007/648) tuli voimaan 1.11.2007. Sen taustalla oli muun muassa Euroopan neuvoston suositus No R (99) 4 toimintarajoitteisten aikuisten oikeudellisen suojelun periaatteista, jossa kehoitettiin jäsenvaltioita harkitsemaan tällaisten instituutioiden luomista.⁴ Useissa maissa olikin näihin aikoihin kehitteillä sääntelyä, jonka perusteella henkilö voi varautua toimintakykynsä mahdolliseen heikkenemiseen.⁵ Suomessa tämä toteutettiin siten, että edunvalvontavaltuutuksella yksilö voi valtuuttaa haluamansa henkilön huolehtimaan asioistaan sen varalta, että hän tulee myöhemmin sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi itse kykenemättömäksi hoitamaan

¹ Tilastokeskus: Väestörakenne.

² Tilastokeskus: Väestöennuste 2019-2070.

³ *Välimäki*: Edunvalvontaoikeus, s. 13-14.

⁴ Recommendation No. R (99) 4. Ks. periaate 2, kohta 7: "Consideration should be given to the need to provide for, and regulate, legal arrangements which a person who is still capable can take to provide for any subsequent incapacity."

⁵ HE 52/2006 vp, s. 5.

asioitaan.⁶ Edunvalvontavaltuutusinstituution luominen osoittaa myös henkilön itsemääräämisoikeuden kunnioittamista. Valtuutus toimii edunvalvonnan vaihtoehtona vähentäen tarvetta puuttua ihmisten itsemääräämisoikeuteen edunvalvonnan keinoin.⁷

Kun henkilö tekee edunvalvontavaltuutuksen, hänen perimmäisenä tarkoituksenaan on yleensä varmistaa, että joku luotettava henkilö hoitaa hänen asiansa, mikäli hän ei siihen itse kykene. Asiat, joita valtuuttaja tällöin tarkoittaa ovat usein melko tavanomaisia; laskujen maksua, pankissa tai viranomaisissa asiointia, sosiaalietuuksien hakemista, virallisten asiakirjojen täyttämistä yms. EVVL on kuitenkin laadittu siten, että se jättää niin valtuuttajalle kuin tämän valitsemalle valtuutetullekin enemmän liikkumavaraa kuin holhoustoimesta annetun lain (HolTL, 1.4.1999/442) mukainen edunvalvonta.⁸ Palaan näihin eroavaisuuksiin tarkemmin tämän tutkielman edetessä. EVVL:n suurempi valinnanvapaus kuitenkin mahdollistaa sen, että edunvalvontavaltuutusta voidaan tarkastella myös muiden kuin tavanomaisten asioiden hoitamisen välineenä.

Jäämistösuunnittelu on toimintaa, jolla perinnönjättäjä pyrkii jollakin tavalla vaikuttamaan jäämistöönsä.⁹ Jäämistösuunnittelu kytketään usein vahvasti verotukseen ja nimenomaan verotehokkaisiin ratkaisuihin.¹⁰ Ensisijaisesti kyse on kuitenkin perinnönjättäjän tahdosta järjestää jäämistönsä tietyllä tavalla.¹¹ Jäämistösuunnittelua harjoittavan henkilön joutuminen edunvalvontaan saattaa kuitenkin vaikeuttaa tai jopa kokonaan estää hänen suunnitelmansa. Lahja on yksi tärkeimmistä jäämistösuunnittelun keinoista ja HolTL:n 32.1 § yksinkertaisesti

⁶ *Mäki-Petäjä-Leinonen*: Ikääntymisen ennakointi, s. 171-172.

⁷ *Sarja*: Perusoikeudet edunvalvonnan laillisuusvalvonnassa, s. 383. Ks. myös perusoikeusuudistusta koskeva hallituksen esitys HE 309/1993 vp, s. 42, jonka mukaan itsemääräämisoikeudella tarkoitetaan yksilön vapautta määrätä itsestään ja toimistaan. Ks. itsemääräämisoikeudesta ja edunvalvonnasta sitä rajoittavana tekijänä tarkemmin esim. *Tornberg – Kuuliala*: Suomen edunvalvontaoikeus, luku I 1.4.2.

⁸ *Kangas*: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet, s. 269.

⁹ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu, s. 1. Ks. myös teoksen esipuhe, jossa todetaan, ettei jäämistösuunnittelu ole vakiintunut termi perhe- ja jäämistövarallisuuteen liittyvissä oikeuslähteissä. Käytän kuitenkin kirjoittajien kanssa samaa luonnehdintaa, sillä se vastaa tutkielmani tarkoitusta. Tutkielmani kannalta merkityksellisimpiä ovat toimet, joilla henkilö pyrkii vaikuttamaan jäämistönsä suuruuteen. Jäämistösuunnittelulla voidaan kuitenkin viitata myös toimiin, joilla perinnönjättäjä vaikuttaa kuolinpesän hallintoon tai siihen kuka jäämistöstä hyötyy ja millä tavoin (*Mikkola*: Dynaaminen testamentti osana kansainvälisen perittävän jäämistösuunnittelua, s. 868).

¹⁰ *Tuunainen*: Kirja-arvostelu teoksesta *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu, s. 682.

¹¹ *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu, s. 2-3, jossa kirjoittajat korostavat yksityisoikeuden ja vero-oikeuden näkökulmien yhdistämistä, kuitenkin niin, että yksityisoikeus määrää tahdin. Ks. myös *Tuunainen*: Kirja-arvostelu teoksesta *Kolehmainen – Rabinä*: Jäämistösuunnittelu, s. 682.

kieltää edunvalvojaa lahjoittamasta päämiehensä omaisuutta.¹² Edunvalvojalle luvanvaraiset oikeustoimet, kuten perinnöstä luopuminen päämiehen puolesta, taas edellyttävät päämiehen edunmukaisuutta, minkä vuoksi luvan saamista tällaiseen luopumistoimeen voidaan pitää hyvin harvinaisena ellei peräti mahdottomana.¹³ HoITL:n mukaisessa edunvalvonnassa olevan oikeustoimikelvottoman henkilön jäämistösuunnittelun toteutuminen kuihtuu siis käytännössä olemattomiin. Näin ollen onkin aiheellista pohtia missä määrin edunvalvontavaltuutuksella pystytään varautumaan tällaisiin tilanteisiin niin, että valtuuttajan jäämistösuunnittelu toteutuu.

Oman ongelmansa jäämistösuunnitteluun edunvalvontatilanteissa tuo kansainvälistyminen. Kun Pohjois-Euroopan vanhenevalla väestöllä on entistä enemmän varallisuutta, halu ja mahdollisuudet eläkepäivien viettoon lämpimämmissä maissa kasvavat.¹⁴ Kansainvälisen liikkuvuuden seurauksena edunvalvontaa koskevissa kysymyksissä on entistä useammin kansainvälisiä liittymiä. Edunvalvonnassa olevalla tai edunvalvontaan tulevalla voi olla omaisuutta useissa eri valtioissa ja hän saattaa asua muualla kuin kansalaisuusvaltiossaan.¹⁵ Näin ollen onkin syytä tarkastella myös sitä, miten valtuuttajan asuinpaikka tai kansalaisuus vaikuttaa hänen tekemänsä edunvalvontavaltuutuksen ja siinä annettujen määräysten soveltamiseen ja mitä tällaisessa tilanteessa on huomioitava jäämistösuunnittelun toteutumisen varmistamiseksi.

1.2. Tutkimuskysymys ja rajaukset

Kuten todettu, edunvalvontavaltuutuksella pyritään usein varmistamaan arkipäiväisten asioiden hoituminen, mikäli henkilö menettää kykynsä itse huolehtia niistä. Tämän tutkielman tarkoituksena on kuitenkin lähestyä edunvalvontavaltuutusta eri näkökulmasta; ei tarkastelemalla niinkään sen ydintä, vaan sen tarjoamia erityisiä mahdollisuuksia, joilla valtuuttaja voi vaikuttaa omaan jäämistöönsä. Sen vuoksi muotoilenkin tutkimuskysymykseni

¹² *Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu*, s. 331.

¹³ *Kangas: Perhevarallisuus oikeus*, s. 400.

¹⁴ *Karjalainen: Eläkeläiset liikkeellä Euroopassa*, s. 260.

¹⁵ HE 61/2010 vp, s. 6.

seuraavasti: *Miten edunvalvontavaltuutusta voidaan hyödyntää henkilön jäämistösuunnittelussa?* Tarkastelen tutkimuskysymystäni erityisesti siitä näkökulmasta, mitä valtuuttajan on huomioitava, mikäli hän haluaa toteuttaa jäämistösuunnittelua edunvalvontavaltuutuksen avulla.

Vaikka jäämistösuunnittelun toteuttaminen ei tietenkään ole EVVL:n tarkoituksena, lähdän hakemaan vastausta tutkimuskysymykseeni ensisijaisesti laista ja sen esitöistä, jotka asettavat tietynlaiset raamit jäämistösuunnittelun mahdollisuuksille. EVVL ei kuitenkaan anna suoraa vastausta käytännön mahdollisuuksiin, minkä vuoksi oikeuskirjallisuuden tutkiminen on myös isossa roolissa. Oikeustapaukset eivät ole tämän tutkielman keskiössä, mutta otan silti esiin muutamia tapauksia, sillä nämä ovat olennaisia soveltamiskäytännön selvittämiseksi. Aihetta käsittelevät tapaukset koskevat kuitenkin HolTL:n mukaista edunvalvontaa, mutta näitä voidaan käyttää apuna myös EVVL:n tulkinnassa.¹⁶ Kun kaiken kaikkiaan tutkimuskysymykseeni liittyy tietynlainen käytännön mahdollisuuksien selvittäminen, tutkielmaani täydentää myös sitä varten hankkimani holhousviranomaisen haastattelu edunvalvontavaltuutuksen tulkinnasta sen vahvistavan viranomaisen näkökulmasta. Kansainvälisyyttä koskevassa luvussa keskityn kansainvälisen ja kansallisen lainsäädännön sekä niiden esitöiden tutkimiseen, sillä oikeuskäytäntöä aiheesta on melko vähän¹⁷, jolloin sen tutkiminen ei tämän tutkielman tarkoituksen kannalta ole mielekästä. Kansainvälisyyden osalta tuon esiin kuitenkin vain mielestäni kaikkein merkityksellisimmät säännökset, jotka ovat tarkoituksenmukaisia tutkimuskysymykseen vastaamiseksi.

Tarkastelen tutkielmassani tarpeellisilta osin myös HolTL:n mukaista edunvalvontaa, koska sitä kautta voidaan hakea tulkinta-apua myös edunvalvontavaltuutuksen soveltamistilanteisiin. Kaikilta osin näitä kahta ei kuitenkaan sovelleta samansuuntaisesti, minkä vuoksi esitän myös hieman vertailua näiden järjestelmien välillä. Tutkimuskysymykseeni vastaamisen kannalta tällainen vertailu on mielestäni keskeistä, koska sillä havainnollistetaan minkälaiset jäämistösuunnittelumahdollisuudet ovat henkilöllä, joka ei ole tehnyt edunvalvontavaltuutusta ja joutuu edunvalvontaan. Kuten jäljempänä käy ilmi, HolTL:n mukaisen edunvalvonnan ja

¹⁶ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 13.

¹⁷ Karjalainen: Eläkeläiset liikkeellä Euroopassa, s. 260 ja tässä mainitut lähteet.

edunvalvontavaltuutuksen lähtökohdat ovat tietyiltä osin melko erilaiset. HolTL:n tärkeimpiin tavoitteisiin kuuluu päämiehen suojaaminen ja siksi onkin ymmärrettävää, ettei HolTL:ssa ole kiinnitetty varsinaisesti huomiota siihen pystyykö henkilö toteuttamaan jäämistösuunnittelua, vaikka joutuisi edunvalvontaan. Edunvalvontavaltuutus taas perustuu erilaisiin yksityisoikeudellisiin, entistä enemmän itsemääräämisoikeutta korostaviin lähtökohtiin, minkä vuoksi sen avulla jäämistösuunnittelun mahdollisuudet ovat paremmat.

Tutkielman tarkoituksena ei ole tyhjentävästi luetella kaikkia keinoja, joilla valtuuttaja voi vaikuttaa jäämistöönsä, vaan tarkastella niistä merkittävimpiä. Pohdin näitä asioita lähtökohtaisesti valtuuttajan yksityisen omaisuuden kannalta. Tietyissä yhteyksissä saatan viitata myös yritysvarallisuuteen, mutta tarkoitukseni ei ole tarkemmin pohtia tilanteita, joissa valtuuttajalla on merkittävää yritysvarallisuutta. Samaten on syytä huomauttaa, että koko tutkielman ajan lähtökohtaisesti ajatellaan tilanteita, joissa valtuuttaja on oikeustoimikelvoton eikä sen vuoksi voi itse toteuttaa jäämistösuunnitteluun liittyviä toimia. Ellen siis erikseen muuta mainitse, ajatellaan, että valtuuttaja on oikeustoimikelvoton tosiasiallisesti tai siten, että hänen toimintakelpoisuuttaan on rajoitettu. Lisäksi on vielä muistutettava, että vaikka aiheeni on sinällään ajankohtaisempi iäkkäämmille henkilöille, voi edunvalvontavaltuutuksen tehdä nuorikin oikeustoimikelpoinen henkilö ja yhtä lailla huomioida siinä jäämistösuunnittelumahdollisuudet. Tämän ollessa kuitenkin harvinaisempaa, puhun tutkielmassani iäkkäämmistä henkilöistä ja tutkin asiaa ensisijaisesti heidän näkökulmastaan.

1.3. Tutkimusmenetelmät

Hyödynnän tutkielmassani lainopillista menetelmää. Lainopin tehtävänä on selvittää voimassaolevien oikeusnormien sisältöä esittämällä tulkintakannanottoja oikeusnormin merkitysisällöstä ja normikannanottoja kyseisen oikeusnormin kuulumisesta voimassaolevaan oikeuteen. Lainoppi on myös voimassa olevan oikeuden systematisointia: lainsäätäjän tuottamista oikeusnormeista järjestellään ja niiden pohjalta rakennetaan yhtenäistä oikeusjärjestelmää. Lainoppi ei kuitenkaan ole puhdas kuvaus oikeudesta, vaan tällaiset kannanotot ovat aina myös lauseita siitä, kuinka oikeutta pitää tulkita, punnita ja

systematisoida.¹⁸ Tutkielmassani pyrin selvittämään tutkimuskysymykseeni vaikuttavien oikeusnormien olemassaoloa ja merkityssisältöä. Merkityssisältöä koskevien tulkintakannanottojen tutkimisessa on kyse käytännöllisen lainopin hyödyntämisestä. Käytän tutkielmassani kuitenkin myös teoreettista lainoppia, joka on yleensä yhdistetty oikeuden systematisointiin. Tutkielmassani tämä kohdistuu pitkälti sen tutkimiseen, miten oikeuskirjallisuudessa on systematisoitu edunvalvontavaltuutusta suhteessa koko edunvalvontajärjestelmäämme ja sen käsitteisiin sekä periaatteisiin.¹⁹

Tutkielmani ei rajoitu kuitenkaan ainoastaan lainopillisen metodin käyttöön. Hyödynnän työssäni myös niin sanottua empiiristä oikeustutkimusta, jossa tarkastellaan oikeutta yhteiskunnallisessa kontekstissa. Erotuksena lainopista, empiirisessä oikeustutkimuksessa voidaan paneutua esimerkiksi siihen, miten viranomaiset tulkitsevat tietyn lain säännöksiä.²⁰ Tutkimukseni pääasiallisena metodina on kuitenkin lainoppi, mutta sitä täydentämään käytän empiiristä tutkimusta. Tämä johtuu siitä, että olen kiinnostunut, miten holhousviranomaisen suhtautuu niihin säännöksiin, jotka vaikuttavat jäämistösuunnittelumahdollisuuksiin edunvalvontavaltuuksista puhuttaessa. Tällä voi tietenkin olla merkitystä myös laajemmalti, mikäli viranomaisten näkemys poikkeaa oikeuskirjallisuudessa esitetystä. Tämän vuoksi koin merkitykselliseksi lyhyesti käsitellä asiaa myös empiirisestä näkökulmasta. Toteutin tutkimuksen sähköpostihaastattelulla, johon vastasi Digi- ja väestötietovirastossa (DVV) työskentelevä ylitarkastaja *Janne Lehisto*. Hän vastaa vuoden alusta toimintansa aloittaneen viraston edunvalvontavaltuuksiin liittyvien prosessien ja toimintojen kehittämisestä. Tämän vuoksi hän katsoi olevansa ehkä parhaimmassa asemassa kommentoidakseen kysymyksiäni valtakunnallisesta näkökulmasta.²¹

¹⁸ *Hirvonen*: Mitkä metodit? S. 22, 24-25.

¹⁹ *Hirvonen*: Mitkä metodit? S. 25.

²⁰ *Keinänen – Vääänen*: Empiirinen oikeustutkimus, s. 6.

²¹ *Janne Lehiston* haastattelu.

1.4. Tutkielman rakenne

Tutkielmani aiheen käsittely alkaa yleisesti edunvalvontavaltuutuksen tarkastelulla. Koen tarpeelliseksi avata edunvalvontavaltuutuksen pääpiirteitä, sillä ilman niitä yksittäisten määräysten käsitteleminen jäisi hyvin irralliseksi koko kontekstista ja saattaisi muodostua hieman harhaanjohtavaksi. Ei kuitenkaan ole tarpeen käsitellä koko edunvalvontavaltuutusinstituutiota tyhjentävästi, sillä tämä poikkeaisi liian kauas tutkielman tarkoituksesta. Näin ollen käsittelenkin edunvalvontavaltuutuksen pääpiirteitä vain olennaisilta tai tarpeellisilta osin hahmottaakseni, mihin jäämistösuunnittelulliset toimet kokonaiskuvassa istuvat ja missä kaikissa asioissa ne on huomioitava. Valtuutuksen yleisluonteen avaaminen on tarpeen myös, jotta voidaan paremmin ymmärtää jäämistösuunniteluun kuuluvien toimien sopivuus koko instituutioon.

Edunvalvontavaltuutuksen pääpiirteiden käsittelyn jälkeen tarkastellaan lähemmin määräyksiä, joita valtuutettu voi valtuutukseen halutessaan ottaa ja joilla on merkitystä jäämistösuunnittelun kannalta. Merkittävin tällaisista määräyksistä koskee lahjoittamista. Kuten todettu lahja on yksi tärkeimmistä jäämistösuunnittelun keinoista. Lahjoittamisen lisäksi tarkastellaan tietyistä oikeuksista, kuten perinnöstä ja tasingosta luopumisen mahdollisuutta edunvalvontavaltuutuksen avulla. Tällaisista oikeuksista luopuminen voi olla merkittävä osa henkilön jäämistösuunnittelua, sillä näillä toimilla voidaan siirtää suuriakin omaisuuksia yhden sukupolven yli tai muuten vaikuttaa valtuuttajalta jäävän jäämistön suuruuteen. Oikeuksista luopumisen jälkeen pohditaan vielä kiinteistöihin liittyviä kysymyksiä, joita koskee oma erityissääntelynsä. Kiinteistön lahjoittaminen tai myyminen alihintaan voi myös olla osa valtuuttajan jäämistösuunnittelua. Yleensä tällaiset toimet jätetään kuitenkin toteutettavaksi melko myöhään, jolloin tietysti kasvaa myös riski siitä, ettei henkilö ole enää heikentyneen toimintakykynsä vuoksi kykenevä tai kelpoinen tekemään tällaista oikeustoimea.

Näiden aiheiden jälkeen käsittelen omassa luvussaan yleisesti kansainvälisyyden vaikutusta. Edunvalvontavaltuutus on oikeudellisena instituutiona melko uusi myös kansainvälisesti tarkasteltuna. On siis selvää, että Suomessa annetun valtuutuksen käyttämiseen ulkomailta sekä

ulkomailla annetun valtuutuksen käyttämiseen Suomessa liittyy monia epävarmuustekijöitä.²² Kansainvälisyyden yleistyessä tällaiset tekijät on huomioitava myös jäämistösuunnitteluun liittyvässä tarkastelussa. Kansainvälisyyttä koskevaa päälukua seuraavat johtopäätökset. Tässä luvussa pyrin kokoamaan yhteen tutkielmassa esiintuomiani seikkoja, joita valtuuttajan on huomioitava pyrkiessään jäämistösuunnitteluun edunvalvontavaltuutuksen avulla.

2. EDUNVALVONTAVALTUUTUKSEN PÄÄPIIRTEET

2.1. Valtuutuksesta yleisesti

Edunvalvontavaltuutusta pidetään edunvalvontajärjestelmää täydentävänä instituutiona. Sen on kuitenkin tarkoitettu olevan ensisijainen vaihtoehto HoITL:n mukaiseen edunvalvontaan nähden eikä HoITL:n mukaista edunvalvojaa yleensä voida määrätä, jos henkilö on tehnyt edunvalvontavaltuutuksen.²³ Edunvalvontavaltuutuksen ensisijaisuus on erittäin perusteltua, sillä toisin kuin viranomaispäätökseen perustuva edunvalvonta, edunvalvontavaltuutus perustuu täysin henkilön omaan tahdonilmaisuuksiin.²⁴ Edunvalvontavaltuutusinstituution luomisen yhtenä tavoitteena olikin lisätä henkilön mahdollisuuksia itsemääräämiseen.²⁵ Valtuutuksen avulla henkilö pystyy hyvissä ajoin varautumaan oman toimintakykynsä heikkenemiseen haluamallaan tavalla.²⁶

Muun muassa ensimmäisten joukossa aiheesta kirjoittanut *Tuomo Antila* toteaa EVVL:n vahvistaneen henkilön itsemääräämisoikeuden toteutumista erityisesti seuraavasti: ”1) Valtuuttaja itse nimeää valtuutetun. 2) Valtuuttaja itse määrittelee ne asiat, jotka kuuluvat

²² *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 181.

²³ *Välimäki*: Edunvalvontaoikeus, s. 10. On kuitenkin huomattava, että HoITL:n mukainen edunvalvoja voidaan toki määrätä hoitamaan henkilön sellaisia asioita, joita ei hoideta edunvalvontavaltuutuksen nojalla. Valtuutuksessa on voitu esimerkiksi määrätä, että tietyt asiat eivät kuulu valtuutuksen piiriin tai että valtuutettu on oikeutettu hoitamaan vain tietyntyyppisiä asioita.

²⁴ *Välimäki*: Edunvalvontaoikeus, s. 226. Ks. myös *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 1.

²⁵ Ks. *Helin*: Edunvalvojan päätösvallan rajoista, s. 1070, jonka mukaan itsemääräämisoikeuteen sisältyy kaksi puolta: yksilön kelpoisuus muuttaa oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan omilla tahdonilmaisuuksillaan sekä immuniteetti, ettei kenelläkään muulla ole kelpoisuutta saada aikaan muutoksia yksilön oikeusasemassa.

²⁶ HE 52/2006 vp, s. 9.

valtuutuksen piiriin. 3) Valtuuttaja voi itse vaikuttaa siihen, kuinka intensiivisesti maistraatin on valvottava valtuutetun toimintaa.” Ensimmäinen kohta parantaa valtuuttajan asemaa erityisesti suhteessa HolTL:n mukaiseen edunvalvontaan. Tämäkin voi perustua henkilön omaan tahdonilmaisuun, sillä kaikilla on oikeus hakea itselleen edunvalvojaa ja esittää haluamaansa henkilöä tähän tehtävään. Jotta edunvalvoja voidaan määrätä, on edunvalvonnan tarpeen kuitenkin oltava olemassa silloin, kun määräämistä haetaan. Varsinkin kun otetaan huomioon, että edunvalvonnan tarve saattaa ilmaantua hyvinkin äkillisesti, ei henkilöllä tosiasiassa useinkaan ole mahdollisuutta vaikuttaa oman edunvalvojansa määräämiseen.²⁷ Samaten kohdissa kaksi ja kolme todetut seikat poikkeavat erityisesti HolTL:n mukaisesta edunvalvonnasta. Edunvalvontavaltuutuksessa valtuuttajalla on paljon mahdollisuuksia sen suhteen mitä asioita ja missä laajuudessa hän haluaa valtuutuksen koskevan. Näin myös holhousviranomaisen valtuutettuun kohdistama valvonta voidaan edunvalvontavaltuutuksessa, valtuuttajan niin halutessa, jättää hyvinkin kevyeksi.²⁸

Tässä yhteydessä on hyvä lyhyesti mainita myös varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annettuun lakiin (OikTL, 13.6.1929/228) perustuvasta valtuutuksesta, josta säädetään kyseisen lain 2 luvussa. Tällainen valtuutus on hyvin yleinen edustuksen muoto, jolla valtuuttaja oikeuttaa valtuutetun toimimaan puolestaan häneen välittömästi kohdistuvin oikeusvaikutuksin.²⁹ Kun valtuutus on itsessään oikeustoimi, valtuuttajan on oltava oikeustoimikelpoinen sen tehdessään.³⁰ OikTL:n säännöksiä on kuitenkin tulkittu siten, että valtuutus pysyy voimassa, vaikka valtuuttajan tosiasiallinen kyky huolehtia omista asioistaan myöhemmin heikentyisi tai hän menettäisi sen kokonaan. Näin ollen tällainen valtuutus sinällään soveltuu välineeksi myös tilanteisiin, joissa valtuuttajasta tulee toimintakyvytön. Tämä voi kuitenkin asettaa valtuuttajan hyvin turvattomaan asemaan, sillä valtuutetun

²⁷ *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 5. Huomautettakoon, että kirjoittajan puhuessa maistraatista, tarkoitetaan yleisesti holhousviranomaista. Itsenäiset maistraatit nimittäin lakkasivat olemasta tämän vuoden alusta. Tästä lisää hieman jäljempänä.

²⁸ Ks. *Välimäki*: Edunvalvontaoikeus, s. 227: ”Valtuutettu on velvollinen hakemaan oikeustoimille holhousoikeudellisen luvan ja antamaan vuosittain ainoastaan silloin, kun valtuutuksessa on niin määrätty. Edunvalvontavaltuutus on siis mahdollista muotoilla siten, että siihen ei kuulu maistraatin lupakontrollia eikä vuosittilintarkastusta, tai ne voidaan määrätä kevyemmiksi kuin edunvalvonnassa. Sellaisia maistraatin valvonnan muotoja, joita valtuutuksella ei voida poistaa, ovat omaisuusluettelon laatiminen (EVVL 30 §) ja maistraatin oikeus vaatia valtuutetulta tiliä, jos siihen on syytä (EVVL 33.2 §).” Huomautettakoon vielä, että halutessaan valtuuttaja voi toki myös määrätä edunvalvontavaltuutuksessa tavanomaista tai lakisääteistä voimakkaamman valvonnan valtuutetun toimille.

²⁹ *Hemmo – Hoppu*: Sopimusoikeus, luku 5 alaluku ”Tahdonvaltainen edustus” alaluvun alaluku ”Valtuutus”.

³⁰ *Saarnilehto – Annola*: Sopimusoikeuden perusteet, s. 75.

toimintaan ei yleensä kohdistu minkäänlaista valvontaa, jolloin väärinkäytösten riski lisääntyy.³¹ Normaalisti valtuuttaja valvoisi itse valtuutetun toimintaa, mutta tässä tapauksessa sen ollessa vaikeaa tai käytännössä mahdotonta, on selvää, ettei OikTL:n mukainen valtuutus ole ideaali keino omaan toimintakyvyttömyyteen varautumiseen.

Edellä mainitusta johtuen EVVL:a laadittaessa pyrittiin lopputulokseen, joka suojaisi valtuuttajaa mahdollisimman tehokkaasti. Samalla haluttiin kuitenkin luoda instituutio, jolla toimintakyvyttömän henkilön asioiden hoito voitaisiin järjestää mahdollisimman joustavasti ja helposti. Näiden tavoitteiden toteuttaminen on melko ristiriitainen tehtävä ja vaatii erityistä tasapainottelua toimivan lopputuloksen saavuttamiseksi. Toimintakyvyttömän henkilön suojaamiseksi EVVL:iin otettiin säännöksiä, joista keskeisimpiä ovat *Antilan* mukaan valtakirjan tiukat muotovaatimukset, viranomaiskontrolli valtakirjan voimaansaattamiseksi sekä holhousviranomaisen valtuutettuun kohdistama valvonta.³² Ainakaan teoriassa nämä suojauskeinot eivät kuitenkaan ole vielä sellaisia, että ne tekisivät instituutiosta raskaan tai epähoukuttelevan, vaikka toki vasta käytäntö osoittaa, kuinka hyvin valtuuttajan suojaamisen ja järjestelmän joustavuuden tasapainottelussa on onnistuttu.

Suomi kuitenkin eroaa ratkaisussaan muista Pohjoismaista. Esimerkiksi Ruotsissa katsottiin, ettei pakollinen viranomaismenettely sovi edunvalvontavaltuutusinstituutioon eikä yksityisoikeudellinen harkinta, jota valtuutuksen voimaansaattaminen vaatii, holhousviranomaisen luonteeseen.³³ Edunvalvontavaltuutuksen voimaantulo ei siis Ruotsin lain mukaan edellytä viranomaisvahvistusta, ellei valtakirjassa ole erikseen niin määrätty (Lag [2017:310] om framtidsfullmakter 9 §). Myös Norjassa ja Tanskassa on päädytty tämän suuntaisiin ratkaisuihin.³⁴

Toimintakyvyttömän henkilön suojaamisen periaate voi joskus joutua ristiriitaan myös itsemääräämisen periaatteen kanssa.³⁵ Nämä kaksi ovat periaatteita, joille HolTL ja sen

³¹ Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2004:13: Edunvalvontavaltuutus, s. 10; *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 7.

³² *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 7. Ks. myös s. 135, jossa tarkemmin EVVL:n suojauskeinoista.

³³ SOU (Statens offentliga utredningar) 2004:112, s. 494.

³⁴ Ks. näistä tarkemmin esim. *Tornberg*: Edunvalvonta, itsemääräämisoikeus ja oikeudellinen laatu, s. 249-250.

³⁵ *Mäki-Petäjä-Leinonen*: Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema, s. 19; *Tornberg – Kuuliala*: Suomen edunvalvontaoikeus, s. 26-27. Ks. myös esim AOA 17.6.2004 dnro 2253/4/02, jossa edunvalvoja oli joutunut punnitsemaan päämiehensä itsemääräämisoikeutta sekä tämän suojaamisen periaatetta, kun päämies olisi halunnut antaa ennakkoperintöä lapsilleen. Ks. myös *Gevers – Dute – Nys*: Surrogate Decision-making for Incompetent Elderly Patients, s. 68, joiden mukaan vaikeinta on löytää ja säilyttää tasapaino näiden periaatteiden välillä.

edunvalvontajärjestelmä rakentuvat³⁶ ja kuten todettu, näiden periaatteiden toteutuminen oli lähtökohtana myös EVVL:ia valmisteltaessa. Pohdittaessa esimerkiksi vanhuksen kelpoisuutta oikeustoimen tekemiseen, on mietittävä, voiko hän tehdä päätöksen itsemääräämisoikeuttaan toteuttaen vai onko oikeustoimeen puututtava hänen suojaamiseksi. Vaikka molempia periaatteita pidetään ensiarvoisen tärkeinä, niiden joutuessa ristiriitaan, on kuitenkin jouduttava tekemään päätös siitä, kumpaa priorisoidaan. Tällaisessa tilanteessa etusija on lähtökohtaisesti pyritty antamaan itsemääräämisen periaatteelle. Henkilöä suojataan, kun suojaamisen tarvetta ilmenee.³⁷ Edunvalvontavaltuuksiin liittyen tällainen ajattelu on varsin perusteltua, kun otetaan huomioon valtuutuksen yksityisoikeudellinen luonne.

Edunvalvontavaltuutuksen luomisella pyrittiin edellä mainittujen seikkojen ohella hillitsemään HolTL:iin perustuvan edunvalvonnan kasvua ja näin säästämään yhteiskunnan voimavaroja. Kun yhä suurempi osa väestöstämme kuuluu vanhimpiin ikäluokkiin, on väistämätöntä, että myös niiden henkilöiden lukumäärä kasvaa, jotka ovat avun tarpeessa heikentyneen toimintakykynsä vuoksi. Väestön ikääntymisen lisäksi yhä useammat vanhukset ovat kartuttaneet itselleen merkittävää varallisuutta, jonka hoitaminen vaatii toimenpiteitä. Nämä seikat kuormittavat niin yksittäisiä edunvalvojia kuin koko edunvalvontajärjestelmää.³⁸ Siinä missä edunvalvontavaltuutuksella on parannettu yksittäisen kansalaisen mahdollisuuksia, on sillä siis myös pyritty ajamaan koko yhteiskunnan etua.

2.2. Edunvalvontavaltuutuksen laatiminen

EVVL:n 5 §:n mukaan edunvalvontavaltuutuksen voi tehdä henkilö, joka on täyttänyt 18 vuotta ja kykenee ymmärtämään valtuutuksen merkityksen. EVVL:ia koskevan hallituksen esityksen mukaan tämä tarkoittaa sitä, että valtuuttajan on oltava oikeustoimikelpoinen. Esityksessä huomautetaan, että tapauskohtaisesti on mahdollista, että vaikka valtuuttaja olisikin jo jossain

³⁶ *Välimäki*: Holhoustoimen pääpiirteet, s. 14; *Kolehmainen*: Edunvalvojan edustusvalta ja päämiehen itsemääräämisoikeus, s. 300. Tosin HolTL:n mukaisessa järjestelmässä käytetään termiä päämiehen suojaaminen kontrolloimalla.

³⁷ *Kolehmainen*: Edunvalvonta, lahja ja jäämistösuunnittelu, s. 264-265; *Mäki-Petäjä-Leinonen*: Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema, s. 19-20.

³⁸ *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 5-6. Ks. myös HE 52/2006 vp, s. 9.

määrin kykenemätön hoitamaan omia asioitaan, hän saattaa silti olla kelpoinen tekemään valtuutuksen.³⁹ 5 §:n edellyttämä valtakirjan merkityksen ymmärtäminen on siis pidettävä erillään 24 §:n 1 momentin 3 kohdan edellytyksestä sille, että valtuutus voidaan vahvistaa voimaan.⁴⁰ Jälkimmäisellä tarkoitetaan lainkohdan mukaan sitä, että ”valtuuttaja on sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi tullut pääasiallisesti kykenemättömäksi huolehtimaan niistä asioista, joita valtuutus koskee.” Tämän edellytyksen on täytyttävä, jotta holhousviranomainen voi vahvistaa edunvalvontavaltuutuksen.

Kun edellä avattu lainkohta on valtuutuksen vahvistamisen edellytyksenä, on laissa päädytty myös asettamaan osaksi valtakirjan muotovaatimusta, että sen on sisällettävä vastaavanlainen määräys valtuutuksen voimaantulosta. Valtakirjasta on käytävä ilmi määräys, jonka mukaan valtuutus tulee voimaan siinä tapauksessa, että valtuuttaja tulee sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi kykenemättömäksi huolehtimaan asioistaan (EVVL 6.2 § 4 kohta).⁴¹ Tämän lisäksi valtakirjasta on käytävä ilmi valtuuttamistarkoitus, valtuuttaja ja valtuutettu sekä asiat, joissa valtuutettu oikeutetaan edustamaan valtuuttajaa.⁴² Valtuuttamistarkoituksella tarkoitetaan hallituksen esityksen mukaan sitä, että valtuuttajan tarkoituksena on oikeuttaa valtuutettu edustamaan itseään. Valtuuttajan ja valtuutetun henkilöllisyyksien osalta periaatteessa riittää, että heidän nimensä ilmenevät valtakirjasta. On toki tarkoituksenmukaista merkitä myös muita yksilöiviä

³⁹ HE 52/2006 vp, s. 19. Ks. myös *Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi*, s. 174, jonka mukaan tällä on katsottava tarkoitettavan kelpoisuutta *de facto* johonkin oikeustoimeen. Tällöin merkitystä ei anneta sille, vaikka henkilön oikeustoimikelpoisuutta olisi rajoitettu lain nojalla, *de jure*, vaan ymmärryskykyä arvioidaan tilannekohtaisesti.

⁴⁰ *Välimäki: Edunvalvontaoikeus*, s. 229. *Välimäki* toteaa myös, että edunvalvontavaltuutuksen tekemiseen saatetaan havahtua vasta kun ensimmäiset oireet toimintakyvyn heikkenemisestä ilmaantuvat. ”Viime hetkellä” tehtyjen valtakirjojen osalta saattaa myöhemmin nousta epäselvyyttä siitä, onko valtuuttaja ollut vielä valtuutuksen tehdessään oikeustoimikelpoinen. Tästä syystä *Välimäki* suosittelee lääkärintodistuksen hankkimista valtuuttajan ymmärryksen varmistamiseksi silloin, kun valtuuttaja on iäkäs tai jo osittain menettänyt toimintakykyään.

⁴¹ Ks. HE 52/2006 vp, s. 20, jonka mukaan tämän määräyksen ei kuitenkaan tarvitse täydellisesti vastata lain sanamuotoa. Vaikka määräys olisi kirjoitettu eri sanoin, mutta valtakirjasta on tulkittavissa, että valtuuttaja on tarkoittanut valtuutuksen tulevan voimaan siinä tapauksessa, että hän tulee säännöksessä tarkoitettun syyn vuoksi kykenemättömäksi huolehtimaan asioistaan, valtuutusta pidetään edunvalvontavaltuutuksena. Tämä on hyvin merkityksellinen seikka myös kansainvälisten tilanteiden osalta, joita käsitellen jäljempänä luvussa 4. Muussa valtiossa tehty valtuutus ei luonnollisesti yleensä täydellisesti vastaa EVVL:n sanamuotoa, jolloin on tärkeää, että tulkinnassa huomioidaan valtuutuksen tarkoitus.

⁴² Ks. *Välimäki: Edunvalvontaoikeus*, s. 229, jonka mukaan asiallisesti ja systemaattisesti näissä vaatimuksissa on kyse oikeustoimen vähimmäissisällöstä. Laissa näiden katsotaan kuitenkin sisältyvän muotovaatimukseen, joihin sovelletaan muotomääräysten yleisiä tulkintaperiaatteita. Hallituksen esityksessäkin todetaan näiden olevan vähimmäistietoja, jotka ovat osa valtakirjan muotovaatimusta. (HE 52/2006 vp, s. 19.)

henkilötietoja, mutta nämä eivät ole osa valtakirjan muotovaatimusta. Asiat, joita valtuutus koskee, voidaan ilmaista valtakirjassa käyttämällä laissa esitettyä sanamuotoa tai yksilöimällä ne muulla valtuuttajan haluamalla tavalla. Valtuuttaja voi myös yhdistellä näitä tapoja, esimerkiksi määräämällä, että valtuutettu on oikeutettu edustamaan häntä kaikissa taloudellisissa asioissa lukuun ottamatta muutamia valtakirjassa mainittuja poikkeuksia.⁴³

Edunvalvontavaltuutuksen varsinaisiin muotovaatimuksiin kuuluu, että se on tehty kirjallisessa muodossa. Lisäksi valtuuttajan on kahden todistajan yhtä aikaa läsnä ollessa allekirjoitettava valtakirja tai tunnustettava siinä oleva allekirjoituksensa, jonka jälkeen todistajien on todistettava valtakirja allekirjoituksillaan.⁴⁴ Todistajien on tiedettävä, että kyseessä on edunvalvontavaltuutus, mutta valtuuttajan ei tarvitse paljastaa todistajille sen sisältöä (EVVL 6.1 §). Nämä vaatimukset vastaavat asiallisesti testamentin muotovaatimuksia, joista on säädetty perintökaaren (PK, 40/1965) 10 luvun 1 §:ssä.⁴⁵ Näin ollen testamentin muotovaatimuksia koskeva oikeuskäytäntö voidaan ottaa huomioon tulkittaessa edunvalvontavaltuutuksen muotovaatimuksia koskevia säännöksiä.⁴⁶ Testamentin muotomääräysten osalta oikeuskäytännössä on todettu, että päiväyksen puuttuminen testamentista ei ole muotovirhe.⁴⁷ Näin ollen myöskään päiväyksen merkitseminen valtakirjaan edunvalvontavaltuutusta laadittaessa ei ole välttämätöntä. Oikeuskirjallisuudessa on tästä huolimatta yleisesti katsottu, että päiväys olisi syytä merkitä, niin edunvalvontavaltuutukseen kuin testamenttiin. Esimerkiksi *Anna Mäki-Petäjä-Leinonen* toteaa, että päiväyksen puuttuessa valtuuttajan valtakirjan tekohetken mukaisen toimintakyvyn arvioiminen käy

⁴³ HE 52/2006 vp, s. 19-20.

⁴⁴ Todistajien kelpoisuudesta säädetään EVVL:n 8 §:ssä, jonka mukaan todistajana ei voi toimia alaikäinen tai muu henkilö, joka ei kykene ymmärtämään todistamisen merkitystä. Myöskään pykälässä luetellut valtuuttajan tai valtuutetun lähisukulaiset eivät sovellu todistajiksi. EVVL:n 7 §:n mukaan todistajien on mainittava valtakirjassa, että sitä tehtäessä on menetelty 6.1 §:ssä säädettyllä tavalla. Lisäksi heidän on mainittava valtuuttajan kyvystä ymmärtää valtakirjan merkitys sekä muista seikoista mitkä saattavat vaikuttaa valtakirjan pätevyYTEEN.

⁴⁵ HE 52/2006 vp, s. 19.

⁴⁶ *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 36. Ks. myös *Kolehmainen*: Edunvalvonta, lahja ja jäämistösuunnittelu, s. 273, jonka mukaan edunvalvontavaltuutuksen tulkinnassa voidaan ottaa huomioon myös testamentin tulkinnassa noudatettavat periaatteet, sillä nämä ovat oikeudellisina instituutioina niin lähellä toisiaan.

⁴⁷ Ks. esim. KKO 1974 II 84 sekä aiheesta tarkemmin *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus II. Testamenttioikeus, s. 162-163.

vaikeaksi, kun taas tarkalla päiväyksellä valtuuttajan toimintakykyä on mahdollista arvioida, mikäli se myöhemmin vaatii todistelua.⁴⁸

EVVL:n 9 §:n mukaan ”edunvalvontavaltuutus annetaan luovuttamalla valtakirja valtuutetun haltuun tai muutoin ilmoittamalla siitä valtuutetulle.” Valtuutuksen syntymiseksi ei siis riitä se, että valtakirja on laadittu, vaan valtuuttajan on vielä annettava valtuutetulle valtuuttamista koskeva tahdonilmaisu säännöksessä kuvatulla tavalla. Käytännön tilanteita ajatellen myöhempien todisteluvaikeuksien välttämiseksi varminta lienee antaa valtuutus valtuutetun haltuun osoituksena valtuutuksen olemassaolosta. Valtuutuksen syntyminen ei periaatteessa edellytä valtuutetun suostumusta tehtävään, mutta käytännössä valtuutus ei kuitenkaan voi tulla voimaan ilman sitä, sillä EVVL:n 24.1 §:n mukaan vain valtuutettu voi hakea valtuutuksen vahvistamista.⁴⁹ Holhousviranomaisen on vahvistettava edunvalvontavaltuutus valtuutetun hakemuksesta, jos 24 §:ssä säädetyt edellytykset täyttyvät.⁵⁰ Holhousviranomaisena toimii 1.1.2020 alkaen Digi- ja väestötietovirasto⁵¹ tai Ahvenanmaan maakunnassa tietyissä tilanteissa Ahvenanmaan valtionvirasto (EVVL 25 § [29.11.2019/1140], HoTL 84 § [29.11.2019/1135]).

2.3. Valtuutettu

Kuten edempänä on todettu, itsemääräämisoikeuden vahvistaminen oli yksi edunvalvontavaltuutusinstituution tavoitteista, minkä vuoksi on ymmärrettävää, ettei

⁴⁸ *Mäki-Petäjä-Leinonen*: Ikääntymisen ennakointi, s. 176. Ks. myös *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 37, joka myös suosittelee päiväyksen merkitsemistä. Samaten testamenttien osalta *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus II. Testamenttioikeus, s. 162-163.

⁴⁹ HE 52/2006 vp, s. 21.

⁵⁰ Ensimmäinen edellytys on, että valtuuttaja on ollut valtakirjan tehdessään täysi-ikäinen. Toisena edellytyksenä valtakirjan pitää olla tehty 6 §:ssä säädetyllä tavalla. Kolmas edellytys koskee valtuuttajan toimintakyvyn menettämistä, mistä kerroin tämän alaluvun alussa. Jos nämä edellytykset täyttyvät holhousviranomaisen on vahvistettava valtuutus, ellei 24.2 §:stä muuta johdu. Tässä kohdin on huomautettava, että holhousviranomaisen ei valtuutusta vahvistaessaan tutki valtakirjan sisältöä. Ks. tästä Holhousviraston kehittämistyöryhmän kannanotot: 14.2.2014/Kysymys 1, jossa työryhmä toteaa, ettei EVVL anna holhousviranomaiselle toimivaltaa suorittaa valtakirjan sisältöön liittyvää harkintaa, eikä holhousviranomaisen näin ollen voi jättää valtuutusta vahvistamatta tähän liittyvällä perusteella. Valtakirjan erittäin poikkeuksellinen sisältö voi kuitenkin herättää epäilyksiä siitä, onko valtuuttaja ymmärtänyt valtakirjan merkityksen. Tällä perusteella holhousviranomaisella on toimivalta hankkia asiasta lisäselvitystä ja myös tarpeen tullen jättää valtuutus vahvistamatta. Ks. myös kysymys, jota kyseinen työryhmän kannanotto koskee. Tämä toimii esimerkkinä tilanteesta, jossa poikkeuksellinen lahjoittamista koskeva määräys herättää epäilyksiä hyväksikäytöstä.

⁵¹ Väestörekisterikeskus, maistraatit sekä Maistraattien ohjaus- ja kehittämissyksikkö yhdistyivät DVV:ksi.

lainsäätäjät ole halunnut puuttua liaksi siihen kenet valtuuttaja voi valita valtuutetuksi. Näin ollen valtuuttajalle jää melko vapaa päätäntävalta siitä kenet hän nimittää. Valinta perustuu silloin yleensä luottamukseen, joka valtuuttajalla on valtuutettua kohtaan.⁵² Ainoa valtuutetun henkilöä suoraan rajoittava säännös on EVVL:n 3 §, jonka mukaan oikeushenkilöä ei voida määrätä valtuutetuksi.

EVVL:ia valmisteltaessa lakivaliokunta harkitsi oikeushenkilön sallimista valtuutetuksi, mutta päätyi kuitenkin lopulta puoltamaan hallituksen esityksen mukaista linjaa edellä mainitusta rajauksesta. Valiokunta totesi mietinnössään, että oikeushenkilön valtuutettuna käyttämisen mahdollistaminen edellyttäisi huolellista perusvalmistelua ja selvitystyötä, sekä erityissääntelyn luomista esteellisyyskysymysten ja oikeushenkilön purkautumisen varalta. Tehtävä muodostuisi melko vaikeaksi, kun otetaan vielä huomioon, että edunvalvontavaltuutuksen ollessa uusi instituutio, siitä ei ole vielä minkäänlaista kokemusperäistä tietoa. Toisaalta näin ollen valiokunta ei myöskään koe ongelmalliseksi sääntelyn yleisen toimivuuden kannalta, vaikka oikeushenkilöt jätetäänkin rajauksen ulkopuolelle. Valiokunta kuitenkin kehotti oikeusministeriötä seuraamaan, mikäli tulevat soveltamiskokemukset antavat aiheita sääntelyn tarkastamiselle.⁵³

Lakisäateisten kelpoisuusvaatimusten puuttuessa sopivan valtuutetun valinta jää siis valtuuttajan harkittavaksi. EVVL:n 24.2 §:n 2 kohta voi kuitenkin tapauskohtaisesti rajoittaa valtuutetun valintaa. Sen mukaan valtuutusta ei saa vahvistaa, jos ”on perusteltua aiheita epäillä, että valtuutettu on kykenemätön tai sopimaton toimimaan valtuutettuna.” Kun kyseessä on valtuuttajan itsensä valitsema henkilö, holhousviranomainen voi lähtökohtaisesti luottaa tähän valintaan, eikä sen ole yleensä tarpeen erityisesti lähteä selvittämään valtuutetun kykyä ja sopivuutta. Säännös onkin tarkoitettu sovellettavaksi lähinnä sellaisissa tilanteissa, joissa holhousviranomaisen tietoon tulee EVVL:n 26 §:ssä tarkoitetun vahvistamiseen liittyvän kuulemisen yhteydessä sellaisia tietoja, joiden perusteella on syytä epäillä valtuuttajan etujen vaarantuvan, jos valtuutus vahvistettaisiin. Hallituksen esityksessä annettujen esimerkkien mukaan kykenemättömänä voidaan pitää esimerkiksi henkilöä, jolle itselleen on määrätty edunvalvoja. Sopimaton taas voisi olla henkilö, joka on tuomittu rangaistukseen kavalluksesta, luottamusaseman väärinkäytöstä tai muusta samankaltaisesta rikoksesta.⁵⁴

⁵² Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 25.

⁵³ LaVM 29/2006 vp, s. 3-4. Todettakoon, että asiaan liittyen on annettu lakialoite LA 14/2016 vp, jossa ehdotetaan EVVL:n 3 §:ää muokattavan niin, että valtuutetuksi voisi nimetä sekä luonnollisen henkilön että oikeushenkilön. Asia on kuitenkin eduskunnan internetsivuilta saadun tiedon mukaan rauennut perustuslain (PL, 11.6.1999/731) 49 §:n 1 momentin nojalla 16.04.2019.

⁵⁴ HE 52/2006 vp, s. 33.

Mielenkiintoinen seikka on se, että laki ei suoraan kiellä alaikäisen nimeämistä valtuutetuksi. *Antila* huomauttaa tämän olevan sinällään perustelua, että valtuutus on yleensä tarkoitettu tulemaan voimaan vasta myöhemmin, jolloin ajatuksena voi olla, että valtuutettu ehtii tulla täysi-ikäiseksi ennen sitä. Mikäli näin ei kuitenkaan käy, vaan valtuutettu on alaikäinen vahvistamista haettaessa, holhousviranomaisen voi jättää valtuutuksen vahvistamatta 24.2 §:n 2 kohdan nojalla. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että valtuutus olisi pakko jättää vahvistamatta; holhousviranomaisen voi myös vahvistaa valtuutuksen, jos valtuutettu esimerkiksi lähentelee täysi-ikäisyyttä ja on perusteltua olettaa hänen kykenevän hoitamaan hänelle uskotut tehtävät.⁵⁵

Kuten edellisessä luvussa toin esiin, valtuutetun on käytävä ilmi valtakirjasta eli siinä on vähintäänkin oltava hänen nimensä. Tästä seuraa, että valtuutus ei ole siirrettävissä. Valtuuttaja ei voi laatia edunvalvontavaltuutusta, jossa valtuutettuna olisi ”X tai hänen määräämänsä henkilö”. Tätä on perusteltu sillä, että edunvalvontavaltuutuksen peruslähtökohtana voidaan pitää valtuuttajan ja valtuutetun välistä luottamussuhdetta.⁵⁶ Lisäksi valtuuttajalla on jo mahdollisuus varautua valtuutetun esteellisyyteen nimeämällä varavaltuutettu tai toissijainen valtuutettu.⁵⁷ Mahdollista on myös nimetä useita valtuutettuja. Valtuutuksen piiriin kuuluvat asiat voidaan jakaa esimerkiksi niin, että toinen valtuutettu hoitaa kaikki taloudelliset asiat ja toinen henkilöä koskevat asiat. Tällöin on toki myös mahdollista tehdä kaksi erillistä edunvalvontavaltakirjaa. Valtuutetut voidaan määrätä myös hoitamaan samaa tehtävää. Silloin on kuitenkin syytä mainita, onko tarkoituksena, että valtuutetut ovat kelpoisia edustamaan valtuuttajaa vain yhdessä vai onko kukin kelpoinen myös yksinään.⁵⁸

⁵⁵ *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 64.

⁵⁶ HE 52/2006 vp, s. 20. Ks. myös LaVM 29/2006 vp, s. 4, jossa todetaan tämän lähtökohdan sopivan huonosti yhteen sen kanssa, että valtuutettu voisi, valtuuttajan ollessa mahdollisesti jo oikeustoimikelvoton, siirtää valtuutuksen henkilölle, jota valtuuttaja ei ehkä olisi toimintakykyisenä ollessaan hyväksynyt. Ks. kuitenkin myös Holhoustoimen kehittämistyöryhmän kannanotot: Kysymys 6/21.3.2012, jossa työryhmä sinällään toteaa delegointikiellon olemassaolon, mutta huomauttaa, että tämä koskee vain edunvalvontavaltuutuksen siirtämistä kokonaisuudessaan toiselle henkilölle valtuutetun toimesta. Työryhmä katsoo, että tästä huolimatta mahdollista on se, että edunvalvontavaltuutettu, jolla on laaja-alainen tehtävä, voi yksittäistapauksessa valtuuttaa toisen henkilön tekemään puolestaan tietyn oikeustoimen, ellei tätä ole edunvalvontavaltakirjassa kielletty.

⁵⁷ LaVM 29/2006 vp, s. 4. Tarkastelen varavaltuutettua ja toissijaista valtuutettua lähemmin seuraavassa luvussa.

⁵⁸ *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 27.

2.4. Varavaltuutettu ja toissijainen valtuutettu

Valtuutettu voi omaan toimintakyvyttömyyteensä varautumisen lisäksi varautua siihen, ettei hänen valitsemansa valtuutettu pystykään hoitamaan hänelle uskottuja tehtäviä. Tällaisen tilanteen varalta valtuuttaja voi nimetä valtakirjaan EVVL:n 4 §:ssä tarkoitetun varavaltuutetun ja/tai toissijaisen valtuutetun. Varavaltuutetulla tarkoitetaan henkilöä, jonka valtuuttaja nimeää valtakirjaan siltä varalta, että varsinainen valtuutettu tulee sairauden tai esteellisyyden vuoksi taikka muusta syystä tilapäisesti estyneeksi hoitamaan tehtäväänsä. Toissijaisella valtuutetulla taas tarkoitetaan henkilöä, jonka valtuutettu nimeää siltä varalta, että varsinainen valtuutettu ei ota tehtävää vastaan, luopuu siitä tai tulee pysyvästi estyneeksi hoitamaan sitä. Valtuuttaja voi nimetä varavaltuutetuksi ja toissijaiseksi valtuutetuksi saman henkilön, jolloin tämä hoitaa ensin tilapäisesti valtuuttajan asioita varsinaisen valtuutetun ollessa estynyt, mutta pysyvän esteen sattuessa siirtyy lopullisesti huolehtimaan valtuuttajan asioista varsinaisen valtuutetun sijaan. Jos varavaltuutettuna on eri henkilö kuin toissijaisena valtuutettuna, on valtakirjassa myös suositeltavaa mainita, onko varavaltuutetun tarkoitus toimia valtuutettuna niin varsinaisen valtuutetun kuin toissijaisenkin valtuutetun tilapäisten esteiden aikana.⁵⁹

Varavaltuutettuja ja toissijaisia valtuutettuja voi nimetä myös useita.⁶⁰ Tämä on erityisesti jäämistösuunnittelun näkökulmasta tärkeä mahdollisuus. Useimmiten valtuuttaja nimittäin haluaa ensisijaisesti nimetä valtuutetuksi ja toissijaiseksi valtuutetuksi hänelle erittäin läheiset henkilöt esimerkiksi puolisonsa tai lapsensa. Jäämistösuunnittelussa tämä saattaa kuitenkin aiheuttaa ongelmia esteellisyyssäännösten vuoksi. EVVL:n 17 §:n mukaan valtuutettu ei saa edustaa valtuuttajaa, jos vastapuolena on valtuutettu itse, valtuutetun puoliso tai joku, jota valtuutettu edustaa, valtuutetun tai hänen puolisonsa lapsi, lapsenlapsi, sisarus, vanhempi tai isovanhempi taikka tällaisen henkilön puoliso taikka valtuutetun sisaruksen lapsi tai vanhemman sisarus.⁶¹ Valtuutettu ei myöskään saa edustaa valtuuttajaa, jos heidän etunsa saattavat muutoin joutua asiassa ristiriitaan keskenään. Jos valtuuttaja on nimennyt valtuutetut vain lähipiiristään, hänen jäämistösuunnitteluaan koskevat toimet saattavat jäädä toteuttamatta

⁵⁹ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 28. Antilan mukaan valtakirjaa on myös perusteltua tulkita näin, ellei siitä nimenomaisesti ilmene, että varavaltuutetun on tarkoitus hoitaa asioita vain varsinaisen valtuutetun ollessa estynyt.
⁶⁰ HE 52/2006 vp, s. 18.

⁶¹ 2 momentissa todetaan, että puolisoilla tarkoitetaan aviopuolisoita ja yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa tai muussa parisuhteessa eläviä ja että sukulaisiin rinnastetaan vastaavat puolisukelaiset.

siitä syystä, että valtuutetut ovat esteellisiä tekemään kyseiset toimet valtuuttajan puolesta. Yleensä valtuuttajan jäämistöön liittyvien toimien, esimerkiksi omaisuuden lahjoittamisen saavana osapuolena ovat hänen lähipiirinsä jäsenet, kuten lapset ja lapsenlapset. Useita eri valtuutettuja nimeämällä valtuuttajalla on mahdollisuus varmistaa, että hänen itsensä ollessa kykenemätön, lähtökohtaisesti hänen asioitaan hoitaa joku hänen läheisensä, mutta jäämistösuunnitteluun liittyvät toimet pystytään myös hoitamaan esteettömän varavaltuutetun avulla.

2.5. Valtuutuksen sisältö

2.5.1. Taloudelliset asiat

EVVL:n 2 §:n mukaan valtuutettu voidaan oikeuttaa edustamaan valtuuttajaa tämän omaisuutta koskevissa ja muissa taloudellisissa asioissa. Hallituksen esityksen mukaan tämä tarkoittaa sitä, että valtuutettu saa edustaa valtuuttajaa oikeustoimissa sekä käyttää puhevaltaa tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa valtuuttajan puolesta. Lisäksi valtuutetulla on oikeus vastaanottaa tiedoksiantoja valtuutuksen piiriin kuuluvissa asioissa. Valtuuttaja voi kuitenkin halutessaan rajoittaa valtuutetun edustusvaltaa edellä mainittua suppeammaksi. Muutoin edustaminen taloudellisissa asioissa on hallituksen esityksen mukaan ymmärrettävä laajasti. Se ei tarkoita oikeustoimien tekemistä vain valtuuttajalla jo olevista varallisuusarvoisista eduista ja oikeuksista vaan myös sellaisista, joilla on valtuuttajan kannalta taloudellista merkitystä tai joiden merkitys valtuuttajan talouden kannalta on muutoin huomattava.⁶² Lisäksi on huomattava, että taloudelliset asiat eivät koske vain valtuuttajan yksityistaloutta, vaan valtuuttajan ollessa ammatin- tai elinkeinonharjoittaja, valtuutus taloudellisten asioiden hoitamiseksi koskee myös valtuuttajan ammatinharjoittamiseen tai elinkeinotoimintaan liittyviä asioita, ellei niitä ole valtakirjassa erikseen rajattu valtuutuksen ulkopuolelle.⁶³

⁶² HE 52/2006 vp, s. 17.

⁶³ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 17.

Taloudellisten asioiden erottaminen henkilöä koskevista asioista voi olla toisinaan vaikeaa. Esimerkiksi kuntoutus voidaan ajatella ensisijaisesti henkilöä koskevaksi asiaksi, mutta se voi myös vaatia suuria määriä valtuuttajan varoja, jolloin se väkisin muuttuu myös hänen talouttaan koskevaksi asiaksi.⁶⁴ Näin ollen edunvalvontavaltuutusta tehtäessä valtuuttajan on oltava varovainen, ettei hän rajatessaan jotakin valtuutuksen ulkopuolelle, samalla estä myös jonkin muun toimen tekemistä, jonka hän on todellisuudessa tarkoittanut kuuluvan valtuutuksen piiriin. Muutoinkin, jos valtuuttaja haluaa rajata taloudellisten asioiden piiriä suppeammaksi, jäämistösuunnittelun näkökulmasta rajauksia on harkittava tarkkaan. Samaten on tietysti varmistettava, että henkilöllä, jolle on edunvalvontavaltakirjassa annettu oikeus tehdä jäämistösuunnitteluun liittyviä toimia valtuuttajan puolesta, on myös oikeus edustaa valtuuttajaa tämän taloudellisissa asioissa.

2.5.2. Henkilöä koskevat asiat

Edunvalvontavaltuutuksessa valtuutettu voidaan oikeuttaa edustamaan valtuuttajaa sellaisissa valtuuttajan henkilöä koskevissa asioissa, joiden merkitystä tämä ei kykene ymmärtämään sillä hetkellä, jolloin valtuutusta olisi käytettävä (EVVL 2.1 § toinen virke). Valtuutus voidaan ulottaa koskemaan sekä taloudellisia että henkilöä koskevia asioita tai vain jompaakumpaa. Henkilöä koskevissa asioissa valtuutetun edustamisvallan olemassaolo riippuu kuitenkin viimekädessä siitä, kykeneekö valtuuttaja ymmärtämään asian merkityksen ja näin ollen tekemään päätöksen itse. Esimerkkinä henkilöä koskevista asioista hallituksen esityksessä on mainittu potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (PotilasL, 17.8.1992/785) 6 §:n 3 momentissa tarkoitettun hoitosuostumuksen antaminen sekä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (22.9.2000/812) 9 §:n 1 momentissa tarkoitettu valtuuttajan itsemääräämisoikeuden käyttäminen. Edunvalvontavaltuutusta koskeva sääntely ei kuitenkaan missään nimessä syrjäytä kyseisiä säännöksiä, vaan edelleen esimerkiksi PotilasL:n säännöksen mukaisesti hoitopäätöksiä tehtäessä on ensisijaisesti selvitettävä potilaan tahto.⁶⁵

⁶⁴ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 17; Välimäki: Edunvalvontaoikeus, s. 22.

⁶⁵ HE 52/2006 vp, s. 17-18.

Terveysten- ja sosiaalihuollon lisäksi henkilöä koskevia asioita ovat esimerkiksi passin tai henkilökortin hakeminen, valtuuttajan nimenmuutos sekä uskonnolliseen yhdyskuntaan liittyminen tai siitä eroaminen. Samaten valtuuttajan asuinpaikan valinta on henkilöä koskeva asia. Valtuutettu voi siis tehdä päätöksen valtuuttajan muuttamisesta esimerkiksi palvelutaloon, mikäli hänellä on oikeus edustaa valtuuttajaa tämän henkilöä koskevissa asioissa. On kuitenkin huomattava, että asuinpaikan vaihtamiseen saattaa liittyä varallisuus oikeudellisia oikeustoimia, kuten vuokrasopimuksen tekeminen, jolloin tällaisen päätöksen tekeminen edellyttää, että valtuutetulla on oikeus edustaa valtuuttajaa myös tämän taloudellisissa asioissa.⁶⁶ Tämä on hyvä esimerkki jo edellisessä luvussa mainitsemastani seikasta, kuinka tärkeää valtuuttajan on olla huolellinen tehdessään edustusvaltaan rajoituksia, jos aikoo samalla toteuttaa jäämistösuunnittelua. Kuvitellaan esimerkiksi tilanne, jossa valtuuttaja on halunnut luovuttaa tilansa lapsenlapselleen sitten, kun ei enää itse kykene siellä asumaan. Jotta edunvalvontavaltuutettu pystyy toteuttamaan valtuuttajan toiveen tämän jo menetettyä toimintakykyä, suunnitelman kokonaisvaltainen loppuunsaattaminen edellyttää, että valtuutetulla on oikeus edustaa valtuuttajaa sekä taloudellisissa että henkilöä koskevissa asioissa. Lisäksi tämä edellyttää, että valtakirjassa valtuutetulle on annettu oikeus luovuttaa valtuuttajan kiinteää omaisuutta, mutta tämänkaltaisiin määräyksiin palaan tarkemmin luvussa 3.3.

2.5.3. Korostetusti henkilökohtaiset asiat

Markku Helinin mukaan ”on olemassa asioita, jotka koskettavat niin syvästi osapuolen henkilökohtaista asemaa, että päätösvallan antaminen niissä toiselle loukkaisi osapuolen ihmisarvoa.”⁶⁷ EVVL:n 2.3 §:ssä tällaiset korostetusti henkilökohtaiset asiat on rajattu valtuutetun kelpoisuuden ulkopuolelle. Pykälän mukaan valtuutettu ei voi valtuuttajan puolesta antaa suostumusta avioliittoon tai lapseksiottamiseen, tunnustaa isyyttä tai hyväksyä isyyden tunnustamista, tehdä tai peruuttaa testamenttia eikä edustaa valtuuttajaa muussa sellaisessa asiassa, joka on näihin rinnastuvain tavoin henkilökohtainen. EVVL:n 2.3 § vastaa asiallisesti HoTL:n 29 §:n 3 momenttia, eikä siis ole tarkoitettu tyhjentäväksi luetteloksi, vaan esimerkiksi

⁶⁶ *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 133.

⁶⁷ *Helin*: Edunvalvojan päätösvallan rajoista, s. 1086.

avioehtosopimusta voidaan pitää luonteeltaan korostetun henkilökohtaisena oikeustoimena.⁶⁸ Samaten avioeron hakemista pidetään yleensä aviopuolison henkilöä niin syvästi koskettavana toimenpiteenä, että lähtökohtaisesti valtuutetulla ei ole kelpoisuutta saattaa asiaa vireille valtuuttajan puolesta.⁶⁹

Testamentin ollessa ehkä tärkein jäämistösuunnittelun keinoista, edellä mainittu rajoittaa jäämistösuunnittelua edunvalvontavaltuutuksen avulla. Testamentin tekemiseen ja peruuttamiseen rinnastuvana oikeustoimena pidetään myös henkivakuutuksen edunsaajamääräyksen muuttamista. Vaikka valtuuttaja olisi valtakirjassa oikeuttanut valtuutetun tekemään tällaisia oikeustoimia, kyseinen määräys ja sen nojalla tehty oikeustoimi ovat mitättömiä.⁷⁰ Valtuuttaja ei siis pysty toteuttamaan jäämistösuunnittelua oikeuttamalla valtuutettua tekemään edellä mainittuja oikeustoimia puolestaan. On myös huomautettava, että korkeimman oikeuden (KKO) muuhun asiaan liittyvän ennakkopäätöksen KKO 1997:52 perusteluissa tulkittiin erityistestamentissa määrätyn omaisuuden luovuttaminen muulle kuin testamentissa määrätylle saajalle testamentin peruuttamiseksi. Kun testamentin peruuttaminen on korostetun henkilökohtainen oikeustoimi, valtuutettu ei lähtökohtaisesti voi luovuttaa erityistestamentissa tarkoitettua omaisuutta vastoin testamentin määräystä.⁷¹ Kun valtuuttaja usein toteuttaa jäämistösuunnittelua useilla eri keinoilla ja asiakirjoilla, hänen on varmistettava, että nämä toimet ovat yhteensopivia keskenään. Valtuuttajan tekemä erityistestamentti saattaa edellä mainitun tavoin nimittäin estää valtuutettua esimerkiksi lahjoittamasta jotakin valtuuttajan omaisuutta, vaikka valtuutus olisikin vain edunvalvontavaltakirjaa tarkasteltaessa pätevä kyseisen oikeustoimen toteuttamiseksi.

⁶⁸ HE 146/1998 vp, s. 83.

⁶⁹ HE 52/2006 vp, s. 18. Esityksessä kuitenkin todetaan, että tästä voidaan poiketa, jos puolisoiden välinen henkilökohtainen suhde on kokonaan lakannut ja avioliittoa käytetään puolisoiden taloudelliseksi hyväksikäytöksi luonnehdittavin tavoin pelkästään varallisuusetujen siirtämiseksi toiselle puolisolle. Tällöin voitaisiin katsoa, että valtuutetulla on oikeus panna avioeroasia vireille, mikäli valtuuttaja ei kykene ymmärtämään asian merkitystä tai ilmaisemaan tahtoaan.

⁷⁰ *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 19; HE 52/2006 vp, s. 18.

⁷¹ *Nuotio*: Havaintoja holhousviranomaisen lupa-asiassa, s. 175-176. Kirjoittaja huomauttaa, että asiaa on kuitenkin syytä harkita uudelleen, mikäli luovuttamiseen on pakottava syy, esimerkiksi päämiehen elintärkeän hoidon rahoittaminen, eikä varoja ole mahdollista saada muuten kuin myymällä kyseinen omaisuus. Päämiehen itsemääräämisoikeus ja viimeisen tahdon kunnioittaminen kuitenkin puoltavat torjuvaa suhtautumista erityistestamentilla määrätyn omaisuuden luovuttamiseen ja päämiehen varaintarve tulisikin aina ensisijaisesti tyydyttää realisoimalla jotakin muuta omaisuutta.

2.5.4. Muut määräykset

Edellä olen käynyt läpi edunvalvontavaltuutuksen vähimmäissisältöä, yleisimpiä määräyksiä sekä seikkoja, joita valtuutukseen ei voida ottaa. Nämä eivät kuitenkaan kerro tyhjentävästi sitä, mitä valtakirjaan on mahdollista sisällyttää. Niiltä osin kuin lain pakottavuudesta ei muuta johdu, valtuuttajalla on vapaus ottaa valtakirjaan erilaisia ehtoja ja määräyksiä.⁷² Kaikkia mahdollisia määräyksiä ei ole tässä tarkoituksenmukaista luetella. Tutkielman tarkoituksen kannalta keskitynkkin käsittelemään määräyksiä, jotka koskevat omaisuuden lahjoittamista, perinnöstä tai tasingosta luopumista sekä kiinteistöä koskevia oikeustoimia. Tarkastelen näitä seuraavassa luvussa. Lisäksi luvussa 4 käsittelen muun ohella kansainvälisiä määräyksiä, joita on mahdollista sisällyttää edunvalvontavaltakirjaan.

Tässä kohtaa on hyvä kuitenkin lyhyesti todeta myös valtuuttajan mahdollisuudesta antaa toimiohjeita. Valtuuttaja voi antaa valtuutetulle edunvalvontavaltuutusta koskevan toimiohjeen, jota hän ei kuitenkaan ole kirjannut valtakirjaan. Selvyyden vuoksi todetaan, että toimiohjeita voi antaa myös valtakirjassa, mutta jos valtuuttaja haluaa pitää ne vain hänen ja valtuutetun välisenä tietona, hän voi antaa ohjeet myös valtakirjasta erillään. Valtuuttaja on voinut valtakirjassa esimerkiksi oikeuttaa valtuutetun edustamaan häntä kiinteistökaupassa ja antanut erikseen ohjeen, ettei kiinteistöä saa myydä tiettyä vähimmäishintaa halvemmalla. Jos valtuutettu kuitenkin myy kiinteistön tätä halvemmalla, hän on sinällään toiminut edustamisvaltansa rajoissa, mutta on ylittänyt toimivaltansa jättämällä noudattamatta valtuuttajan toimiohjetta. Vaikka toimiohjeet ovat yleensä valtuuttajan yksipuolinen toimi, valtuutetun voidaan katsoa hyväksyneen ne ryhtyessään toimimaan valtuuttajan puolesta.⁷³

⁷² *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 41. Ks. myös *Välimäki*: Holhoustoimen pääpiirteet, s. 159-160, jonka mukaan edunvalvontavaltuutuksessa on kyse henkilön tahdonilmaisuuksiin perustuvasta yksityisoikeudellisesta valtuutuksesta, jonka peruspiirteenä on tahdonvapaus. Valtuuttaja voi toteuttaa tahdonvapauttaan EVVL:n asettamissa rajoissa.

⁷³ HE 52/2006 vp, s. 25-26 ja 30; *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 11-12.

3. EDUNVALVONTAVALTUUTUS JÄÄMISTÖSUUNNITTELUSSA

3.1. Omaisuden lahjoittaminen

3.1.1. Lahjan käsite

Ennen kuin siirrytään tutkimaan lahjoittamista edunvalvontaoikeudessa, on syytä lyhyesti tarkastella lahjan käsitettä yleisesti. Lahjaa käsitteenä saatetaan tilanteesta riippuen käyttää jossain määrin eri merkityksissä. Oikeuskirjallisuudessa on keskusteltu erityisesti siitä, onko lahjaa pidettävä yksipuolisena oikeustoimena vai sopimuksena.⁷⁴ Esimerkiksi *Kari Hoppu* on todennut lahjan olevan yksipuolinen oikeustoimi, jolla omistusoikeus luovutetaan vastikkeetta toiselle, eikä sen pätevyys edellytä, että lahjansaaja hyväksyy sen. Hän kuitenkin huomauttaa, ettei kukaan tietenkään ole velvollinen vastoin tahtoaan ottamaan lahjaa vastaan. Näin ollen lahjan täytyminen edellyttää sinällään lahjansaajan suostumusta sen vastaanottamiseen.⁷⁵ *Kangas* taas katsoo, että lahja ei ole yksipuolinen oikeustoimi nimenomaan siksi, että oikeusseuraamuksen aikaansaaminen edellyttää pätevää vastaanottotahdonilmaisua, joko nimenomaisesti tai konkludenttisesti.⁷⁶

Lahjan käsitteestä ei ole oikeuskirjallisuudessa päästy yksimielisyyteen. Lahjan tärkeimpänä tunnusmerkkinä on kuitenkin useimmiten pidetty lahjoitustahtoa. Sillä tarkoitetaan lahjanantajan nimenomaista tahtoa rikastuttaa lahjansaajaa. Edunvalvontavaltuuksista puhuttaessa tähän omat ongelmansa tuovat se, että lahjanantajan eli valtuuttajan lahjoitustahtoa ei välttämättä pystytä selvittämään sekä se, että lahjanantaja ei välttämättä pysty itse toteuttamaan lahjoitusta. Kun lahjan käsite on jo yleiselläkin tasolla epäselvä, ei siihen ole edunvalvontaoikeudessakaan annettu selkeää tunnusmerkistöä. *Kolehmainen* onkin todennut, että lahjaa on syytä tarkastella edunvalvontaa ja edunvalvontavaltuutusta koskevista normeista

⁷⁴ *Kaisto – Tepora*: Esineoikeus eurooppalaistuvassa Suomessa, s. 109-110.

⁷⁵ *Hemmo – Hoppu*: Sopimusoikeus, luku 11 alaluku ”Lahja”.

⁷⁶ *Kangas*: Lahja, s. 34. Ks. myös kiinteistön lahjan osalta *Saarnilehto ym.*: Varallisuus-oikeus, luku VII.2. alaluku ”Kiinteistön luovutus” alaluvun alaluku ”Kiinteistön lahja”, jossa katsotaan lahjan olevan sopimus, sillä lahjanantajan lisäksi lahjansaajan on allekirjoitettava lahjakirja, jonka julkinen kaupanvahvistaja vahvistaa.

käsin ja pyrkiä tätä kautta selvittämään millaisia oikeustoimia lahjoittamisella tarkoitetaan.⁷⁷ Palaan tähän tarkasteluun hieman jäljempänä.

3.1.2. Lahjoituskielto⁷⁸

Kuten jo aikaisemmin todettu, HolTL:n mukaan edunvalvoja ei saa lahjoittaa päämiehensä omaisuutta. Tämä rajoittaa päämiehen jäämistösunnittelumahdollisuuksia ja samalla sen voidaan katsoa rajoittavan hänen itsemääräämisoikeuttaan. Esimerkiksi henkilön joutuminen edunvalvontaan kesken sukupolvenvaihdoksen aiheuttaa huomattavia vaikeuksia, kun hän ei voi enää antaa tarpeellisia tahdonilmaisuja sen loppuunsaattamiseksi.⁷⁹ Tältä osin siis poiketaan 2.1. luvussa esiin tuomastani lähtökohdasta, että ristiriitatilanteessa henkilön itsemääräämisoikeus menee suojaamisen periaatteen edelle. Holhouslainsäädännön uudistamista koskevassa komiteanmietinnössä onkin todettu, että omaisuuden hoitamisen lähtökohtana ja päämääränä on vajaavaltaisen etujen suojaaminen ja hänen hyvinvointinsa edistäminen. Lisäksi yleisesti ottaen holhousoikeuteen kuuluvista säännöksistä on voitu katsoa kuvastuvan käsitys siitä, että omaisuuden säilyttäminen ja mahdollisimman tehokas suojaaminen taloudellisista riskeiltä on edunvalvojan päämäärä.⁸⁰ Näin ollen voidaankin todeta, että päämiehen omaisuuden lahjoittamisen salliminen sopisi sinällään huonosti edunvalvontaoikeuden yleisiin päämääriin.

HolTL:n uudistamista koskevassa hallituksen esityksessä todetaan, että lahjoituskieltoa on toisinaan pidetty liian kattavana sen vuoksi, että se estää myös tavanomaisten merkki- ja juhlapäiviin liittyvien lahjojen antamisen. Tästä huolimatta tällaisten lahjojen antamisen sallimista ei katsottu tarkoituksenmukaiseksi, sillä vaikka päämies olisi vajaavaltainen, hänellä on itsellään kelpoisuus tehdä oikeustoimia, jotka ovat olosuhteisiin nähden tavanomaisia ja merkitykseltään vähäisiä (HolTL 24 §). Näin ollen vajaavaltainen voi itse halutessaan antaa

⁷⁷ *Kolehmainen*: Edunvalvonta, lahja ja jäämistösunnittelu, s. 266.

⁷⁸ Ks. *Helin*: Edunvalvojan päätösvallan rajoista, s. 1077-1078, jonka mukaan termi lahjoituskielto, on hieman harhaanjohtava, sillä todellisuudessa kyse ei ole kieltonormista vaan edunvalvojan kompetenssin rajoituksesta. Käsite on kuitenkin vakiintunut, minkä vuoksi sitä on perusteltua käyttää.

⁷⁹ *Kolehmainen*: Edunvalvonta, lahja ja jäämistösunnittelu, s. 265.

⁸⁰ KM 1974:117, s. 75-76.

tavanomaisena pidettävän lahjan.⁸¹ Edellä mainitun lisäksi lahjoituskiellon vahvaa asemaa ilmentää myös se, että lahjan käsitettä on tulkittava laajasti. Lahjoituskieltoon liittyvissä esitöissä todetaan, että lahjan käsitteen piiriin kuuluvat ”kaikki vastikkeettomat oikeustoimet, joilla vajaavaltaisen omaisuutta tai muita sellaisia etuuksia, joilla on taloudellista arvoa, siirretään pois vajaavaltaisen omistuksesta ja määräysvallasta.”⁸² Kiellettyä ei siis ole ainoastaan esineen luovuttaminen, vaan myös esimerkiksi oikeustoimi, jolla päämiehen asunto luovutetaan vastikkeetta toisen käyttöön.⁸³ Edunvalvoja ei voi myöskään tehdä päämiehensä omaisuutta koskevia vajaavastikkeellisia kauppoja.⁸⁴

EVVL:ssa omaksuttu pääsääntö vastaa HolTL:n lahjoituskieltoa. EVVL 18.1 §:n mukaan valtuutetulla ei lähtökohtaisesti ole kelpoisuutta lahjoittaa valtuuttajan omaisuutta. Jos valtuutettu näin kuitenkin tekee, hän ylittää kelpoisuutensa eikä tällainen lahjoitus sido valtuuttajaa. Lahjoittamista on perusteltua tulkita samalla tavoin kuin HolTL:n mukaista lahjoituskieltoa, erityisesti siitä syystä, että EVVL:n esitöissä on nimenomaisesti viitattu HolTL:iin. Tällaista tulkintaa puoltaa myös säännösten samankaltainen tarkoitus eli toimintakyvyttömän henkilön suojaaminen.⁸⁵ Näin ollen lahjan käsitettä on tulkittava yhtä tiukasti, kuin HolTL:kin mukaan eikä edunvalvontavaltuutetulla ole kelpoisuutta antaa edes tavanomaisia tai vähäisiä lahjoja. EVVL:n mukainen lahjoituskielto ei kuitenkaan estä valtuuttajaa itseään antamasta lahjoja, mikäli hän on edelleen oikeustoimikelpoinen.⁸⁶

3.1.3. Lahjoituskiellosta poikkeaminen

EVVL:n lahjoituskielto ei kuitenkaan ole yhtä ehdoton kuin HolTL:n mukainen kielto. EVVL 18.2 §:n mukaan valtuutettu saa antaa valtuuttajan puolesta lahjan, jonka antamisen perusteet on yksilöity valtakirjassa. EVVL:n esitöiden mukaan periaatteessa olisi voitu myös

⁸¹ HE 146/1998 vp, s. 44-45. Mikäli päämiehellä ei ole riittävästi varallisuutta hallinnassaan, edunvalvoja voi HolTL:n 38.2 §:n nojalla antaa päämiehelle varoja tämän tahdon toteuttamiseksi.

⁸² KM 1974:117, s. 63.

⁸³ *Helin*: Edunvalvojan päätösvallan rajoista, s. 1078.

⁸⁴ *Kolehmainen*: Edunvalvonta, lahja ja jäämistösuunnittelu, s. 265.

⁸⁵ HE 52/2006 vp, s. 27; *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 110.

⁸⁶ *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 110.

mahdollistaa rajoitukseton poikkeaminen lahjoituskiellosta valtuutukseen otettavilla määräyksillä, mutta tähän olisi liittynyt ilmeinen väärinkäytösten riski, minkä vuoksi lopulta päädyttiin nykyiseen ratkaisuun. Valtakirjassa on riittävästi yksilöitävä lahjoituksen kohde, lahjansaaja ja lahjan antamisajankohta tai ainakin perusteet, joiden mukaan ne määräytyvät. Valtuuttaja voisi esimerkiksi määrätä, että hänen kullekin lapsenlapselleen lahjoitetaan joka kolmas vuosi rahaa joko valtakirjassa mainittu määrä tai valtakirjassa määriteltyjen laskentaperusteiden mukaan laskettavissa oleva määrä.⁸⁷ Lahjan kohde ja sen antamisen perusteet ovat riittävällä tavalla yksilöity, kun ne pystytään lahjoitushetkellä jokseenkin yksiselitteisesti toteamaan.⁸⁸

Mielenkiintoinen kysymys on se, missä määrin edunvalvontavaltuutuksessa voidaan ottaa kantaa ennakkoperintöasioihin lahjoittamista koskevan määräyksen yhteydessä. PK 6:1 §:n mukaan rintaperillisen perinnöstä on ennakkona vähennettävä, mitä perinnönjättäjä on tälle eläessään antanut, ellei muuta ole määrätty tai olosuhteisiin katsoen otaksuta tarkoitetun. Mikäli ennakon saajana on muu perillinen, vähentäminen tehdään vain, jos omaisuutta annettaessa on niin määrätty tai olosuhteiden perusteella katsotaan näin tarkoitetun. *Aarnion* ja *Kankaan* mukaan ennakkoperintönä voidaan pitää vain sellaista lahjaa, jonka antamisesta perittävä on itse tehnyt päätöksen. Edunvalvontavaltuutuksessa tämä ei kuitenkaan liene ongelma, sillä valtuuttajan voidaan katsoa tehneen lahjoituspäätöksen yksilöidessään sitä koskevat tiedot tai perusteet valtakirjaan. Lisäksi lahjan pitäminen ennakkoperintönä ei edellytä, että perittävä olisi antanut lahjan itse, vaan hän on voinut valtuuttaa jonkun muun antamaan sen.⁸⁹ Näin ollen valtuuttajan valtakirjassa lahjoittamisen yhteyteen ottama määräys siitä, että kyseinen lahja on tai ei ole saajalleen ennakkoperintöä, lienee pätevä.⁹⁰

Edunvalvontavaltuutuksen avulla valtuuttajalla on siis mahdollisuus yksilöidyn määräyksiin varautua siihen, että hänen omaisuuttaan voidaan luovuttaa jäämistösuunnittelutarkoituksessa, esimerkiksi sukupolvenvaihdoksen toteuttamiseksi, vaikka hän itse tulisi myöhemmin kykenemättömäksi toteuttamaan kyseisiä oikeustoimia. Kuten edempänä olen jo tuonut esiin, valtuuttajan on erityisesti jäämistösuunnittelun toteutumisen kannalta harkittava huolella, kenet nimeää valtuutetuksi tai ainakin varmistettava, että hän on nimennyt yhden esteettömän varavaltuutetun. On hyvin mahdollista, että valtuuttaja on nimennyt varsinaiseksi valtuutetuksi

⁸⁷ HE 52/2006 vp, s. 27. Ks. myös muita esimerkkejä esim. *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 42-43.

⁸⁸ *Kolehmainen*: Edunvalvonta, lahja ja jäämistösuunnittelu, s. 270, joka myös huomauttaa, että ”kieleen liittyy aina sen verran tulkinnanvaraisuutta, ettei täydellistä yksiselitteisyyttä voine vaatia.”

⁸⁹ *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus, s. 774 ja 776.

⁹⁰ Oma kysymyksensä on tietysti se, missä määrin valtuutettu voi ottaa kantaa ennakkoperintöasioihin, ellei valtuuttaja ole niistä yksiselitteisesti valtakirjassa määrännyt. Tällaista oikeutta voidaan pitää lähtökohtaisesti hyvin kyseenalaisena, mutta toki asiaa on harkittava tapauskohtaisesti, jos valtuuttaja on määrännyt tällaisesta esimerkiksi valtuuttajalle antamassaan erillisessä toimiohjeessa.

jonkun, jolle omaisuutta oltaisiin valtakirjan perusteella lahjoittamassa. Valtuutettu ei voi edustaa valtuuttajaa oikeustoimessa, jossa on itse vastapuolena. Tällöin, jos varavaltuutettua ei ole nimetty, lahjoitusta ei voida pätevästi tehdä. Lähtökohtaisesti, jos edunvalvontavaltuutuksessa nimetty valtuutettu tulee estyneeksi, eikä hänelle ole valtakirjassa nimetty varahenkilöä, edunvalvoja voidaan määrätä hoitamaan valtuutetun tehtäviä tämän esteellisyyden ajan. Lahjoittamista koskevassa asiassa tästä ei kuitenkaan ole hyötyä edunvalvojaa koskevan HolTL:n lahjoituskiellon vuoksi.⁹¹

Omaisuuksien luovuttamiseen kelpoisen valtuutetun tehtävänä on harkita, onko kyseinen toimenpide vielä lahjan antamishetkellä valtuuttajan edun mukaista. Vaikka valtakirjassa olisi täysin yksiselitteisesti annettu määräys lahjan antamisesta, valtuuttajan taloudellinen tilanne on saattanut muuttua esimerkiksi korkeiden sairaala- tai hoitopaikkamaksujen vuoksi niin paljon, ettei lahjan antaminen ole enää hänen etujensa mukaista, jolloin valtuutetun olisi syytä huolellisuusvelvoitteensa perusteella pidättäytyä lahjan antamisesta. On selvää, että harkinnan suorittaminen puolueettomasti tällaisessa tilanteessa on vaikeaa, jos lahjansaajana olisi valtuutettu itse. Tästä syystä esteellisyyssäännöksiä onkin tulkittava tiukasti, vaikka yksiselitteinen määräys valtakirjassa saattaisikin puoltaa myös säännöksestä joustamista valtuuttajan tahdon toteuttamiseksi.⁹²

Valtuuttajan on lisäksi kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, miten hän muotoilee lahjoittamista koskevan määräyksen valtakirjaan. Valtuuttaja on voinut ottaa valtakirjaan erilaisia määräyksiä siitä, milloin lahjoja voi tai pitäisi antaa. Lahjan antaminen ei kuitenkaan usein liene ensimmäisenä valtuutetun tehtävälustalla, kun valtuutus on vahvistettu voimaan. Jos lahjan antamiseen on liitetty ehtoja, joiden täyttäminen on sidottu lahjanantajan kuolemaan, on kyse kuolemanvaraislahjasta, joka on PK 17:2 §:n nojalla kielletty. Lahjoitukset voidaan siis määrätä toteuttavaksi myöhempänä ajankohtana, mutta niiden antamista ei voida sitoa valtuuttajan kuolemaan. Kuolemanvaraiset oikeustoimet on tehtävä testamentin muodossa.⁹³ Tästä päästään kuitenkin siihen, että testamentin ja edunvalvontavaltuutuksen

⁹¹ *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 29-30 ja 112.

⁹² *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 112.

⁹³ *Mikkola*: Perittävän tekemät lahjoitukset ja niihin liitetyt määräykset, s. 314. Lisäksi valtuutettu ei muutoinkaan voisi toimeenpanna valtuuttajan valtakirjaan merkitsemiä lahjoitusmääräyksiä tämän kuoltua, sillä EVVL:n 11.1 §:n 2 kohdan mukaan edunvalvontavaltuutus lakkaa olemasta voimassa, kun valtuuttaja kuolee.

muotomääräysten ollessa käytännössä identtiset, voitaisiinko valtakirjassa oleva määräys valtuuttajan kuolemaan sidotusta lahjoituksesta katsoa päteväksi testamenttimääräykseksi?⁹⁴ Tutkielmani tarkoituksen vuoksi tämän kysymyksen tarkempi pohtiminen ei ole olennaista, mutta sen sijaan on syytä korostaa valtakirjaan otettavien määräysten ja niiden muotoilujen perusteellista harkintaa, jotta välttyttäisiin turhilta tulkinnanvaraisuuksilta ja varmistettaisiin valtuuttajan tahdonmukaisen jäämistösuunnittelun toteutuminen.

3.1.4. Valtuutetun velvollisuus lahjan antamiseen ja lahjansaajan oikeus vaatia lahjoituksen täyttämistä

Useimmiten valtuuttaja antaa valtuutetulle kelpoisuuden lahjan antamiseen siinä tarkoituksessa, että lahjoitus todella tehdään. Tästä huolimatta valtuutettu voi jättää lahjoituksen tekemättä.⁹⁵ Edempänä mainitsemani huolellisuusvelvoite merkitsee hallituksen esityksen mukaan sitä, että valtuutetun on tehdessään oikeustoimia valtuuttajan puolesta huolehdittava siitä, että sen ehdot ovat valtuuttajan edun mukaiset.⁹⁶ Valtuutettu voi siis huolellisuusvelvoitteeseensa vedoten jättää lahjan antamatta, jos valtuuttajalla ei esimerkiksi ole riittävästi varallisuutta lahjan toteuttamiseksi. Valtakirjaan otettu lahjoitusmääräys luo siis lähtökohtaisesti vain kelpoisuuden lahjan antamiseen, mutta ei velvollisuutta, vaikka määräyksen voidaankin yleensä katsoa kuuluvan valtuutetun tehtäviin.⁹⁷

Tilanne on siinä mielessä ongelmallinen, että jos valtuutettu jättää valtuutuksen vastaisesti lahjoituksen perusteetta tekemättä, laissa ei ole keinoja suojata valtuuttajaa lahjoituksen täyttämisen osalta. Vaikka valtuuttaja olisi nimennyt valtakirjaan toissijaisen valtuutetun, tätä ei EVVL:n mukaan voida määrätä tehtävään pelkästään sillä perusteella, että varsinainen valtuutettu laiminlyö jonkun tehtävistään.⁹⁸ HoTL sisältää sinällään keinon vastata tilanteeseen, jossa valtuutettu laiminlyö tehtävänsä eikä valtuuttaja enää itse kykene

⁹⁴ Ks. *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 9 ja siinä viitattu lähde, jonka mukaan yksittäistapauksissa edunvalvontavaltakirjaan otetut kuolemanvaraismääräykset voitaisiin katsoa päteviksi testamenttimääräyksiksi.

⁹⁵ *Kolehmainen*: Edunvalvontavaltuutus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 280.

⁹⁶ HE 52/2006 vp, s. 26.

⁹⁷ *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 111.

⁹⁸ *Mäki-Petäjä-Leinonen*: Ikääntymisen ennakointi, s. 214.

peruuttamaan valtuutusta. HolTL:n 91 §:n mukaan holhousviranomainen voi ilmoituksesta tutkia henkilön edunvalvonnan tarpeen ja tarvittaessa hakea tälle edunvalvojaa. Ilmoituksen voi tehdä esimerkiksi valtuutuksessa lahjansaajaksi nimetty henkilö. Tämä ei kuitenkaan sinällään auta tarkoitettua lahjansaajaa, sillä vaikka valtuuttajalle määrättäisiin edunvalvoja, kuten todettu, tätä koskee lahjoituskielto.⁹⁹ Muun muassa *Antila* ja *Kolehmainen* ovatkin tästä syystä *de lege ferenda* esittäneet, että sääntelyä tulisi muuttaa siten, että tehtävänsä laiminlyövä tai sopimatonta valtuutettu voitaisiin korvata toissijaisella valtuutetulla.¹⁰⁰

Varsinainen intressi lahjoituksen toteutumiseen on usein suunnitellulla lahjansaajalla, jolloin merkityksellistä on myös se, onko lahjansaajalla oikeutta vaatia lahjoituksen toteuttamista.¹⁰¹ Ainakaan suoraan EVVL:n nojalla tällaista oikeutta ei ole, mutta oikeuskirjallisuudessa on pohdittu muun muassa sitä, voidaanko lahjoitusmääräystä pitää sitovana lahjanlupauksena. *Antila* on vastaan tällaista näkemystä. Hänen mukaansa ”pelkästään edunvalvontavaltakirjassa olevaa valtuutetun kelpoisuutta koskevaa määräystä ei voitane pitää sitovana lahjanlupauksena.” *Kolehmainen* kuitenkin huomauttaa, että vaikka normaalitapauksessa kyse ei ole lahjanlupauksesta, asiaa joudutaan pohtimaan uudelleen, jos tarkoitettu lahjansaaja on myös joku valtuutetuista ja edunvalvontavaltakirja annetaan hänen haltuunsa. Tällöin lahjanlupauslain (31.7.1947/625) mukaiset edellytykset sitovalle lahjanlupaukselle ainakin sinällään täyttyvät. Jos kyseessä katsotaan olevan laissa tarkoitettu sitova lahjanlupaus, lahjansaajalla on kannekelpoinen oikeus lahjansaantiin.¹⁰² Tiivistetysti voidaan kuitenkin todeta, että lähtökohtaisesti valtakirjassa tarkoitettulla lahjansaajalla ei ole oikeutta vaatia lahjan täytäntöönpanoa pelkästään sen perusteella, että valtuuttaja on valtakirjassa määrännyt lahjoituksesta.¹⁰³

⁹⁹ *Kolehmainen*: Edunvalvontavaltuutus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 284.

¹⁰⁰ *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 167-168; *Kolehmainen*: Edunvalvontavaltuutus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 293.

¹⁰¹ *Kolehmainen*: Edunvalvontavaltuutus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 280.

¹⁰² *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 111; *Kolehmainen*: Edunvalvontavaltuutus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 281-282.

¹⁰³ Ks. kuitenkin *Kolehmainen*: Edunvalvontavaltuutus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 282: Lahjanantaja on tietenkin ennen tekemänsä edunvalvontavaltuutuksen voimaantuloa voinut muulla tavoin tehdä sitovan lahjanlupauksen. Tällöin lahjansaajalla on oikeus saada luvattu omaisuus ja myöhemmin edunvalvontavaltuutuksen perusteella nimitetyn valtuutetun tehtäviin kuuluu huolehtia lahjan antamisesta lahjanlupauksen mukaisesti, ellei käsillä ole edellytyksiä, joiden perusteella lahjanlupaus voidaan peruuttaa.

Kun valtuutetulla ei ole velvollisuutta lahjan antamiseen, eikä lahjansaajalla oikeutta sen vaatimiseen, valtuuttajan jäämistösuunnittelun toteutumisesta lahjoitusten avulla ei ole täyttä takuuta, mikäli hän on itse jo kykenemätön tekemään kyseisiä oikeustoimia. On selvää, että valtuutettu ei voi periaatteessa jättää lahjoitusta tekemättä ilman perusteltua syytä. Viime kädessä on kuitenkin valtuutetun harkinnassa arvioida, onko lahjoituksen tekeminen valtuuttajan edun mukaista. Päämiehen etu saatetaan valitettavan usein nähdä vain taloudellisena seikkana, hänen varallisuusasemansa optimoimisena. Päämiehen oma käsitys hänen etujensa toteutumisesta saattaa kuitenkin olla hyvinkin toisenlainen. Jos hän on esimerkiksi aloittanut terveenä ollessaan sukupolvenvaihdon, hän todennäköisesti pitää etujensa ja tarpeidensa mukaisena sen loppuunsaattamista, vaikka se luonnollisesti vähentää, usein merkittävästikin, hänen varallisuuttaan.¹⁰⁴

3.1.5. Valtuuttajan tahdon vaikutus

Valtuuttaja voi ottaa edunvalvontavaltakirjaan erilaisia valtuutetun toimivaltaa rajoittavia ohjeita sekä muunlaisia valtuutettua sitomattomia toiveita. Edunvalvontavaltuutuksen vahvistamisen jälkeen voi kuitenkin syntyä epäselvyyttä siitä, kummastako tilanteesta kussakin ilmaisussa on kyse. Valtuutetulla on lähtökohtaisesti velvollisuus kuulla valtuuttajaa ennen päätöksentekoa (EVVL 16.2 §), mutta tilanteesta tietenkin riippuu, millainen painoarvo valtuuttajan vastauksille voidaan tässä kohtaa antaa. Kuulemisvelvoite ei siis sinällään pidä sisällään velvoitetta toimia valtuuttajan esittämien toiveiden mukaisesti, jos tämä ei ole enää tosiasiallisesti oikeustoimikelpoinen.¹⁰⁵

Jos on selvää, ettei valtuuttaja enää ymmärrä asian merkitystä, hänen sen hetkisellemielipiteelleen ei ole syytä antaa juurikaan merkitystä. Liian mustavalkoisesti valtuuttajan toimintakykyä ei silti pidä tarkastella, sillä asiaan vaikuttaa tietysti myös kyseessä olevan

¹⁰⁴ *Kolehmainen*: Edunvalvontavaltuutus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 282-283.

¹⁰⁵ *Kolehmainen*: Edunvalvonta, lahja ja jäämistösuunnittelu, s. 271. Ks. kuulemisvelvoitteeseen liittyen AOA 17.6.2004 dnro 1736/4/02, jossa edunvalvoja oli sivuuttanut päämiehensä mielipiteen, sillä ei ollut vakuuttunut sen aitoudesta. Edunvalvojan ei katsottu toimineen lainvastaisesti. Ratkaisussa myös todetaan, ettei HoTL:ssa ole annettu päämiehen mielipiteelle ehdottomasti sitovaa merkitystä.

oikeustoimen laatu. Oikeudellisen toimintakyvyn heikkeneminen ei nimittäin yleensä tarkoita, että esimerkiksi dementoituva henkilö menettää kaikki oikeudelliset kelpoisuutensa samalla kertaa, vaan usein kyky yksinkertaisimpien oikeustoimien tekemiseen säilyy pidempään. Näin ollen valtuuttajan ilmaisemia asioita yksinkertaisiin oikeustoimiin liittyen, voidaan hyvin pitää vielä sitovina toimiohjeina, vaikkei tilanne olisikaan sama monimutkaisempien oikeustoimien kohdalla.¹⁰⁶

Aina ei kuitenkaan ole selvää ymmärtääkö valtuuttaja asian ja onko hän vielä kykenevä antamaan sitovia toimiohjeita. Tällöin merkitystä voidaan antaa myös valtuuttajan aiemmalle terveelle tahdolle. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 1949 II 21 myyntivaltuutuksen antaneen henkilön tiedetty terve tahto sai merkitystä oikeustoimen pätevyyttä arvioidessa. Ratkaisun otsikko on seuraava:

”Kiinteistön omistaja oli tosin myyntivaltuutuksen antaessaan ollut sairastamansa sydäntaudin takia hyvin heikoissa voimissa mutta koska myös oli näytetty hänen jo ennen joutumistaan sairaalaan, jossa hän oli valtuutuksen antanut, suunnitelleen tilansa myyntiä ostajalle ja niin ollen sekä muutoinkin esitetyn selvityksen perusteella voitiin päätellä hänen heikentyneestä terveydentilastaan huolimatta käsittäneen antamansa valtuutuksen sisällön ja merkityksen, kanne kiinteistökaupan julistamisesta mitättömäksi hylättiin. Myöskään OikTL 33 §:ää ei sovellettu. Ään”

Henkilön toiminnan ollessa johdonmukaista, on perusteltua olettaa, että hän ymmärtää käsillä olevan asian, kun taas epäjohdonmukaisuus antaa aiheen epäillä hänen ymmärryskykyään. Pelkkä epäily ei kuitenkaan saa johtaa siihen, että henkilön tahto sivuutetaan, jolloin suojaamisen periaate asetettaisiin melko kepein perustein itsemääräämisen periaatteen edelle. Jos epäilyksiä ilmenee, tähän tulisi vastata vaatimalla enemmän näyttöä oikeustoimen tehneen henkilön ymmärryskyvystä. Samaten voidaan pohtia, vaatiko päämiehen etu kyseisessä tilanteessa, että hän *ei* voi antaa sitovia toimiohjeita. Jos henkilö on ennen hänen tekemänsä edunvalvontavaluutuksen voimaantuloa tehnyt jäämistösuunnittelua ja siihen liittyviä oikeustoimia, hänen valtuutuksen vahvistamisen jälkeen antamiinsa tahdonilmaisuihin voidaan peilata hänen aikaisempia, terveenä ollessaan tekemiä toimia. Jos toimet ovat linjassa

¹⁰⁶ *Kolehmainen*: Edunvalvonta, lahja ja jäämistösuunnittelu, s. 271; *Mäki-Petäjä-Leinonen*: Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema, s. 143-144. Ks. myös EOA 26.8.2011 dnro 973/2/10, jossa todetaan, että edunvalvojan ei tule tehdä johtopäätöksiä päämiehensä ymmärrys- ja toimintakyvystä yksinomaan esimerkiksi edunvalvojan määräämistä varten hankitun lääkärintodistuksen perusteella, vaan päämiehen kykyä ja hänen kuulemistarvettaan on arvioitava kunkin toimen osalta erikseen sillä hetkellä, kun toimi on ajankohtainen.

keskenään, voidaan valtuuttajan valtuutetulle antamia ohjeita helpommin pitää sitovina, vaikka ne vähentävätkin valtuuttajan varallisuutta ja ovat tässä mielessä lähtökohtaisesti kyseenalaisia valtuuttajan edun kannalta.¹⁰⁷

Kuten edempänä on jo todettu valtuuttajan etua ei tulisi kuitenkaan arvioida pelkästään taloudellisena seikkana, vaan arvioinnissa voidaan antaa painoarvoa esimerkiksi sille, että toimen tekeminen tuottaa valtuuttajalle merkittävää mielihyvää. Mielihyvän merkitystä voidaan pohtia myös silloin, kun valtuuttajan jo sairastuttua hän tahtois tehdä oikeustoimen, joka ei ole linjassa hänen terveenä tekemiensä toimien kanssa. *Anna Mäki-Petäjä-Leinonen* on esittänyt, että henkilön sairaana ilmaisema tahdonilmaisu voitaisiin toteuttaa, jos henkilö saa mielihyvää kyseisestä oikeustoimesta, eikä se vaikuta erityisen haitallisella tavalla hänen taloudelliseen asemaansa.¹⁰⁸

Kokoavasti voidaan todeta, että valtuuttajan omalla tahdolla voi olla merkittäviäkin vaikutuksia oikeustoimien toteutumiseen.¹⁰⁹ Jäämistösuunnittelun näkökulmasta erityisesti valtuuttajan aikaisemmalle terveelle tahdolle voidaan antaa paljonkin merkitystä harkittaessa voiko valtuutettu esimerkiksi lahjoittaa suuria omaisuusmääriä valtuuttajan aloittaman sukupolvenvaihdoksen toteuttamiseksi, vaikka tämä sinällään heikentää valtuuttajan taloudellista tilannetta. Valtuuttajan tahdonilmaisuille tämän jo sairastuttua voidaan myöskin antaa painoarvoa ja näitä tahdonilmaisuja voidaan tapauskohtaisesti myös toteuttaa, erityisesti mikäli ne ilmentävät valtuuttajan aikaisempaa tervettä tahtoa. Jos taas valtuuttajan sairaana tekemä tahdonilmaisu poikkeaa aikaisemmasta, on tässäkin kohtaa kuitenkin syytä tarkkaan harkita, voidaanko oikeustoimi siitä huolimatta sallia, näin ollen yrittämättä turhaan suojata valtuuttajaa hänen itsemääräämisoikeutensa kustannuksella. Voidaanhan hyvin kuvitella

¹⁰⁷ *Kolehmainen*: Edunvalvonta, lahja ja jäämistösuunnittelu, s. 271-272. Ks. myös kirjoittajan tässä esittämä esimerkkitapaus, jossa päämiehen edun ei katsota olevan esteenä tämän tahdonilmaisun toteuttamiselle.

¹⁰⁸ *Mäki-Petäjä-Leinonen*: Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema, s. 194, joka perustelee tätä erityisesti dementia potilaiden kohdalla esimerkiksi sillä, että tämän näennäinen suojaaminen ja oikeustoimen pätemättömäksi julistaminen saattaisi johtaa tämän etujen vastaiseen lopputulokseen ja lisätä vakavia käyttösoireita.

¹⁰⁹ Ks. esim. AOA 8.10.2008 dnro 914/4/07, joka tosin koski yleisessä edunvalvonnassa olevan henkilön omistaman kiinteistön myyntiä, mutta jossa todettiin, että päämiehen etua arvioitaessa merkitystä ei ole yksinomaan sillä, onko jonkin oikeustoimen tekemiseen taloudellista välttämättömyyttä. Sen sijaan merkitystä oli annettu päämiehen tahdolle myydä omistamansa kiinteistö.

tilanne, jossa valtuuttaja on sairautensa havahduttamana muuttanut mieltään joiltain osin. Tällöin on harkittava, missä määrin valtuuttajan uudet ohjeet sitovat valtuutettua.

3.2. Valtuuttajan jäämistöön vaikuttavista oikeuksista luopuminen

3.2.1. HolTL:n mukaiset luvanvaraiset oikeustoimet

HolTL:n 34 §:ssä säädetään oikeustoimista, joita edunvalvoja ei saa tehdä päämiehensä puolesta ilman holhousviranomaisen lupaa.¹¹⁰ 35 §:n mukaan lupa voidaan myöntää, jos oikeustoimi on päämiehen edun mukainen.¹¹¹ Perinnöstä luopuminen päämiehen puolesta on säännöksen nojalla luvanvarainen oikeustoimi. Näin ollen esimerkiksi *Kolehmainen* on esittänyt, ettei HolTL:n mukainen lahjoituskielto näyttäisi olevan täysin ehdoton, mikäli edunvalvoja voi holhousviranomaisen luvalla luopua päämiehelle tulevasta perinnöstä ja näin samalla toteuttaa tämän jäämistösuunnittelua.¹¹² HolTL:n esitöiden mukaan kyseinen säännös koskee perinnön osalta sekä ennakko- että jälkiluopumista, mutta perittävän eläessä tapahtuvaan luopumiseen ei kuitenkaan yleensä voitaisi antaa lupaa. Oikeudesta luopuminen ajankohtana, jolloin perinnön varallisuusarvosta ei vielä ole tietoa, olisi vastoin edunvalvojan periaatteita, joita hänen on noudatettava hoitaessaan päämiehen omaisuutta.¹¹³

Jälkiluopumisen osalta esitöihin ei ole otettu mitään tulkinnallista ohjetta. Korkein hallinto-oikeus (KHO) on kuitenkin ratkaisussaan KHO 2003:7 suhtautunut hyvin jyrkästi jälkiluopumista vastaan. Ratkaisun otsikon mukaan ”kun perinnöstä luopuminen olisi heikentänyt päämiehen varallisuusasemaa, ei holhousviranomaisen voinut myöntää lupaa perinnöstä luopumiseen.” Päämiehellä oli ulosotossa ja perintätoimistoissa velkaa noin 17 000

¹¹⁰ Ks. *Saarenpää*: Edunvalvonta, jäämistö ja jäämistösuunnittelun mahdollisuudet, s. 307, jonka mukaan ”luvanvaraisten toimien luettelo heijastaa luonnollisesti lainsäätäjän käsityksiä siitä, mikä on yksilölle arvokasta ja mikä riskejä tuottavaa.”

¹¹¹ Ks. päämiehen edusta tarkemmin esim. *Sarja*: Hyvä holhousoikeudellinen lupamenettely, s. 11-12.

¹¹² *Kolehmainen*: Edunvalvonta, lahja ja jäämistösuunnittelu, s. 275. Oikeuskirjallisuudessa ei kuitenkaan olla täysin yhtä mieltä siitä, pitäisikö perinnöstä luopumista pitää varsinaisena lahjoittamisena. Palaan tähän hieman jäljempänä.

¹¹³ HE 146/1998 vp, s. 46.

euroa ja perintönä hän olisi saanut noin 4 700 euroa. Perintö ei näin ollen olisi riittänyt kattamaan hänen velkojaan ja oli todennäköistä, ettei hän tulisi selviytymään veloistaan myöhemmin muutenkaan. Päämies oli itse esittänyt haluavansa luopua perinnöstä, jolloin se olisi mennyt hänen kahden lapsensa hyväksi, joista toinen oli vielä alaikäinen. Tästä huolimatta lupaa jaolle ei myönnetty.

Kyseinen ratkaisu on saanut paljon kommentteja oikeuskirjallisuudessa. Esimerkiksi *Ahti Saarenpää* on kritisoinut ratkaisun perusteluja ja todennut, että jos päämiehen varallisuusaseman heikentyminen on este luvan myöntämiselle, koko lupajärjestelmä kuivuu kokoon. Perinnöstä luopuminen vähentää aina tietyllä tavalla päämiehen varallisuusasemaa. Tämä ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, etteikö se olisi päämiehen edun mukaista. Ahtaasti varallisuusaseman optimoinnin sijaan päämiehen etu pitäisi nähdä enemmän hänen itsemääräämisoikeutensa liittyvänä asiana. *Saarenpää* toteaa, että luopumisen tulisi olla mahdollista, jos päämiehelle ei ole itselleen suoranaista hyötyä perinnöstä. Näin suojattaisiin päämiehen eikä hänen velkojensa etuja.¹¹⁴

Välimäki taas on enemmän ratkaisun mukaisesti todennut, että vastikkeeton jälkiluopuminen lienee mahdollista ainoastaan ylivelkaisissa pesissä tai tapauksissa, joissa päämies on jo saanut osansa ennakkona. *Välimäen* kannanotot eroavat *Saarenpäästä* erityisesti siinä, että he mieltävät päämiehen edun eri tavalla. *Välimäen* mukaan ”päämiehen etu on päämiehen yksilöllisten taloudellisten etujen painottamista” eikä anteliaisuuden periaate kuulu dementoituneen henkilön ihmiskuvaan.¹¹⁵ Myös *Kolehmainen* on todennut, että päämiehen edulla tarkoitetaan nimenomaan hänen itsensä eikä hänen sukulaistensa etua. Vaikka edellä mainitussa tapauksessa päämiehen lapsi olisi ollut enemmän rahantarpeessa kuin tämä itse, ei tällaiselle seikalle voida antaa lupaharkinnassa oikeudellista merkitystä.¹¹⁶

¹¹⁴ *Saarenpää*: Edunvalvonta, jäämistö ja jäämistösuunnittelun mahdollisuudet, s. 323.

¹¹⁵ *Välimäki*: Holhustoimen pääpiirteet, s. 100 ja 106-107.

¹¹⁶ *Kolehmainen*: Edunvalvonta, lahja ja jäämistösuunnittelu, s. 276. Ks. myös *Tornberg*: Edunvalvonta, itsemääräämisoikeus ja oikeudellinen laatu, s. 244, joka toteaa, että päämiehen etu on aina yksittäisen päämiehen etu, ei objektiivisesti arvioitu yleisesti hyvänä pidettävä ratkaisu.

Saarenpään korostaessa itsemääräämisoikeutta, *Välimäki* on todennut, että anteliaisuuden periaatteen hyväksyminen edellyttäisi päämiehen vapaata perusteltua tahtoa olla antelias. Ongelma on, ettei lupaviranomaisella ole tietoa tällaisesta oikeustoimen teon hetkisestä päämiehen tahdosta, jonka perustella se voisi hyväksyä perinnöstä luopumisen.¹¹⁷ Tähän *Kolehmainen* kuitenkin huomauttaa, että tällainen pistemäinen oikeustoimen tekemishetkeen keskittyvä ajattelu voi joissakin tapauksissa vaikuttaa ongelmalliselta. Esimerkiksi vuosia kestävässä sukupolvenvaihdostilanteissa tarkoituksenmukaisempaa olisi arvioida päämiehen tahtoa myös hänen aikaisemman toimintansa perusteella.¹¹⁸

Lienee selvää, että päämiehen etu on hyvin tulkinnanvarainen käsite eikä siitä olla oikeuskirjallisuudessa laisinkaan yksimielisiä. Käytännössä vaikuttaa kuitenkin siltä, että vaikka HoTL siis sinällään antaa mahdollisuuden perinnöstä luopumiselle päämiehen puolesta, tämä ei ole mahdollista silloin, kun luopuminen merkitsee päämiehen varallisuuden vähenemistä.¹¹⁹ Tällöin perinnöstä luopuminen voisi olla mahdollista ainakin jäämistön ollessa ylivelkainen tai päämiehen saatua jo aiemmin osansa ennakkoperintönä. *Välimäen* näkemyksen siitä, että luopuminen olisi käytännössä mahdollista *vain* näissä tilanteissa ovat kuitenkin torjuneet muun muassa *Aulis Aarnio* ja *Urpo Kangas*. Heidän mukaansa tämä tulkinta olisi oikeutettu vain, jos laissa olisi niin säädetty. Heidän esimerkkinsä mukaan perinnöstä luopuminen voisi olla mahdollista myös tilanteissa, joissa edunvalvonnassa olevan henkilön avioliitto on päättynyt toisen, lapsettoman puolison kuolemaan ja leski on ollut puolisoista merkittävästi varakkaampi. Jos lesken saama perintö on pieni suhteessa hänen ja ensiksi kuolleen puolison varallisuuseroon, lesken edun mukaista olisi, että hän luopuu perinnöstä ja pitää oman omaisuutensa, verrattuna, että hän ottaisi perinnön vastaan ja myöhemmin hänen kuoltuaan pesä jaettaisiin tasan kummankin puolison perillisten kesken. Edunvalvoja voisi siis luopua lesken puolesta tälle tulevasta perinnöstä, jotta sen jälkeen voitaisiin osituksessa vedota lesken tasinkoprivilegiin.¹²⁰ Oikeuskäytännössä on nimittäin katsottu, että jos leski perii

¹¹⁷ *Välimäki*: Holhustoimen pääpiirteet, s. 107.

¹¹⁸ *Kolehmainen*: Edunvalvonta, lahja ja jäämistösuunnittelu, s. 276, joka huomauttaa myös, että tällainen päättely ei kuitenkaan olisi ollut sovellettavissa tapauksessa KHO 2003:7, sillä siinä päämies oli kehitysvammainen henkilö, eikä tästä syystä aikaisemminkaan ollut pystynyt ilmaisemaan tervettä tahtoaan.

¹¹⁹ *Helin*: Edunvalvojan päätösvallan rajoista, s. 1078; *Kolehmainen*: Edunvalvonta, lahja ja jäämistösuunnittelu, s. 278.

¹²⁰ *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus, s. 735-736. Näin myös *Heikkinen – Heusala – Mäkelä – Nuotio*: Holhustili, s. 68-69. Tässä kohtaa voidaan tietysti esittää huomautus siitä, onko tällainen ratkaisu enemmän lesken vai hänen perillistensä edun mukainen. Jälkimmäisenä mainitut kirjoittajat ovat kuitenkin todenneet, että useimmissa tapauksissa tätä voidaan pitää päämiehenä olevan lesken edun mukaisena.

puolionsa, ositusta ei toimiteta, eikä varakkaampi leski näin ollen voisi vedota tasinkoprivilegiinsä.¹²¹

Perinnöstä luopumisen lisäksi HolTL:n 34 §:n nojalla luvanvaraista on tehdä päämiehen puolesta sopimus omaisuuden osituksesta tai erottelusta. Osituksessa päämiehen jäämistön muodostumisen kannalta merkityksellinen seikka on tasinko. Niin velvollisuus maksaa tasinkoa kuin oikeus sen saamiseenkin vaikuttavat päämieheltä jäävän jäämistön kokoon. Tässä asiayhteydessä merkityksellistä taas on, onko edunvalvojalla oikeutta luopua päämiehen oikeudesta tasinkoon tämän puolesta. Asiaan on suhtauduttu yhtä torjuvasti kuin perinnöstä luopumiseenkin. KHO on antanut asiaan liittyen ratkaisun KHO 2006:1, jonka otsikko on seuraava:

Leskelle määrätty edunvalvoja oli hakenut päämiehensä puolesta holhoustoimesta annetun lain 34 § 9 kohdassa tarkoitettua lupaa tehdä vainajan perillisten kanssa sopimus osituksesta ja perinnönjaosta, joka toimitettaisiin ilman perintökaaren 23 luvussa tarkoitettua pesänjakajaa. Edunvalvojan laatiman ositus- ja perinnönjakokirjaluonnoksen mukaan toimituksessa olisi jaettu vain vainajan omaisuus ja leski saisi pitää oman omaisuutensa. Puolisoilla oli ollut avio-oikeus kaikkeen toistensa omaisuuteen. Vainajan jälkeen laaditun perukirjan mukaan vainajan varojen säästö oli huomattavasti suurempi kuin lesken varojen säästö. Leskellä olisi siksi avioliittolain 100 § nojalla lähtökohtaisesti ollut oikeus saada osituksessa tasinkona puolionsa varoihin kuulunutta omaisuutta. Näissä olosuhteissa sellaisen ositus sopimuksen tekeminen, jolla edunvalvoja päämiehensä puolesta vastikkeetta kokonaan luopuisi päämiehelle kuuluvasta oikeudesta tasinkoon, ei ollut holhoustoimesta annetun lain 35 §:n mukaisella tavalla päämiehen edun mukainen. Äänestys 4-1.

Tässäkin ratkaisussa lupa on jätetty myöntämättä päämiehen etuun vedoten. Ratkaisun perusteluista käy ilmi, että tuomioistuimien on arvioinut päämiehen etua ensisijaisesti tämän varallisuusasemaa silmällä pitäen. Edunvalvoja on todennut esittämänsä ositus- ja perinnönjakoluonnoksen olevan päämiehensä edun mukainen muun muassa siksi, että päämies olisi saanut tasinkona määräosat kahdesta kiinteistöstä, josta taas olisi aiheutunut edunvalvojalle tehtäviä ja näin lisäkuluja päämiehelle. Lisäksi päämiehellä oli itsellään rahavaroja noin 100 000 euroa ja hän on lähes 90-vuotias laitoksessa asuva vanhus, jonka tulot ovat suuremmat kuin menot. Päämiehen vanhuus on siis turvattu ja hänen jälkeensä omaisuus on joka tapauksessa menevä hänen rintaperillisilleen. Edunvalvoja on myös todennut päämiehensä varmasti hyväksyneen kyseisen sopimuksen, jos vain olisi ollut

¹²¹ KKO 1997:107; KKO 1999:104.

oikeustoimikelpoinen. KHO:n ratkaisun perusteluissa on kuitenkin todettu, että päämiehen tasinkona mahdollisesti saaman kiinteän omaisuuden hoitokulut eivät ole voineet ylittää omaisuuden arvoa. Muilta osin ei käy ilmi, onko edunvalvojan esittämiin asioihin otettu kantaa.

Ratkaisussa käytetystä sanamuodosta ”näissä olosuhteissa”, voidaan päätellä, että kynnys luvan myöntämiselle on äärimmäisen korkealla. Kuvatussa tapauksessa on ainakin käytännönläheisesti ajateltuna varsin paljon seikkoja, jotka puoltaisivat luvan myöntämistä. Ei nähtävästi kuitenkaan niin paljon, että ne voisivat mennä varallisuuden optimoinnin edelle. Ratkaisusta ei ole myöskään pääteltävissä minkälaisissa olosuhteissa luvan myöntäminen voisi olla mahdollista.¹²² Vaikuttaakin siltä, että samaten kuin perinnöstä luopumiseen, sellaisen ositussopimuksen tekemiseen, jossa luovutaan vastikkeetta päämiehen oikeudesta tasinkoon, ei ainakaan lähtökohtaisesti myönnetä lupaa.¹²³

3.2.2. Oikeuksista luopuminen edunvalvontavaltuutuksen nojalla

3.2.2.1. Valtuutetun kelpoisuus

EVVL:n 19 §:n 1 momentin mukaan edunvalvontavaltakirjassa voidaan määrätä, että valtuutetun tekemiin oikeustoimiin sovelletaan HoTL:n 34 §:n 1 momentin säännöksiä oikeustoimien luvanvaraisuudesta. Määräys voidaan myös rajoittaa koskemaan vain tiettyjä säännöksessä lueteltuja oikeustoimia. Säännöstä on pidetty tarpeellisena sen vuoksi, että

¹²² Mielenkiintoista on, että hallinto-oikeuden (HAO) perusteluissa on todettu, että tasingosta luopumista on pidettävä laissa tarkoitettuna päämiehen omaisuuden kiellettyinä lahjoittamisena. HAO on viitannut sovellettavissa oikeusohjeissa myös HoTL:n 34 §:n 1 momentin 9 kohtaan ositussopimuksen luvanvaraisuudesta, mutta perustellut lopulta päätöksensä 32 §:n lahjoituskiellolla. Näin arvioituna tasingosta luopuminen olisi tietenkin yksiselitteisesti kiellettyä. KHO on kuitenkin arvioinut asiaa ainoastaan luvanvaraisuuden ja näin päämiehen edun näkökulmasta.

¹²³ Ks. kuitenkin ratkaisu KHO 2012:106, jossa KHO:n voidaan katsoa hieman muuttaneen linjaansa, sillä tapauksessa KHO korosti enemmän yksilöllisten olosuhteiden merkitystä päämiehen edun arvioinnissa. Tapauksessa maistraatti ei ollut myöntänyt lupaa edunvalvojan esittämään ositukseen ja perinnönjakoon, jossa hänen leskeksi jäänyt päämiehensä ei olisi saanut korvausta hallinto-oikeudesta luopumisesta. KHO kuitenkin katsoi, että päämiehen etua oli arvioitava sen mukaan, oliko suunniteltu ositus ja perinnönjako tosiasiassa vastoin lesken asumisen turvaamiseksi säädettyjä periaatteita, kun otettiin huomioon hänen tilanteensa ja olosuhteensa. HAO:n ja maistraatin päätökset kumottiin ja asia palautettiin maistraatille uudelleen käsiteltäväksi.

toimintakyvytön valtuuttaja ei yleensä kykene itse arvioimaan ovatko valtuutetun tekemät oikeustoimet hänen etunsa mukaisia. Tästä huolimatta, kuten EVVL:n 19 §:n sanamuodosta ilmenee, lähtökohtana on, että lupasääntely ei koskisi valtuutettua. Tätä on perusteltu sillä, että edunvalvontavaltuutus perustuu valtuuttajan omaan tahdonilmaisuuksiin ja sen antamisen yhtenä tarkoituksena saattaa olla juuri se, että valtuuttaja tahtoo antaa luottamallaan valtuutetulle HolTL:n mukaista edunvalvojaa vapaamman aseman. Näin ollen on perusteltua, että valtuuttaja voi itse määrätä, sovelletaanko HolTL:n lupasäännöksiä vai ei.¹²⁴

EVVL:n 19 §:n 2 momentin mukaan, mikäli valtakirjassa on 1 momentissa tarkoitettu määräys, noudatetaan soveltuvin osin, mitä HolTL:n 34 §:n 2 ja 3 momentissa, 35 §:ssä ja 36 §:n 2 momentissa säädetään. Luvan myöntämisen edellytyksenä on siis jälleen päämiehen etu. HolTL:n 35 §:ssä on lisäksi säädetty, että edun arvioinnissa on otettava huomioon, mitä lain 37-41 §:ssä säädetään omaisuuden hoitamisesta. Näitä säännöksiä ei muutoin suoraan sovelleta edunvalvontavaltuutettuun, minkä vuoksi on tulkinnanvaraista, missä määrin niiden sisältö voidaan huomioida harkittaessa luvan myöntämistä valtuutetulle. Ainakin *Antilan* mukaan luontevana lähtökohtana voidaan edunvalvonnan ja edunvalvontavaltuutuksen samanlaisten tarkoituksien vuoksi pitää sitä, että mainitut säännökset ohjaisivat harkintaa myös edunvalvontavaltuutukseen liittyvässä lupaharkinnassa. Edunvalvontavaltakirjassa tai sen ohessa annetuissa toimiohjeissa on kuitenkin saatettu antaa HolTL:n säännöksistä poikkeavia määräyksiä omaisuuden hoitamisesta. Tällöin holhousviranomaisen olisi syytä ottaa nämä määräykset ensisijaisina huomioon lupaharkinnassa. Tämän lisäksi *Antila* on todennut, että myös päämiehen edun arviointia HolTL:n mukaisissa lupa-asioissa koskevia KHO:n ennakkopäätöksiä (kuten edellisessä luvussa mainittuja ratkaisuja) voidaan yleensä pitää ohjaavina myös edunvalvontavaltuutettua koskevassa lupaharkinnassa.¹²⁵

Kuten todettu, lähtökohtana on, että HolTL:n lupasääntelyä ei sovelleta edunvalvontavaltuutettuun. Näin ollen, mikäli valtakirjaan ei ole otettu määräystä lupasääntelyn sovellettavuudesta, valtuutettu ei tarvitse holhousviranomaisen lupaa voidakseen tehdä kyseisiä oikeustoimia. Tällöin myös valtuuttajan jäämistöön vaikuttavat oikeustoimet,

¹²⁴ HE 52/2006 vp, s. 27.

¹²⁵ *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 122.

kuten perinnöstä luopuminen ja ositussopimuksen tekeminen valtuuttajan puolesta, eivät vaadi sanottua lupaa. Edunvalvontavaltuutuksella valtuuttajalla on siis ainakin lähtökohtaisesti paremmat mahdollisuudet toteuttaa jäämistösunnittelua, kun nämä toimet voidaan saattaa valtuutuksen piiriin ilman holhousviranomaisen lupamenettelyä. Asiaan liittyy kuitenkin muutamia epävarmuuksia. Ensinnäkin voidaan pohtia, vaatiiko valtuuttajan puolesta perinnöstä luopuminen tai sellaisen ositussopimuksen tekeminen, jolla luovutaan valtuuttajan oikeudesta tasinkoon, erillistä mainintaa valtakirjassa. Valtuutetun kelpoisuushan muodostuu nimenomaan sen perusteella mitä valtuuttaja on valtakirjassa määrännyt. Käsittelen seuraavaksi hieman tähän liittyvää problematiikkaa.

3.2.2.2. *Määräyksen yksilöinnistä*

Ensin voidaan pohtia, mikä suhde perinnöstä tai tasingosta luopumisella on lahjoituskieltoon. Kysehän on sinänsä vastikkeettomista oikeustoimista, joilla taloudellista arvoa omaavaa omaisuutta siirretään pois valtuuttajalta. EVVL:ssa ei erikseen mainita valtuuttajan kelpoisuudesta tehdä HolTL:n lupasäännöstössä mainittuja oikeustoimia silloin, kun niitä ei ole edunvalvontavaltakirjassa rajattu luvanvaraisiksi. Tällöin kysymys kuuluukin, voiko valtuutettu pelkästään yleisen taloudellisten ja henkilöä koskevien asioiden valtuutuksen nojalla luopua perinnöstä tai tasingosta valtuuttajan puolesta? Asiaa ei ainakaan nimenomaisesti ole EVVL:ssa kielletty. Se, että kyseisten oikeustoimien tekeminen olisi sallittua ilman nimenomaista määräystä vaikuttaisi kuitenkin erikoiselta, kun otetaan huomioon hyvin nihkeä suhtautuminen oikeustoimien tekemiseen HolTL:n mukaisen edunvalvonnan piirissä. Tässä kohtaa on kuitenkin muistettava, että edunvalvontavaltuutus perustuu valtuuttajan yksityisoikeudelliseen tahdonilmaisuuksiin, jolloin myös valtuutetun vapaus voi olla laajempaa.

Esimerkiksi *Välimäki* on HolTL:n mukaista edunvalvontaa koskien esittänyt, että perinnöstä tai tasingosta luopuminen ovat omat oikeustoimityypinsä, vaikka niillä onkin monia samoja piirteitä kuin lahjoituksella. Lahjoituskielto on edunvalvojan kelpoisuuden rajoitus, kun taas perinnöstä luopumista ja ositussopimusta koskee oma erityissääntelynsä eli HolTL:n lupasäännöstö. Edunvalvojalla on siis sinällään kelpoisuus edustaa päämiestään näissä

oikeustoimissa, kunhan niille saadaan holhousviranomaisen lupa.¹²⁶ Kuten sanottu, tämä koskee kuitenkin HolTL:n mukaista edunvalvontaa, jolloin ongelmana on, missä määrin EVVL:ia on tulkittava samaan tapaan. *Antilan* mukaan, vaikka edunvalvontavaltuutus onkin oma itsenäinen instituutionsa, sillä on paljon samankaltaisuuksia HolTL:n kanssa. Lisäksi näillä instituutioilla on sama tavoite; huolehtia luotettavalla tavalla toimintakykynsä menettäneen henkilön asioista. Näin ollen EVVL:n ja HolTL:n säännöksiä on perusteltua tulkita samalla tavalla siltä osin kuin niiden sääntely on saman sisältöistä.¹²⁷ Molemmissa instituutioissa lahjoituskielto on lähtökohtaisesti ehdoton kelpoisuuden rajoitus, mutta perinnöstä luopumisen ja ositus sopimuksen tekemisen osalta lähtökohdat ovat erilaiset. Ei ole kuitenkaan selvää, onko tämä vielä riittävä peruste tulkita säännöksiä eri lailla, erityisesti kun otetaan huomioon, että EVVL:ssa on kuitenkin viittaus HolTL:iin lupasäännösten vuoksi.

Kolehmainen on edunvalvontaan ja jäämistösuunnitteluun liittyvässä artikkelissaan käsitellyt perinnöstä luopumista lahjoittamisena. Artikkelissa käsitellään enimmäkseen HolTL:n mukaista edunvalvontaa, mutta myös edunvalvontavaltuutusta.¹²⁸ Myös *Aarnio* ja *Kangas*, tosin HolTL:n mukaisesta edunvalvonnasta puhuessaan, ovat todenneet, että perinnöstä luopuminen rinnastetaan usein asiallisesti lahjoittamiseen, sillä niiden oikeusvaikutukset vastaavat monilta osin toisiaan.¹²⁹ Kirjoittajat ovat tästä huolimatta yksiselitteisesti todenneet seuraavaa: ”Jos perillinen on nimennyt edunvalvontavaltuutetun rajoittamatta valtuutuksessa tämän toimivaltaa, edunvalvontavaltuutetulla on oikeus perillisen puolesta luopua perinnöstä tai vetoamasta testamenttiin (EVVL 19.1 §).”¹³⁰

¹²⁶ *Välimäki*: Holhoustoimen pääpiirteet, s. 83. Ks. myös *Kangas*: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet, s. 240, joka toteaa seuraavaa: ”Holhoustoimilaissa erotetaan perinnöstä luopuminen ja päämiehelle kuuluvan omaisuuden lahjoittaminen. Ne erotetaan toisistaan myös lahjanlupauslaissa, maakaarella, perintökaarella sekä perintö- ja lahjaverolaissa.”

¹²⁷ *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 12.

¹²⁸ *Kolehmainen*: Edunvalvonta, lahja ja jäämistösuunnittelu, s. 275-278.

¹²⁹ *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus, s. 735. Kirjoittajien mukaan tämä näkyy muun muassa siinä, että luvan myöntäjää ohjataan käyttämään lahjaoikeustointia lupaharkinnan mittapuuna. Kirjoittajien mukaan tämä käsitys on kuitenkin virheellinen. Ks. myös tässä mainitut lähteet, joilla kirjoittajat kiinnittävät huomiota asian tulkintaan Ruotsissa, jossa perinnöstä luopuminen on perinteisesti katsottu lahjaksi. Ruotsin korkein oikeus on antanut myös tulkintaa tukevan ratkaisun NJA 1983 s. 791. Vrt. kuitenkin *Westerhult*: Arvsavstående – gåva eller ej?, s. 650-651, jossa kirjoittaja kritisoi näin yksioikoista tulkintaa: ”Likheterna mellan arvsavståenden och gåvor sammanfaller inte i så hög grad, att det är motiverat att generellt klassificera arvsavstående som gåva.”

¹³⁰ *Aarnio – Kangas*: Suomen Jäämistöoikeus I: Perintöoikeus, s. 738.

Perinnöstä tai tasingosta luopumisen rinnastamista lahjoittamiseen puoltaa toisaalta HolTL:n esitöissä todettu lahjan käsitteen laaja tulkinta: lahjana pidetään kaikkia vastikkeettomia oikeustoimia, joilla vajaavaltaisen omaisuutta tai muita sellaisia etuuksia, joilla on taloudellista arvoa, siirretään pois vajaavaltaisen omistuksesta ja määräysvallasta. Toisaalta tällä ei kuitenkaan HolTL:ssa varsinaisesti tarkoiteta perinnöstä luopumista tai tasingosta luopumisen sisältävän ositus sopimuksen tekemistä, sillä niistä on säädetty erikseen. Jos perinnöstä tai tasingosta luopuminen nähdään myös edunvalvontavaltuuksiin liittyen lahjoittamisena, se tarkoittaisi, että luopumisen mahdollistamiseksi edunvalvontavaltakirjassa tulisi olla EVVL:n 18.2 §:n mukainen nimenomainen määräys. Jos taas kyseisistä oikeuksista luopumista käsiteltäisiin *Välimäen* esittämään tapaan erillään lahjoittamisesta tai kuten *Aarnio* ja *Kangas* esittävät, suoraan valtuutetun kelpoisuuteen kuuluvina, kyseistä mainintaa ei vaadittaisi. Asian ollessa tulkinnanvarainen, valtuuttajan lienee viisainta varmuuden vuoksi ottaa valtakirjaan mahdollisimman yksilöity määräys siitä, että valtuuttajalla on oikeus luopua hänelle mahdollisesti tulevasta perinnöstä tai tasingosta, mikäli tämä on hänen tahtonsa.

Oli vastaus kysymykseen sitten mikä tahansa, on selvää, että jos valtuuttaja tahtoo osana jäämistösuunnitellaan mahdollistaa hänelle tulevasta oikeuksista luopumisen, vaikkei itsekään tahdonilmaisua kyseisellä hetkellä esittämään, hänen on syytä mainita siitä valtakirjassa. Tämä toimii nimittäin myös osoituksena valtuuttajan aikaisemmasta terveestä tahdosta, mikäli hänen tahtoaan ei pystytä enää myöhemmin selvittämään. Tällainen voi osoittautua merkitykselliseksi, mikäli esimerkiksi osa valtuuttajan omaisista riitauttaa valtuutetun tekemän luopumista koskevan oikeustoimen.

Kysyin toteuttamassani sähköpostihaastattelussa myös DVV:n kantaa siihen, mikä heidän käsityksensä on lahjoittamisen ja oikeuksista luopumisen suhteesta toisiinsa edunvalvontavaltuuksista puhuttaessa. Vastauksessa *Lehisto* korosti sitä, että valtuutukseen sisältyvien määräysten yksilöinnin riittävyys ratkeaa aina tapauskohtaisesti. Lahjan käsitteen osalta DVV tukeutuu oikeuskirjallisuudessaakin käytettyyn käsitteen laajaan tulkintaan. *Lehiston* mukaan tulkinnassa tarkoitettuihin oikeustoimiin rinnastettavat toimet edellyttävät yksilöintiä, eikä pelkkä oikeus taloudellisten asioiden hoitamiseen riitä.¹³¹ Näin ollen

¹³¹ *Janne Lehiston* haastattelu.

vaikuttaisikin siltä, että holhousviranomaisen rinnastaa oikeuksista luopumisen lahjoittamiseen. Perusongelmana kuitenkin on se, että holhousviranomaisen harvemmin ratkaisee riittävään yksilöintiin liittyviä tulkintatilanteita. *Lehiston* mukaan holhousviranomaisen valtuutettuihin kohdistama valvonta on hyvin passiivista, sillä valtuuttajat harvemmin määräävät siitä valtuutuksissa eivätkä käytännön tilanteet näin ollen tule holhousviranomaisen tietoon.¹³² Näin ollen ei ole kertynyt aineistoa siitä, millaista yksilöintiä holhousviranomaisen pitää riittävänä.

Yksilöidyn määräyksen edellyttämisen osalta asiaan liittyy siis myös vaikeutta siinä, miten erityisesti oikeus perinnöstä luopumiseen tulisi valtakirjassa yksilöidä, jotta se täyttäisi EVVL:n 18.2 §:n edellytykset. On selvää, että yksilöinti poikkeaisi huomattavasti siitä sanamuodosta, mitä valtuuttaja käyttää oikeuttaessaan valtuutetun lahjoittamaan tämän omaisuutta, esimerkiksi antamaan syntymäpäivälahjoja hänen lapsilleen. Erityisesti tulevan perinnön ajankohtaa on mahdoton arvioida. Tosin tämän osalta oletettavasti riittäisi maininta siitä, keneltä tulevasta perinnöstä valtuuttaja haluaa luopua. Samaten on mielenkiintoista, missä määrin valtuuttaja voi edunvalvontavaltuutuksessa ottaa kantaa siihen kenen hyväksi luopuminen tapahtuu. Lahjan osaltahan yksilöinnin riittävyys edellytyksenä on lahjansaajan mainitseminen tai ainakin perusteiden, joiden mukaan se määräytyy. Ongelmana on, jos valtuuttaja nimeää valtakirjassa luovutuksensaajan, luopumista ei välttämättä pidetä niin sanotusti puhtaana vetäytymisenä pesästä. Tämä taas johtaisi kahdenkertaiseen verotukseen, jossa valtuuttaja maksaa ensin perintöveroa ja perintöosuuden lopullinen saaja lahjaveroa.¹³³ Tällaista lopputulosta tuskin voitaisiin pitää valtuuttajan edun mukaisena. Perinnöstä luopuminen voi kuitenkin olla myös verotuksellisesti tehokas, vaikka valtuuttaja olisi nimennyt valtakirjassa edunsaajan, kunhan edunsaajana on lakimääräisen perimysjärjestyksen mukainen sijaantuloperillinen tai, jos heitä on useita, sijaantuloperilliset.¹³⁴ Näin ollen valtakirjaan otettu määräys voisi mahdollisesti olla muotoiltu esimerkiksi siten, että valtuutetulla on oikeus valtuuttajan puolesta luopua tämän isältä tulevasta perinnöstä tämän lakimääräisten perillisten hyväksi.

¹³² *Janne Lehiston* haastattelu.

¹³³ *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus, s. 741.

¹³⁴ *Ossa*: Perinnöstä ja testamentista luopumisen verokohtelu, s. 38.

Perinnöstä luopumisen osalta on syytä vielä mainita, että esimerkiksi *Välimäki* on HolTL:n mukaisen lupasääntelyn osalta todennut, että päämiehen hyväksi tehdystä testamentista luopumista arvioidaan samojen periaatteiden mukaan kuin perinnöstä luopumista.¹³⁵ Lienee turvallista olettaa, että myös edunvalvontavaltuutuksen piirissä näitä arvioidaan samaan tapaan. Toinen asia on kuitenkin se, voidaanko edunvalvontavaltakirjassa olevan perinnöstä luopumista koskevan määräyksen perusteella luopua myös valtuuttajalle tulevasta testamenttisaannosta, mikäli tällaista määrystä siis ylipäänsä edellytetään. On sinällään ymmärrettävää, ettei valtuuttaja välttämättä huomaa valtakirjassa erikseen mainita testamenttisaantoa, vaan ajattelee perinnöstä luopumista koskevan ilmaisun kattavan sen myös. Toisaalta taas, jos valtuuttaja ei ole valtakirjassa erikseen maininnut testamenttisaannosta luopumista, se voi johtua siitä, ettei hän valtuutusta laatiessaan tiennyt kyseistä tulevasta saannosta. Tällaisessa tilanteessa ei mielestäni olisi perusteltua katsoa perinnöstä luopumista koskevan määräyksen tarkoittavan myös testamenttisaannosta luopumista.

3.2.2.3. *Valtuuttajan edun arviointi*

Toiseksi voidaan pohtia, millaisessa tilanteessa valtuutettu voi valtuuttajan puolesta luopua perinnöstä tai tehdä sellaisen ositussopimuksen, jossa valtuuttaja luopuu oikeudestaan tasinkoon. Ajatellaan, että valtuuttaja on kirjannut valtakirjaan yleisluontoisesti, että valtuutetulla on oikeus vastikkeetta luopua hänen puolestaan hänelle mahdollisesti tulevasta perinnöstä tai aviovarallisuusjärjestelmään perustuvista oikeuksista, kuten tasingosta. Myöhemmin valtuutus on vahvistettu voimaan ja valtuuttaja on tosiasiallisesti oikeustoimikelvoton. Jos valtuutettu olisi saamassa perintöä tai tasinkoa, minkä perusteella valtuutettu voi tehdä päätöksen, että näistä oikeuksista luovutaan? Velvoittaako valtakirjamääräys sinällään valtuutetun toimimaan määräyksen mukaisesti vai onko valtuutetun HolTL:n mukaisen järjestelmän tapaan arvioitava valtuuttajan etua?

¹³⁵ *Välimäki*: Edunvalvontaoikeus, s. 116 alaviite 51. Näin myös *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus, s. 736.

EVVL:n 16 §:ssä asetetun huolellisuusvelvoitteen mukaan valtuutetun tulee valtuuttajan puolesta toimiessaan tunnollisesti pitää huolta valtuuttajan oikeuksista ja edistää hänen parastaan. Hallituksen esityksessä on todettu, että valtuutetun on esimerkiksi tehdessään oikeustoimia valtuuttajan puolesta huolehdittava siitä, että oikeustoimen ehdot ovat valtuuttajan edun mukaiset.¹³⁶ Kuten edellä on esitetty HolTL:n mukaisessa järjestelmässä päämiehen etu on usein yhdistetty vahvasti hänen varallisuusasemaansa. Tässä tilanteessa luopumista ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista arvioida vahvasti varallisuusaseman näkökulmasta. Yksi poikkeus on tietysti se, mikäli valtuuttaja on vähävarainen ja hänen taloudellinen tilanteensa huononee koko ajan. Tällöin, vaikka valtuuttaja olisi valtakirjassa määrännyt oikeuksista luopumisesta, valtuutetun on syytä tarkastella asiaa valtuuttajan taloudellisen tilanteen kannalta ja pidättyä luopumisesta.

Kun omaisuuden lahjoittamisen osaltakaan valtuutetulla ei ole velvollisuutta toteuttaa valtakirjaan otettua lahjoitusta koskevaa oikeustoimea, lienee perusteltua olettaa, ettei velvollisuutta ole myöskään, kun kyse on valtuuttajalle tulevista oikeuksista, kuten perinnöstä tai tasingosta. Tällöin perusteena oikeustoimen toteuttamiselle olisi nimenomaan valtuuttajan etu. Edun arvioiminen voi kuitenkin olla vaikeaa. Jos valtuuttaja on erittäin varakas, valtuutetun voi olla helpompi toimia valtakirjassa esitetyn mukaisesti ja luopua valtuuttajalle tulevasta oikeudesta. Tällöin valtuutetun taloudellinen asema ei kärsi, vaikka häneltä jääkin varallisuusarvoista omaisuutta saamatta. Eri asia on, jos valtuuttajan taloudellinen tilanne ei ole hyvä, mutta ei huonokaan. Tulisiko valtuutetun tällöin toteuttaa valtuuttajan toive oikeudesta luopumisesta vai varmistaa hänen taloudellinen toimeentulonsa?

Kuten lahjoittamisessakin, myös tässä on syytä tukeutua valtuuttajan tahdon selvittämiseen. Jos valtuuttajaa ei pystytä enää kuulemaan, joudutaan käyttämään muita keinoja tahdon selvittämiseksi. Edunvalvontavaltuutuksen tulkinnassa voidaan hyödyntää testamenttioikeudesta tuttua subjektiivisen tulkinnan periaatetta. Valtuutukselle on pyrittävä antamaan valtuuttajan tarkoitusta vastaava tulkinta. Valtuuttaja on esimerkiksi saattanut laatia edunvalvontavaltuutuksen osana muita oikeustoimia, joiden muodostamasta kokonaisuudesta voidaan päätellä valtuuttajan tahto ja tarkoitus. Tällöin ei olisi mielekästä antaa

¹³⁶ HE 52/2006 vp, s. 26.

edunvalvontavaltuutuksen määräykselle sellaista tulkintaa, joka estää tämän tarkoituksen toteutumisen.¹³⁷ Vaikka valtuuttaja olisi jo terveenä ollessaan luovuttanut suurimman osan omaisuudestaan perillisilleen tai muille tahoille, ei silti ole automaattisesti perusteltua, että esimerkiksi valtuuttajalle tuleva perintö tulisi ottaa vastaan sen vuoksi, ettei valtuuttajalla ole juurikaan omaisuutta. Valtuuttajan tarkoituksena voi nimenomaan olla, että hänen jäämistönsä jäisi mahdollisimman pieneksi ja tällainen tahto voi olla selvitettävissä tarkastelemalla valtuuttajan aikaisempia toimia.

Valtuuttajan terveen tahdon hyödyntämistä ratkaisuperusteena voidaan kuitenkin myös kritisoida, erityisesti silloin, kun tahdon selvittäminen perustuu valtuuttajan terveenä tekemien oikeustoimien sijaan ainoastaan hänen aikaisempiin puheisiinsa. *Kolehmainen* mukaan ei ensinnäkään ole lainkaan varmaa, että valtuuttajan todelliset ajatukset pystyttäisiin selvittämään. Lisäksi valtuuttajan puheissa on saattanut olla kyse vain alustavista suunnitelmista, joita ei lopulta ollut tarkoitusta toteuttaa tai kaikki on voinut olla pelkkää kahvipöytäkeskustelua, jolle valtuuttaja ei ole todellisuudessa halunnut antaa minkäänlaista oikeudellista merkitystä.¹³⁸ Asia on ongelmallisempi HolTL:n mukaisessa edunvalvonnassa, mutta myös edunvalvontavaltuutuksissa asiaa saatetaan joutua pohtimaan, jos valtuuttaja on ilmaissut tahtonsa epäselvästi valtakirjassa.

Valtuuttajan edun arvioinnilla ei kuitenkaan ole edunvalvontavaltuutuksiin liittyen samanlaista merkitystä kuin HolTL:n mukaisessa edunvalvonnassa. Jälkimmäisessä asia tulee nimittäin holhousviranomaisen arvioitavaksi, mutta edunvalvontavaltuutuksen käyttämistä ei välttämättä tosiasiaassa valvo kukaan. Valtuuttaja saattaa itse olla siinä määrin toimintakyvytön, ettei hän pysty itse seuraamaan valtuutetun toimintaa. Tällöin valtuutetun toimintaa valvoo usein vain valtuuttajan läheiset, jos hänellä tällaisia on. Tällöinkään valtuuttajan etua harvemmin arvioidaan yhtä tarkasti kuin holhousviranomaisen toimesta tehtäisiin. Valtuuttajan läheiset puuttuvat valtuutetun toimintaan lähinnä vain silloin, jos eivät itse ole tyytyväisiä valtuutetun toimiin. *Lehston* mukaan valtuuttajat eivät valtuutuksissaan yleensä edellytä esimerkiksi vuositilien tekemistä holhousviranomaiselle tai luvanvaraisuutta oikeustoimille.

¹³⁷ *Kolehmainen*: Edunvalvonta, lahja ja jäämistösuunnittelu, s. 273.

¹³⁸ *Kolehmainen*: Edunvalvonta, lahja ja jäämistösuunnittelu, s. 277.

Holhousviranomaisen on siis melko tietämätön siitä, miten asiat käytännön tasolla toteutuvat. Useimmiten asiat tulevat holhousviranomaisen tietoon mahdollisten väärinkäytösepäilyjen yhteydessä, kun valtuuttajan läheiset kiinnittävät huomiota epäasianmukaisuuteen valtuutetun toiminnassa.¹³⁹

3.3. Kiinteistöjä koskevat oikeustoimet

Edunvalvontavaltuutetun hoitaessa valtuuttajan asioita voi syntyä tarve valtuuttajan omistamaa kiinteistöä koskevien oikeustoimien tekemiselle.¹⁴⁰ Valtuuttajan taloudellinen tilanne saattaa esimerkiksi heikentyä niin, että hänen omaisuuttaan on realisoitava tai kiinteistön luovuttaminen saattaa olla valtuuttajan toive hänen suunnittelemansa sukupolvenvaihdoksen loppuunsaattamiseksi. Kiinteistön luovuttaminen eteenpäin voi olla hyvinkin merkittävä osa valtuuttajan jäämistösuunnittelun toteutumista. Tällöin on huomioitava, että maakaassa (MK, 12.4.1995/540) on säädetty tiukat muoto- ja yksilöintivaatimukset valtakirjalle, jolla toinen henkilö voi edustaa valtuuttajaa kiinteistöjä koskevissa oikeustoimissa. Valtuutus kiinteistön myymiseksi on ensinnäkin annettava kirjallisesti. Myyjän on allekirjoitettava valtakirja ja siitä on käytävä ilmi asiamies ja myytävä kiinteistö (MK 2:3 §). Nämä edellytykset koskevat myös valtuutusta, jota käytetään kiinteistöjen vaihdossa, lahjoittamisessa tai muussa luovutuksessa (MK 4:1-3 §). Kiinteistön kiinnitystä koskevasta valtakirjasta on käytävä ilmi asiamies, kiinnityksen kohde sekä kiinnityksen suuruus ja kiinteistön omistajan on allekirjoitettava valtakirja (MK 16:4 a § [4.2.2011/96]). Samaten valtakirja panttioikeuden perustamiseksi on kiinteistön omistajan allekirjoitettava ja siitä on käytävä ilmi valtuutetun nimi ja panttikirja (MK 17:1.2 §).

Jotta nämä säännökset pystytään huomioimaan, on tietysti tiedettävä mitä kiinteistöllä tarkoitetaan. MK:een ei ole otettu kiinteistön määritelmää.¹⁴¹ Lakia koskevasta hallituksen esityksestä käy kuitenkin ilmi, että kiinteistöllä tarkoitetaan itsenäistä maanomistusyksikköä,

¹³⁹ *Janne Lehiston* haastattelu.

¹⁴⁰ *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 44.

¹⁴¹ *Jokela – Kartio – Ojanen*: Maakaari, s. 14; *Saarnilehto ym.*: Varallisuus oikeus, luku VII.2. alaluku ”Kiinteistön luovutus” alaluvun alaluku ”Kiinteistön kauppa”.

kuten tilaa tai tonttia taikka muuta maa- tai vesialueen yksikköä. Käsitettä käytetään MK:ssa yhtenäisesti muun kiinteistölainsäädännön kanssa.¹⁴² Kiinteistöllä pysyvästi olevat rakennukset ja rakennelmat ovat kiinteistön ainesosia eli ne kuuluvat kiinteistöön.¹⁴³ Kiinteistön yleisimpiä saantoja ovat kauppa, vaihto ja lahja. Kiinteistön kaupalla tarkoitetaan myyjän ja ostajan välistä sopimusta, jolla kiinteistön omistusoikeus luovutetaan toiselle vastiketta vastaan. Kiinteistön kaupasta säädetään pääasiassa MK:ssa, mutta myös eräät muut lait, kuten OikTL, voivat tulla sovellettavaksi kiinteistön kauppaa koskevassa asiassa.¹⁴⁴ Kiinteistön vaihto eroaa kaupasta vain vastikkeen laadun osalta: vaihdossa pääosan vastikkeesta muodostaa kiinteä omaisuus. Jos taas pääosa vastikkeesta on rahaa tai muuta irtainta omaisuutta, luovutus katsotaan kaupaksi.¹⁴⁵ Kiinteistön lahjan tärkeimpänä erona muihin saantoihin on omistusoikeuden luovuttaminen vastikkeettomasti.¹⁴⁶ MK:n 4:1 ja 4:2 §:ssä lueteltuja säännöksiä kiinteistön kaupasta sovelletaan soveltuvin osin myös kiinteistön vaihtoon ja lahjaan.

MK:n valtuuttamista koskevien säännösten vuoksi EVVL:iin oli syytä ottaa tarkentavia säännöksiä siitä, mikä on näiden kahden valtuutuksen välinen suhde. EVVL:n 20.1 §:n mukaan, jos valtakirjassa on nimenomaisesti määrätty, että valtuutettu saa edunvalvontavaltuutuksen nojalla myydä tai muuten luovuttaa kiinteistön, hakea kiinnitystä taikka perustaa panttioikeuden kiinteistöön, valtuutettu on kelpoinen edustamaan valtuuttajaa näissä oikeustoimissa sen estämättä mitä MK:n edellä esitetyissä säännöksissä säädetään.¹⁴⁷ Näin ollen lähtökohtaisesti MK:n vaatimuksia on sovellettava myös silloin, kun kysymys on edunvalvontavaltuutusta varten annetusta valtakirjasta. EVVL:ia koskevan hallituksen esityksen mukaan tämä lähtökohta on perusteltu valtuuttajan aseman turvaamiseksi, sillä tällaiset kiinteistöön kohdistuvat toimet ovat yleensä yksityishenkilön kannalta hyvin merkittäviä. Lähtökohdasta voidaan kuitenkin poiketa edellä kuvatulla nimenomaisella määräyksellä. Poikkeamisen

¹⁴² HE 120/1994 vp, s. 39; *Saarnilehto ym.*: Varallisuusosoikeus, luku VII.2. alaluku ”Kiinteistön luovutus” alaluvun alaluku ”Kiinteistön kauppa”. Ks. esim. Kiinteistörekisterilaki (15.5.1985/392) 2 §.

¹⁴³ *Niemi*: Maakaaren järjestelmä I, s. 42. Ks. tässä myös tarkemmin kiinteistön eri ainesosista sekä tarpeistosta.

¹⁴⁴ *Niemi*: Maakaaren järjestelmä I, s. 17; *Saarnilehto ym.*: Varallisuusosoikeus, luku VII.2. alaluku ”Kiinteistön luovutus” alaluvun alaluku ”Kiinteistön kauppa”.

¹⁴⁵ *Niemi*: Maakaaren järjestelmä I, s. 526; *Tepora – Kartio – Koulu – Lindfors*: Kiinteistön kauppa, muu luovutus ja kirjaus, s. 412.

¹⁴⁶ Ks. tästä tarkemmin esim. *Tepora – Kartio – Koulu – Lindfors*: Kiinteistön kauppa, muu luovutus ja kirjaus, s. 415-422.

¹⁴⁷ On huomautettava, että säännöksessä viitataan kiinnityksen hakemisen osalta MK:n 16 luvun 4 §:n 3 momenttiin, mutta sitä koskevan valtuutuksen tekemisestä ei enää säädetä kyseisessä lainkohdassa. Sähköistä kiinteistön kauppaa koskevasta hallituksen esityksestä (HE 146/2010 vp) käy ilmi, että 16:4.3 §:n mukaisesta valtuutuksesta kiinnityksen hakemiseen säädetään muutoksen jälkeen lain 16:4 a §:ssä (s. 51).

mahdollisuutta taas on perusteltu sillä, ettei henkilölle, joka on ennakolta järjestänyt asioidensa hoitamisen edunvalvontavaltuutuksen avulla, jouduttaisi hakemaan edunvalvojaa yksittäisten asioiden, kuten kiinnityksen hakemisen vuoksi, vaikka hänen asioitaan muuten hoitaa edunvalvontavaltuutettu.¹⁴⁸

MK:n mukaisten edellytysten ei siis tarvitse täytyä silloin, kun edunvalvontavaltuutuksessa on nimenomaisesti annettu valtuutetulle oikeus tehdä kyseisiä oikeustoimia. *Antilan* antaman esimerkin mukaan määräys voidaan muotoilla seuraavasti: ”Valtuutettu on tämän valtakirjan nojalla muun ohella oikeutettu myymään tai muuten luovuttamaan omistamiani kiinteistöjä sekä hakemaan kiinnityksiä tai perustamaan panttioikeuksia niihin.”¹⁴⁹ Valtakirjassa ei siis tarvitse yksilöidä sitä kiinteistöä, jota koskevia oikeustoimia valtuutettu saa tehdä. Näin ollen kyseessä on selvästi lievempi valtakirjan yksilöintivaatimus kuin MK:n säännöksissä. EVVL:n 20.1 § koskee hallituksen esityksen mukaan kuitenkin vain valtakirjalta vaadittavaa muotoa, eikä siten vaikuta esimerkiksi 18 §:ssä säädettyihin lahjan antamisen edellytyksiin tai siihen, vaaditaanko kiinteistöä koskevaan oikeustoimeen 19 §:ssä tarkoitettu lupa.¹⁵⁰ Näin ollen vaikuttaisikin siltä, että vaikka edellä mainituissa puhutaan kiinteistön luovuttamisesta, tämä ei kuitenkaan tarkoita, että valtuutettu olisi pelkästään valtakirjaan otetun *Antilan* esimerkin mukaisen määräyksen nojalla oikeutettu *lahjoittamaan* valtuuttajan omistaman kiinteistön.¹⁵¹

Antilan esimerkin mukainen määräys saattaa olla ainakin asiaan perehtymättömälle hieman harhaanjohtava. Ilmaus ”muuten luovuttamaan” voidaan ymmärtää niin, että tämä koskee myös vastikkeetonta luovuttamista. Edellä esitetyn perusteella on kuitenkin pääteltävissä, että valtakirjassa on oltava sekä EVVL:n 20.1 §:n mukainen MK:n säännöksistä poikkeamiseen viittaava säännös sekä EVVL:n 18.2 §:n mukainen lahjan yksilöintiä koskeva määräys, jotta valtuutettu pystyisi valtuuttajan puolesta lahjoittamaan tämän omistaman kiinteistön.¹⁵²

¹⁴⁸ HE 52/2006 vp, s. 29. Vrt. kuitenkin Oikeusministeriön työryhmämietintöjä 2004/13, s. 36, jossa ehdotettiin että, edunvalvontavaltuutusta koskevat säännökset syrjäyttäisivät MK:n valtakirjan muotoa koskevat säännökset.

¹⁴⁹ *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 46.

¹⁵⁰ HE 52/2006 vp, s. 29.

¹⁵¹ Ks. esim. *Tepora – Kartio – Koulu – Lindfors*: Kiinteistön kauppa, muu luovutus ja kirjaus, s. 423, jossa muulla luovutuksella viitataan esimerkiksi MK:n 4:3 §:ssä mainittuihin kiinteistön luovuttamiseen yhtiön osaketta, osakkuutta tai muuta sellaista vastaan sekä määräosin omistetun kiinteistön jakamiseen jakosopimuksella yhteisomistajien kesken.

¹⁵² Käytännössä näiden määräysten ei tietysti tarvitse olla valtakirjassa erillisiä, vaan ne voidaan muotoilla yhdeksi määräykseksi, joka kuitenkin kattaa molempien säännösten edellytykset.

Jäämistösuunnittelun näkökulmasta tämä on hyvin merkityksellinen seikka, sillä ei ole lainkaan tavatonta, että vanhemmat haluavat lahjoittaa tai myydä alihintaan omistamansa kiinteistön lapsilleen sitten, kun eivät enää itse pysty siellä asumaan tai mahdollisesti jo aikaisemminkin. Tämän varmistaminen edunvalvontavaltuutuksella edellyttää siis edellä mainittujen säännösten sisällyttämistä valtakirjaan.

Kuten edempänä on esitetty, EVVL:n 18.2 §:n mukainen määräys edellyttää, että lahjan kohde, saaja sekä antamisajankohta tai ainakin perusteet, joiden mukaan ne määräytyvät, on riittävällä tavalla yksilöity. Näin ollen, vaikka EVVL:n 20.1 § ei edellytä oikeustoimen kohteena olevan kiinteistön yksilöintiä valtakirjassa, jos tällainen kiinteistö halutaan lahjoittaa, on se yksilöitävä jo edunvalvontavaltakirjaa laadittaessa. Tämä voi joissakin tilanteissa aiheuttaa hankaluutta, jos valtuuttajalla on useita kiinteistöjä tai hän muuttaa usein. Kun pykälän mukaan yksilöintiin riittävät perusteet, on kuitenkin mahdollista, että tietyn kiinteistön nimeämisen sijaan valtuuttaja, joka omistaa esimerkiksi kaksi asuinkiinteistöä, määrää valtakirjassa sen kiinteistön lahjoittamisesta, jossa ei tietynä ajankohtana asu. Lisäksi on tietysti mainittava, kenelle kiinteistö voidaan lahjoittaa.

Edunvalvontavaltuutusta laadittaessa kaiken huomioiminen ja kaikenlaisiin tilanteisiin varautuminen on tietysti mahdotonta, minkä vuoksi onkin hyvä muistaa, että niin kauan kuin valtuuttaja on oikeustoimikelpoinen hän voi aina muuttaa valtuutusta tai antaa tarkentavia toimiohjeita, mikäli hän on vielä tosiasiallisesti kykenevä tähän. Jos valtuuttajan on siis valtuutusta laadittaessa vaikea miettiä, mitä hän omistaa tai missä hän asuu, kun lahjoittaminen ajankohtaistuu, voi olla selkeämpää laatia valtuutus kyseisen hetken toiveiden mukaan ja muuttaa sitä tarvittaessa myöhemmin, kuin yrittää varautua kerralla kaikkiin mahdollisiin vaihtoehtoihin. Toisaalta valtuuttaja voi muotoilla määräykset myös siten, että hän voi myöhemmin antamallaan toimiohjeilla vaikuttaa niiden mukaisten oikeustoimien toteuttamiseen.

Kiinteistöjen kohdalla on lisäksi syytä muistaa, että jos valtuuttaja on esimerkiksi oikeuttanut valtuutetun lahjoittamaan hänen asuinkiinteistönsä hänen lapselleen sen jälkeen, kun hän ei enää pysty siinä asumaan, valtuutetulla olisi syytä olla oikeus edustaa valtuuttajaa myös tämän

henkilöä koskevissa asioissa.¹⁵³ Valtuuttajan vakituisen asunnon luovuttaminen nimittäin useimmiten tarkoittaa, että valtuuttaja itse muuttaa kyseisestä asunnosta pois, esimerkiksi hoitokotiin, jolloin valtuutetulla olisi hyvä olla oikeus päättää valtuuttajan asuinpaikasta ja muuttamisesta siltä varalta, ettei valtuuttaja itse enää ymmärrä asian merkitystä ja näin ollen pysty tekemään asiaa koskevia päätöksiä.

4. KANSAINVÄLISYYDEN VAIKUTUS

4.1. Haagin yleissopimus aikuisten kansainvälisestä suojelusta

Kuten jo johdantoluvussa on todettu, Pohjois-Euroopan vanheneva väestö ja sen entistä suurempi omaisuus lisäävät edunvalvonnan tarvetta. Kun tähän lisätään vielä se, että yhä useammat haluavat lähteä Etelä-Eurooppaan viettämään eläkepäiviään, on ymmärrettävää, että tilanteeseen on ryhdytty varautumaan kansainvälisin sopimuksin. Vuonna 2000 Haagin kansainvälinen yksityisoikeuden konferenssi laati aikuisten suojelua koskevan yleissopimuksen (Convention of 13 January 2000 on the International Protection of Adults), joka tuli kansainvälisesti voimaan vuonna 2009. Suomessa sopimus saatettiin voimaan 1.3.2011. Yleissopimuksen tavoitteena on parantaa aikuisten kansainvälistä suojelua tilanteissa, joissa aikuisen oma kyky suojella itseään ja omia etujaan on vähentynyt henkilökohtaisten kykyjen heikentymisen tai riittämättömyyden vuoksi.¹⁵⁴ Tämä samalla määrittää, keihin aikuisiin yleissopimusta sovelletaan. Soveltamisala määriteltiin kuvailevaksi, sillä sopimusvaltioiden lainsäädännössä olevien termien merkityserojen vuoksi haluttiin välttää käsitteiden, kuten oikeustoimikelvoton, käyttämistä.¹⁵⁵ Yleissopimuksen 2 artiklan mukaan aikuisella tarkoitetaan henkilöä, joka on täyttänyt 18 vuotta.¹⁵⁶

¹⁵³ Sama koskee tietysti myös tilanteita, joissa valtuuttajan vakituinen asunto on asunto-osake. Oikeus edustaa valtuuttajaa tämän taloudellisissa asioissa koskee sinällään myös valtuuttajan omistamia asunto-osakkeita koskevia oikeustoimia, mutta asunto-osakkeiden luovuttamiseen mahdollisesti liittyvä valtuuttajan asuinpaikan muuttamisesta päättäminen edellyttää oikeutta edustaa tätä henkilöä koskevissa asioissa.

¹⁵⁴ *Karjalainen*: Eläkeläiset liikkeellä Euroopassa, s. 259.

¹⁵⁵ *Lagarde*: Selitysmuistio, s. 46.

¹⁵⁶ Artiklan 2 kohdan mukaan yleissopimusta sovelletaan kuitenkin myös sellaiseen aikuiseen, joka ei ollut täyttänyt 18 vuotta toimenpiteen suorittamisen ajankohtana. Ks. tästä *Lagarde*: Selitysmuistio, s. 48, jonka mukaan tämän tarkoituksena on välttää suojelun katkeaminen tilanteissa, joissa henkilö on aivan aikuisuuden kynnyksellä

Yleissopimuksella ei luoda yhteistä materiaalista lainsäädäntöä sopimusvaltioiden välille, vaan tarkoituksena on sopia valtioiden toimivallasta, sovellettavasta laista, toimenpiteiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä sopimusvaltioiden viranomaisten välisestä yhteistyöstä. Perinteisen kansalaisuusperiaatteen sijaan yleissopimuksessa toimivallan määräävänä pääasiallisena liittymänä pidetään henkilön asuinpaikkaa. Lainvalinnan osalta lähtökohtana on, että toimivaltainen tuomioistuin soveltaa suojelukysymyksissä omaa materiaalista lainsäädäntöään. Poikkeuksellisesti voidaan kuitenkin soveltaa myös muun valtion lakia, jos tapauksella on läheinen yhteys tällaiseen valtioon. Lainvalintasääntöjä sovelletaan *erga omnes* eli myös silloin, kun sovellettava laki ei ole sopimusvaltion laki. Yleissopimuksen mukaan toisen sopimusvaltion suojelupäätökset on tunnustettava suoraan lain nojalla ilman eri menettelyä. Tunnustamisesta voi kieltäytyä vain 22 artiklan 2 kohdassa mainituista erityisistä syistä.¹⁵⁷

Yleissopimuksessa käytetään termiä *habitual residence*, joka viittaa siis suomennettuna asuinpaikkaan.¹⁵⁸ Siitä huolimatta, että käsitteeseen liittyy merkittäviä oikeudellisia seurauksia, sille ei yleissopimuksessa haluttu antaa määritelmää, vaan sen haluttiin pysyvän tosiasioihin pohjautuvana.¹⁵⁹ On selvää, että ilman yhteistä määritelmää, asuinpaikka saatetaan ymmärtää ja tulkita sopimusvaltioissa eri tavoin. *Habitual residence* -käsite on kehitetty Haagin konferenssissa ja sitä on käytetty esimerkiksi monissa lapsien suojelua koskevissa kansainvälisissä sopimuksissa. Eri valtioissa on oletettavasti tämän myötä syntynyt erilaisia kansallisia tulkintoja siitä, mitä asuinpaikalla tarkoitetaan. Lapsen asuinpaikan arvioiminen voi perustua kuitenkin hyvin erilaisiin seikkoihin kuin eläkeläisen asuinpaikan. Ikääntyneellä henkilöllä lienee itsellään huomattavan pitkäaikainen käsitys siitä, mihin valtioon hänellä on kaikkein läheisin suhde. Samaten hänen omaisensa saattavat odottaa kansalliselta holhousviranomaiseltaan suojelutoimenpiteitä, vaikka henkilö olisikin oleskellut jo pitkään

ja siirtyy Haagin lastensuojelusopimuksen (19 päivänä lokakuuta 1996 tehty Haagin yleissopimus toimivallasta, sovellettavasta laista, toimenpiteiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä yhteistyöstä vanhempainvastuuseen ja lasten suojeluun liittyvissä asioissa) soveltamispiiristä nyt kuvatun aikuisten suojelua koskevan yleissopimuksen piiriin.

¹⁵⁷ *Karjalainen*: Eläkeläiset liikkeellä Euroopassa, s. 259-260.

¹⁵⁸ *Karjalainen*: Eläkeläiset liikkeellä Euroopassa, s. 264. On muistettava, että asuinpaikka käsitteenä eroaa kotipaikasta. Ks. näistä eroista esimerkiksi *Mikkola*: Kansainvälinen avioliitto- ja jäämistöoikeus, s. 61-63.

¹⁵⁹ *Lagarde*: Selitysmuistio, s. 60.

ulkomailla. Asiaa on arvioitava siis myös subjektiivisesti. Jos henkilö esimerkiksi sairastuu ulkomailla ollessaan jääden jopa vuosiksi kyseiseen valtioon, pystymättä enää palaamaan kotimaahansa, kyseistä valtiota ei silti välttämättä ole perusteltua pitää henkilön asuinpaikkana, sillä hän ei ole siellä vapaaehtoisesti. Erityisesti eläkeläiset lienevät usein vahvemmin sitoutuneita valtioon, josta ovat lähteneet, vaikka oleilisivatkin paljon ulkomailla.¹⁶⁰

Yleissopimuksen 3 artiklassa määritellään ne toimenpiteet, jotka kuuluvat sopimuksen aineellisen soveltamisalaan. Luettelo ei kuitenkaan ole tyhjentävä. Erityisesti kohdat a, c ja d viittaavat Suomen lainsäädännössä edunvalvontaan liittyviin toimenpiteisiin.¹⁶¹ Kohtien mukaan tällaiset toimenpiteet voivat koskea toimintakelpoisuuden rajoituksen määrittämistä ja suojelujärjestelmän asettamista, edunvalvontaa tai muuta vastaavaa järjestelyä sekä aikuisen tai hänen omaisuutensa hoidosta tai aikuisen edustamisesta tai avustamisesta vastaavan henkilön tai toimielimen osoittamista ja tehtävän määrittämistä. Näin ollen HolTL:n mukaisen edunvalvonnan lisäksi myös edunvalvontavaltuutukseen liittyvät toimenpiteet kuuluvat yleissopimuksen soveltamisalaan. Yleissopimus helpottaa edunvalvontavaltuutetun tehtävän hoitamista tilanteissa, joissa valtuuttajan asioita on hoidettava toisessa sopimusvaltiossa, sillä sopimus lähtökohtaisesti turvaa valtuutuksen vahvistuspäätöksen tunnustamisen toisessa sopimusvaltiossa.¹⁶² Suomessa on lisäksi säädetty, että holhousviranomaisen on valtuutetun pyynnöstä annettava todistus tämän asemasta ja valtuuksista, jos tämä osoittaa tarvitsevansa sitä vieraassa valtiossa.¹⁶³

Yleissopimuksessa on annettu kaksi merkittävää mahdollisuutta, joilla henkilö voi muun muassa edunvalvontavaltuutuksen avulla toteuttaa itsemääräämisoikeuttaan. Toinen koskee sovellettavan lain valintaa ja siitä on otettu vastaavanlainen säännös EVVL:iin, joten käsitellen sitä hieman jäljempänä. Toinen, yleissopimuksen 8 artikla, taas koskee toimivaltaa. Sen

¹⁶⁰ *Karjalainen*: Eläkeläiset liikkeellä Euroopassa, s. 264-266. Ks. asuinpaikkaan liittyvästä harkinnasta myös esim. *Helin*: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 478, jonka mukaan harkinnassa on otettava huomioon myös asiayhteys.

¹⁶¹ HE 61/2010 vp, s. 12.

¹⁶² HE 61/2010 vp, s. 11.

¹⁶³ Tästä säädettiin aikuisten kansainvälisestä suojelusta tehdyn yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja sopimuksen soveltamisesta annetun lain 10 §:ssä (779/2010). Pykälää on kuitenkin muutettu lailla aikuisten kansainvälisestä suojelusta tehdyn yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja sopimuksen soveltamisesta annetun lain 5 ja 10 §:n muuttamisesta (1146/2019). Muutos koskee jo aikaisemmin mainitsemani holhousviranomaisen vaihtumista.

mukaan toimivaltaisen viranomaisen valinnassa voidaan ottaa huomioon henkilön tekemä edunvalvontavaltuus.¹⁶⁴ Yleissopimuksen 5 tai 6 artiklan nojalla toimivaltainen sopimusvaltion viranomainen voi omasta aloitteestaan tai toisen sopimusvaltion hakemuksesta pyytää, että valtio, jonka viranomaiset aikuinen on kirjallisesti valinnut ryhtymään toimenpiteisiin hänen suojelemisekseen, ryhtyvät toimenpiteisiin aikuisen tai hänen omaisuutensa suojelemiseksi. Tällä mahdollisuudella haluttiin tunnustaa toimintarajoitteisen henkilön itsenäisyyden tarve ja edistää sitä. Kun kuitenkin tällaiset henkilöt ovat alttiita ulkoisille vaikutteille, haluttiin heitä suojata rajoittamalla itsenäisyyttä altistamalla se aikuisen asuinpaikan viranomaisten valvonnalle.¹⁶⁵ Artikla antaa siis toimivaltaisen valtion viranomaisille mahdollisuuden ottaa huomioon aikuisen edunvalvontavaltuutuksessaan ilmaisema tahto, mutta tämä ei kuitenkaan velvoita viranomaisia, mikäli ne katsovat, että se ei olisi aikuisen edun mukaista. Käytännössä esimerkiksi Ranskaan eläköityneen suomalaisen suojelussa Ranskan viranomaiset voivat halutessaan pyytää suojelutoimenpidettä suomalaisviranomaisilta, jos henkilö on edunvalvontavaltuutuksessaan viitannut Suomen lakiin.¹⁶⁶

4.2. Kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvat säännökset EVVL:n mukaan

4.2.1. Toimivalta

EVVL:n 7 luvussa säädetään edunvalvontavaltuutuksesta kansainvälisissä tilanteissa. 38 §:ssä säädetään Suomen viranomaisten kansainvälisestä toimivallasta käsitellä ja ratkaista edunvalvontavaltuutuksen vahvistamista koskeva asia. Pääsääntönä on, että valtuutus voidaan vahvistaa Suomessa, jos valtuuttajalla on asuinpaikka Suomessa.¹⁶⁷ EVVL:ia koskevassa hallituksen esityksessä on tältä osin viitattu edellä kuvattuun Haagin yleissopimukseen, jossa asuinpaikan käyttäminen ensisijaisena toimivaltaperusteena on keskeinen periaate. Esityksen mukaan asuinpaikalla tarkoitetaan pykälässä niin sanottua kansainvälis-yksityisoikeudellista

¹⁶⁴ Karjalainen: Eläkeläiset liikkeellä Euroopassa, s. 269.

¹⁶⁵ Lagarde: Selitysmuistio, s. 67.

¹⁶⁶ Karjalainen: Eläkeläiset liikkeellä Euroopassa, s. 270.

¹⁶⁷ Antila: Edunvalvontavaltuus, s. 182.

asuinpaikkaa. Henkilöllä on tällöin katsottava olevan asuinpaikka siinä valtiossa, jossa hän asuu ja jossa hänellä on tosiasiallisesti keskeinen elinympäristö. Huomioon otetaan erityisesti asumisen kesto aika ja yhtäjaksoisuus sekä muut sellaiset tosiseikat, jotka osoittavat henkilön tosiasiallisia siteitä kyseiseen valtioon.¹⁶⁸

Jos valtuuttajalla ei ole Suomessa asuinpaikkaa, Suomen viranomaisen voi silti vahvistaa sellaisen valtuutuksen, joka koskee Suomessa olevaa omaisuutta. Tällöin valtuutus vahvistetaan voimaan kuitenkin vain kyseisen omaisuuden osalta (EVVL 38 § 1 momentin toinen virke). Tällaisella vahvistamisella ei näin ollen ole oikeusvaikutuksia suhteessa valtuutetun kelpoisuuteen edustaa valtuuttajaa tämän muualla olevaa omaisuutta koskevissa asioissa tai tämän muissa taloudellisissa asioissa. Kyseisen säännöksen tarkoituksena on mahdollistaa esimerkiksi ulkomailla asuvan henkilön Suomessa sijaitsevan kiinteistön hoidon järjestämiseksi annetun edunvalvontavaltuutuksen vahvistaminen.¹⁶⁹

EVVL:n 39 §:ssä säädetään Suomen viranomaisen toimivallasta muussa kuin 38 §:ssä tarkoitettussa valtuutusta koskevassa asiassa. Tällöinkin Suomen viranomaisen on ensinnäkin toimivaltainen, mikäli valtuuttajalla on asuinpaikka Suomessa. Tämän lisäksi toimivalta on myös silloin, kun valtuutus on vahvistettu Suomessa ja asian tutkimista Suomessa on olosuhteisiin nähden pidettävä aiheellisena. Hallituksen esityksessä on lueteltu, millaisia valtuutusta koskevia asioita pykälässä tarkoitetaan. Näitä ovat esimerkiksi luvan myöntäminen oikeustoimeen 19 §:n nojalla ja edunvalvojan määrääminen valtuutetun tehtäviin 21.1 §:n nojalla.¹⁷⁰

On muistettava, että Haagin yleissopimus saattaa joissakin tilanteissa rajoittaa Suomen toimivaltaperusteiden käyttöä, jos valtuuttajalla on asuinpaikka jossakin toisessa sopimusvaltiossa. Tällöin Suomi voi käyttää toimivaltaansa aikuisten suojelutoimenpiteisiin liittyvissä tapauksissa vain Haagin yleissopimuksessa mainituilla perusteilla. Suomi voisi tällöin saada toimivallan mahdollisesti yleissopimuksen 8 artiklan mukaisen menettelyn kautta.

¹⁶⁸ HE 52/2006 vp, s. 39-40.

¹⁶⁹ HE 52/2006 vp, s. 40.

¹⁷⁰ HE 52/2006 vp, s. 40.

Lisäksi on huomautettava, että *Helinin* mukaan edellä kuvatut toimivaltasäännökset eivät koskene riitoja, joissa on kyse esimerkiksi valtuutuksen pätevydestä oikeustoimena, vaan tällaisiin on ensisijaisesti sovellettava Bryssel I -asetusta.¹⁷¹

4.2.2. Sovellettava laki

EVVL:n 40 §:n mukaan edunvalvontavaltuutuksen olemassaoloon, laajuuteen, muuttamiseen ja lakkaamiseen sovelletaan lähtökohtaisesti sen valtion lakia, jossa valtuuttajalla valtuutuksen antaessaan oli asuinpaikka. Valtuuttajan asuinpaikan siirtyminen valtiosta toiseen valtuutuksen antamisen jälkeen ei siis vaikuttaisi siihen, mitä lakia valtuutukseen sovelletaan. Asioita, joita pykälä koskee, on lueteltu hallituksen esityksessä, mutta siellä esitetty listaus ei ole tyhjentävä, vaan pykälässä tarkoitettua lakia sovellettaisiin yleisesti kaikkiin valtuutusta koskeviin aineellisoikeudellisiin kysymyksiin. Esityksen mukaan valtuutuksen laajuuteen sisältyvät myös kysymykset siitä, tarvitseeko valtuutettu joihinkin valtuuttajan puolesta tekemiinsä oikeustoimiin viranomaisen luvan ja onko valtuutettu oikeutettu lahjoittamaan valtuuttajan omaisuutta.¹⁷² On huomattava, että edellä mainittu koskee nimenomaan vain aineellisoikeudellisia kysymyksiä. Prosessuaalisiin kysymyksiin sovellettava laki määräytyy eri tavoin.¹⁷³ Pykälän 3 momentin mukaan holhousviranomaisen ja tuomioistuimen menettelyyn niiden käsitellessä tässä laissa tarkoitettua asiaa sekä muutoinkin tapaan, jolla edunvalvontavaltuutusta käytetään, sovelletaan Suomen lakia.

Sovellettavan lain osalta on sisällytetty lakiin merkittävä mahdollisuus poiketa asuinpaikkaperiaatteesta. EVVL:n 40 §:n mukaan asuinpaikka on määrittävä tekijä, ellei valtuuttaja ole kirjallisesti määrännyt, että jotakin seuraavista sovelletaan hänen asuinpaikkansa lain sijaan: hänen kansalaisuusvaltionsa lakia, hänen aikaisemman asuinpaikkavaltionsa lakia tai sen valtion lakia, jossa hänellä on omaisuutta, tätä omaisuutta koskevalta osalta. Pykälän

¹⁷¹ *Helin*: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 530. Uudelleenlaadittu Bryssel I -asetus on Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 1215/2012, annettu 12 päivänä joulukuuta 2012, tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla.

¹⁷² HE 52/2006 vp, s. 41.

¹⁷³ *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 187.

luettelo on tyhjentävä. Valtuuttaja ei siis voi määrätä sovellettavaksi esimerkiksi sellaisen valtion lakia, johon vasta suunnittelee muuttavansa.¹⁷⁴ Esimerkiksi Ranskassa eläkepäiviään viettävä suomalainen voi siis määrätä, että hänen edunvalvontavaltuutuksessaan määrätyn valtuutetun toimivalta määräytyy Suomen eikä Ranskan lain mukaan.¹⁷⁵ EVVL:n 40 § vastaa asiallisesti Haagin yleissopimuksen 15 artiklaa.¹⁷⁶

4.3. Pohdintaa

Kuten edellä on osoitettu, edunvalvontavaltuutuksen itsemääräämisoikeutta korostavaa luonnetta on pyritty ylläpitämään myös kansainvälisessä sääntelyssä. Valtuuttajalla on mahdollisuus edunvalvontavaltuutukseen otettavilla määräyksillä tietyissä tilanteissa vaikuttaa valtuutukseen sovellettavaan lakiin tai siihen mikä valtio on toimivaltainen käsittelemään valtuutusta koskevia asioita. Ennakollinen itsemääräämisoikeus on tärkeä seikka erityisesti ikääntyvien ihmisten kohdalla. Vaikka tällainen henkilö viihtyisikin ulkomailla eläkepäiviään viettäen, hän ei välttämättä ole siinä mielessä sopeutunut uuteen kulttuuriin, että hän kokisi kyseisen valtion olot ja lainsäädännön omakseen. Tällöin on myös kyseenalaista, onko kyseisen valtion laki paras mahdollinen ratkaisemaan tällaisen henkilön suojeluun liittyvät kysymykset.¹⁷⁷ Lisäksi on myös varsin yleistä, että eläkeläiset asuvat esimerkiksi puolet vuodesta Suomessa ja toisen puolet jossakin lämpimässä Etelä-Euroopan maassa. Tällöin saattaa olla haasteellista objektiivisesti päätellä, mikä on henkilön asuinvaltio. Näin ollen paljon ulkomailla aikaansa viettävän eläkeläisen osalta mahdollisuus itsemääräämisen toteuttamiseen voi olla erittäin merkityksellinen.

¹⁷⁴ HE 52/2006 vp, s. 42.

¹⁷⁵ *Karjalainen*: Eläkeläiset liikkeellä Euroopassa, s. 269.

¹⁷⁶ Ks. *Lagarde*: Selitysmuistio, s. 78-79, jossa todetaan, että lainvalintaa koskeva määräys on otettava asiakirjaan nimenomaisesti ja kirjallisesti. Tällä haluttiin välttää kaikenlainen epävarmuus lainvalinnasta, minkä vuoksi implisiittisen valinnan täydellisestä kieltämisestä oltiin yksimielisiä. Selitysmuistiossa todettiin myös, että aikuinen voi valita edunvalvontavaltuutukseen sovellettavan usean lain siten, että valtuutus jaetaan osiin ja niihin sovelletaan keskenään eri lakeja. Tätä pidetään perusteltuna erityisesti tilanteissa, joissa valtuuttajalla on omaisuutta eri valtioissa.

¹⁷⁷ *Karjalainen*: Eläkeläiset liikkeellä Euroopassa, s. 266.

Mahdollisuutta vaikuttaa sovellettavaan lakiin tai toimivaltaan voidaan hyödyntää tietysti myös jäämistösuunnittelua koskevien määräysten näkökulmasta. Esimerkiksi lahjoittamisen osalta joissakin valtioissa lahjaveroseuraamukset voivat olla huomattavasti lievemmat kuin Suomessa tai, kuten esimerkiksi Ruotsissa ja Norjassa, lahjaverot eivät välttämättä ole käytössä lainkaan.¹⁷⁸ Valtuuttaja voi tietyissä tapauksissa huomioida tämän edunvalvontavaltuutusta laatiessaan ja määrätä, että valtuutukseen sovelletaan tällaisen valtion lakia. On kuitenkin muistettava, että kaikki valtiot eivät välttämättä ole omassa lainsäädännössään sallineet lainvalintaa. Samaten valtuuttaja ei tietenkään voi määrätä sovellettavaksi minkä tahansa valtion lakia, vaan perusteet määräytyvät edempänä esitettyjen seikkojen mukaan. Ajatellaan tilannetta, jossa valtuuttaja on asunut pysyvästi sekä ulkomailla että Suomessa. Hän on Suomessa asuessaan tehnyt edunvalvontavaltuutuksen ja määrännyt, että siihen sovelletaan kokonaan tai joiltain osin jonkin toisen valtion lakia, joka on aikaisemmin ollut hänen asuinpaikkansa. Myöhemmin hänen kyseisessä valtioissa olevaa omaisuuttaan voitaisiin lahjoittaa edunvalvontavaltuutuksen perusteella, tämän verotuksellisesti lievemmän lain mukaisesti.¹⁷⁹

Jos valtuuttaja tekee asuinpaikastaan poikkeavan lainvalintaa koskevan määräyksen ensisijaisesti sen perusteella, missä valtioissa jäämistösuunnitteluun liittyvät oikeustoimet ovat edullisinta toteuttaa, hänen on kuitenkin syytä ainakin jossain määrin tutustua myös kyseisen valtion edunvalvontavaltuutusta tai vastaavaa instituutiota koskevaan lainsäädäntöön. *Helin* nimittäin huomauttaa, että vaikka edunvalvontavaltuutus on yleistynyt kansainvälisesti, sitä ei kuitenkaan suinkaan kaikkialla tunneta. Tällöin on kyseenalaista, miten menetellään, mikäli edunvalvontavaltuutus on kyseisessä valtioissa tuntematon tai kielletty. Tällöin vaihtoehtona olisi käytännössä vain se, että edunvalvontavaltuutus katsotaan pätemättömäksi tai siihen sovelletaan valtuuttajan asuinpaikkavaltion lakia.¹⁸⁰ Asuinpaikkavaltion lain soveltaminen olisi tässä sinällään tietysti parempi vaihtoehto, vaikka tämä ei vastaisikaan valtuuttajan tahtoa ja hän saattaisi jopa vielä muuttaa mieltään jonkin jäämistösuunnittelullisen oikeustoimen tekemisestä. Tämä olisi valtuutetun kannalta melko haasteellinen tilanne, jos lain soveltaminen

¹⁷⁸ *Ossa*: Perintö- ja lahjaverotus, luku 1.

¹⁷⁹ Jos tarkoituksena on välttää Suomen lahjaveroseuraamuksia, tässä on kuitenkin muistettava, että perintö- ja lahjaverolain (PerVL, 12.7.1940/378) mukaan lahjaverot on Suomessa suoritettava silloin, kun lahjanantaja *tai* lahjansaaja asui lahjoitushetkellä Suomessa (PerVL 18 §). Molemmat osapuolet siis huomioidaan ja riittää, että heistä toinen asui Suomessa.

¹⁸⁰ *Helin*: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 525. Ks. myös *Lagarde*: Selitysmuistio, s. 80, jossa todetaan, että ”tällaisessa tapauksessa aikuisen myöntämä edustusvalta on tällöin mitätön ja johtaa toimivaltaisen viranomaisen taholta suojelutoimenpiteeseen.”

selviäisi vasta, kun valtuuttaja on jo tosiasiallisesti oikeustoimikelvoton, eikä pystyisi kertomaan, vieläkö hän pitää kyseisten oikeustoimien toteuttamista tärkeänä.

Kansainvälisyyttä on siis mahdollista hyödyntää edunvalvontavaltuutuksessa jäämistösuunnittelun näkökulmasta. Toisaalta kansainvälisyys voi kuitenkin tuoda myös ongelmia, varsinkin jos valtuuttaja ei millään tavalla varaudu siihen, että muuttaa myöhemmin valtiosta toiseen.¹⁸¹ Toimivalta ja sovellettava laki eivät tällöin välttämättä määräydy siten kuin valtuuttaja oli ajatellut. Kansainvälinen sääntely on kuitenkin tuonut hieman helpotusta asiaan. Ainakin Haagin yleissopimukseen liittyneiden sopimusvaltioiden ollessa kyseessä, valtuuttaja voi olla varma, että valtuutusta arvioidaan saman lain pohjalta riippumatta siitä, missä kysymys valtuutuksen olemassaolosta ajankohtaistuu.¹⁸² Niiden valtioiden osalta, jotka eivät ole liittyneet yleissopimukseen, asia on kuitenkin eri. Ulkomailla tehdyn valtakirjan osalta voi tuottaa ongelmia jo se, katsotaanko se Suomessa edunvalvontavaltuutukseksi. Tällaisen valtakirjan tulisi täyttää EVVL:n 1 §:ssä säädetyt edellytykset, jotta sitä voitaisiin pitää edunvalvontavaltuutuksena. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että valtuutuksen sanamuodon pitäisi vastata säännöksessä esitettyjä edellytyksiä, vaan valtuutuksen tarkoitus ratkaisee. Esimerkiksi Englannissa tehtyä ”Lasting Power of Attorney” -nimistä asiakirjaa voitaisiin pitää Suomessa edunvalvontavaltuutuksena, sillä se annetaan siltä varalta, että valtuuttaja tulee kykenemättömäksi huolehtimaan asioistaan.¹⁸³

Se, että ulkomailla tehty asiakirja katsotaan Suomessa edunvalvontavaltuutukseksi tai toisinpäin, ei kuitenkaan vielä tarkoita, että niiden sisältämiä yksittäisiä määräyksiä tulkittaisiin tai sovellettaisiin molemmissa valtioissa samalla tavalla. Suomessa tehdyn edunvalvontavaltuutuksen sisältämät määräykset lahjoittamisesta tai perinnöstä luopumisesta eivät välttämättä toisessa valtiossa ole sellaisia toimia, jotka kuuluisivat valtuutetun kelpoisuuteen, mikäli valtuutukseen sovelletaan kyseisen valtion lakia. Näin ollen, jos valtuuttajalla on kytköksiä useampiin valtioihin ja hän haluaa varmistua jäämistösuunnittelunsa

¹⁸¹ Ks. samansuuntaisesti testamenttien osalta *Mikkola*: Dynaaminen testamentti osana kansainvälisen perittävän jäämistösuunnittelua, s. 869: ”Jäämistösuunnittelussa onkin tärkeä tunnistaa kansainvälisten liittymien tuottamat riskit, mutta myös niiden avaamat mahdollisuudet.”

¹⁸² *Helin*: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 522.

¹⁸³ *Antila*: Edunvalvontavaltuutus, s. 182; Mental Capacity Act 2005, section 9.

toteutumisesta, hänen on syytä ainakin jossain määrin tutustua kunkin valtion omaan lainsäädäntöön.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Edunvalvontavaltuutus on suhteellisen uusi oikeudellinen instituutio. Vaikka se on sinällään osa edunvalvontaoikeutta, se on aina myös yksityisoikeudellinen tahdonilmaisu. Tämä on edunvalvontavaltuutuksen merkityksellisin ero verrattuna HolTL:n mukaiseen edunvalvontaan. Tämä myös mahdollistaa sen, että valtuuttaja voi hyödyntää edunvalvontavaltuutusta jäämistösuunnittelussaan. Kuten edellä on osoitettu, valtuutetulla on oikeus lahjoittaa valtuuttajan omaisuutta tietyin edellytyksin, jos valtuuttaja on valtakirjassa näin määrännyt. Samaten jäämistösuunnittelua voidaan toteuttaa määräämällä, että valtuutetulla on oikeus luopua valtuuttajalle tulevista perinnöistä tai tasingosta sekä oikeuttamalla valtuutettu luovuttamaan valtuuttajan omistaman kiinteistön.

Kuten olen tutkielmassani yrittänyt tuoda esiin, tällaisten toimien mahdollistamiseksi valtuuttajan on syytä harkita tarkkaan, miten tahtonsa valtakirjassa ilmaisee. Kun valtuuttajan määräykset ovat yksiselitteisiä, hänen tahtonsa myös mitä todennäköisimmin toteutuu. Jos valtuuttaja on antanut edunvalvontavaltuutuksessa määräyksiä omaisuutensa lahjoittamisesta tai oikeuksista luopumisesta, on perusteltua olettaa, että näillä määräyksillä ja niiden toteutumisella on hänelle erityistä merkitystä.¹⁸⁴ Tällöin valtuutetun on myös helpompi ryhtyä toimiin määräysten toteuttamiseksi, vaikka ne tarkoittavatkin valtuuttajan varallisuuden vähenemistä. Näin toteutetaan myös valtuuttajan itsemääräämisoikeutta, joka HolTL:n mukaisessa edunvalvonnassa saattaa kyseisiltä osin joutua merkittävästikin rajoitetuksi.

Mikäli valtuuttaja ei ole ollut määräyksissään täysin selkeä, eikä hän enää valtuutuksen vahvistamisen jälkeen ole kykenevä antamaan tarkentavia toimiohjeita, hänen tahtoaan on pyrittävä päättelemään muilla tavoin. Tällöin edunvalvontavaltuutetun tulisi tulkita valtuuttajan

¹⁸⁴ Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi, s. 212.

tahtoa tarkastelemalla hänen tiedettyjä arvojaan ja elämänsä historiaansa.¹⁸⁵ Valtuuttajan edunvalvontavaltakirjassa antamat määräykset voivat kuitenkin jäädä toteuttamatta myös muista syistä, kuin valtuuttajan epäselvistä ilmaisuista johtuen. Kuten aikaisemmin on todettu, valtuutetulla ei ole ehdotonta velvollisuutta noudattaa tällaisia määräyksiä. Hyväksyttävää on tietysti pidättyä oikeustoimien tekemisestä huolellisuusvelvollisuuden nojalla, mikäli valtuuttajan taloudellinen tilanne on huonontunut eikä enää kestäisi jäämistösuunnitteluun kuuluvien oikeustoimien toteuttamista. Valitettavasti mahdollista on kuitenkin sekin, että valtuutettu ilman mitään hyväksyttävää syytä jättää valtuuttajan valtakirjassa määräämät toimet toteuttamatta. Kuten jo aikaisemmin toin esiin, tähän on oikeuskirjallisuudessa esitetty myös omasta mielestäni järkevää ratkaisua, jonka mukaan tehtävänsä laiminlyövä valtuutettu voitaisiin korvata toisella valtakirjassa määrätyllä valtuutetulla. *Kolehmaisena* mukaan ”tällainen sääntely helpottaisi kansalaisten mahdollisuuksia jäämistösuunnitteluun sekä vahvistaisi valtuuttajan itsemääräämisoikeutta ja hänen tahtonsa toteutumista.”¹⁸⁶

Mäki-Petäjä-Leinonen on esittänyt muutamia keinoja, joilla valtuuttaja voi varmistella lahjoittamistoiveensa täyttämistä. Valtuuttaja voi ensinnäkin antaa sitovan lahjanlupauksen. Kuten edellä olen tuonut esiin, lahjoittamista koskevaa määräystä ei lähtökohtaisesti voida pitää sitovana lahjanlupauksena. Valtuuttaja voi kuitenkin edunvalvontavaltuutuksen lisäksi antaa sitovan lahjanlupauksen, jotta lahjoitus toteutuisi, vaikkei hän itse tulisikin kykenemättömäksi huolehtimaan asioistaan. Lahjanlupaus voidaan antaa erillisenä tai se voidaan muotoilla myös edunvalvontavaltuutukseen. Tällöin on kuitenkin muistettava, että ollakseen sitova, lahjanlupauksen sisältävä asiakirja on annettava lahjansaajan haltuun. Toiseksi, oikeudellisesti toimintakykyinen valtuuttaja voi lahjanlupauksen sijaan tehdä niin sanotun sopimuksen kolmannen hyväksi eli sopia valtuutetun kanssa kolmannelle tehtävästä suorituksesta. Kolmanneksi valtuuttaja voi varmistaa tahtonsa toteutumisen valtuuttamalla useampia henkilöitä lahjoitusten tekemiseen. Tällöin on kuitenkin syytä mainita, että kullakin valtuutetulla on oikeus edustaa valtuuttajaa myös yksinään.¹⁸⁷ Nimeämällä useamman valtuutetun valtuuttaja voi varautua siihen, että hänen nimeämänsä valtuutettu jättää lahjoituksen perusteetta tekemättä.

¹⁸⁵ *Mäki-Petäjä-Leinonen*: Päämies rationaalisena toimijana, s. 12.

¹⁸⁶ *Kolehmainen*: Edunvalvontavaltuutus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 293.

¹⁸⁷ *Mäki-Petäjä-Leinonen*: Ikääntymisen ennakointi, s. 212-214.

Valtuuttajan on sanallisen ilmaisun lisäksi kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, kenet nimeää valtuutetuksi tai valtuutetuiksi sekä näiden varahenkilöiksi, mikäli tahtoo jäämistösuunnittelunsa toteutuvan. EVVL:n tiukkojen esteellisyyssäännösten vuoksi valtuuttajan jäämistösuunnittelun toteutumisen kannalta paras ratkaisu olisikin nimetä ”ulkopuolinen” henkilö varavaltuutetuksi, joka ei olisi lähisukulainen eikä muutoinkaan kytköksissä mihinkään valtuuttajan mahdollisiin oikeustoimiin. Erityisesti jäämistösuunnittelumielessä onkin aiheellista kysyä, toisiko oikeushenkilöiden mahdollistaminen valtuutetuiksi paremmat mahdollisuudet edunvalvontavaltuutuksen hyödyntäiselle? Tällöin valtuuttaja voisi nimetä varahenkilöksi jonkun asiaan perehtyneen yrityksen vain siinä tarkoituksessa, että se hoitaisi kaikki jäämistösuunnittelulliset toimet, joihin muut valtuuttajalle läheiset valtuutetut ovat esteellisiä. Tästä voisi tietyissä tilanteissa olla apua muutoinkin kuin vain jäämistösuunnittelun näkökulmasta. Itse olen nimittäin useampaan otteeseen törmännyt henkilöihin, jotka haluaisivat tehdä edunvalvontavaltuutuksen, mutta heillä ei ole ketään henkilöä kenet nimetä valtuutetuksi. Kuten olen 2.3. luvussa tuonut esiin, asiaa on kyllä pohdittu, mutta ainakaan toistaiseksi tähän ei ole vielä ryhdytty.

Yhteen vetäen edunvalvontavaltuutus sisältää siis sinällään hyvät keinot valtuuttajan jäämistösuunnittelulle. Asiaan liittyy kuitenkin useita epävarmuustekijöitä, jotka valtuuttajan on huomioitava. Lahjoittamisen osalta toteutumista vaikeuttaa erityisesti siihen liittyvä yksilöintivaatimus. Jotta lahjoittaminen olisi sallittua, se on melko seikkaperäisesti yksilöitävä valtakirjassa. Tämä voi olla hankalaa varsinkin, jos valtuuttaja tekee valtuutuksen omasta mielestään hyvissä ajoin, ajatuksena, että valtuutus tulee voimaan vasta vuosia tai vuosikymmeniä myöhemmin. Toisaalta, jos valtuuttajalla on selvä jäämistösuunnittelutarkoitus, yleensä on myös selvää, mitä hän haluaa lahjoittaa ja kenelle, jolloin sen yksilöintikin voi olla helpompaa. Selkeällä yksilöinnillä valtuuttajan jäämistösuunnittelu siis mitä todennäköisemmin toteutuu, vaikka hän tulisikin itse kykenemättömäksi toteuttamaan kyseisiä toimia.

Perinnöstä ja tasingosta luopumisen osalta epäselvyyttä aiheuttaa ensinnäkin se, missä määrin tällainen kelpoisuus on valtakirjassa yksilöitävä. Oikeuskirjallisuudessa asiasta on esitetty

hieman erisuuntaisia näkemyksiä ja useassa lähteessä olen myös törmännyt siihen, että asia sivuutetaan kokonaan. Lisäksi vaikuttaisi, että holhousviranomaisen kallistuu määräyksen tarkkan yksilöinnin suuntaan, samoin kuten lahjoittamisessakin. Kuten olen tuonut esiin, tästä on esitetty myös täysin ristiriitaisia käsityksiä oikeuskirjallisuudessa. Toiseksi on mielenkiintoista, missä määrin valtuutetun tulisi arvioida valtuuttajan edunmukaisuutta tehdessään edellä mainittuja oikeustoimia. On selvää, että oikeustoimien olisi oltava sinällään valtuuttajan edun mukaisia, mutta erityisesti jäämistösuunnittelussa tämä saattaa tarkoittaa sitä, että valtuutettu tekee valtuuttajan edunvalvontavaltakirjassa määräämät oikeustoimet, vaikka ne vähentäisivätkin merkittävästi tämän varallisuutta.

Kuten edempänä on todettu, valtuuttajan edun arviointi ei ole niin merkityksellisessä asemassa, kuin HolTL:n mukaisessa järjestelmässä. Kun edunvalvontavaltuutettujen valvonta on melko minimaalista, valtuuttajan edunmukaisuus ei tule säännönmukaisesti arvioiduksi. Lisäksi *Lehiston* mukaan holhousviranomaisenkin tukeutuu tulkinnoissaan vain lainsäädäntöön sekä oikeuskirjallisuuteen. Ennen DVV:n aloittamista asiat on ratkaistu itsenäisissä ja alueellisesti toimivaltaisissa maistraateissa ja niiden yksiköissä. *Lehiston* mukaan näiden välillä on varmasti ollut tulkintaeroja, eikä ratkaisuja ole tallennettu kootusti asiaryhmittäin mihinkään järjestelmään. Kun DVV:kin on niin uusi virasto, holhousviranomaisella ei ole valtakunnallisella tasolla yhtenäistä ratkaisukäytäntöä tai tulkintasuositusta.¹⁸⁸

Asian ollessa tulkinnanvarainen ja tulkintakäytäntöjen puuttuessa valtuuttajan on syytä olla niin yksiselitteinen ja tarkka määräyksissään kuin mahdollista, varmistaakseen jäämistösuunnittelunsa toteutumisen. Perinnöstä luopumisen osalta valtuuttajalla on tietysti sekin mahdollisuus, että hän voi luopua hänelle tulossa olevasta perinnöstä myös etukäteen, jo perinnönjättäjän eläessä.¹⁸⁹ Yleisesti ottaen valtuuttajan on kuitenkin syytä miettiä jäämistösuunnitteluaan kokonaisuutena. Useimmiten henkilön jäämistösuunniteluun kuitenkin kuuluu useita eri oikeustoimia, jolloin edunvalvontavaltuutus on yleensä vain täydentävä

¹⁸⁸ *Janne Lehiston* haastattelu.

¹⁸⁹ Ks. tästä esim. *Aarnio – Kangas*: Suomen jäämistöoikeus I, luku XIV.6.

toimenpide siltä valta, ettei henkilö toimintakyvyttömyytensä heikentymisen vuoksi pysty itse toteuttamaan kaikkia haluamiaan oikeustoimia.

Valtuuttajan kansainväliset aspektit voivat sinällään lisätä tämän jäämistösuunnittelumahdollisuuksia, mutta myös vaikeuttaa niitä. Kansainvälisyys voi aiheuttaa epätietoisuutta ensinnäkin siitä, onko edunvalvontavaltuutus toisessa valtioissa pätevä ja toiseksi siitä, miten jäämistösuunnitteluun liittyviin säännöksiin suhtaudutaan tässä toisessa valtiossa. Ensin mainitun osalta valtuuttaja voi olla melko huolettomin mielin ainakin edempänä mainittuun Haagin yleissopimukseen liittyneiden valtioiden ollessa kyseessä. Toiseksi mainitun osalta jäämistösuunnittelunsa varmistamiseksi voidaan yleisesti todeta, että valtuuttajan on syytä ainakin jossain määrin tutustua sen valtion lainsäädäntöön, joka voi tulla sovellettavaksi säännösten tai valtuuttajan nimenomaisen määräyksen perusteella.